Filatelistengroep

Het Baltische Gebied

Opgericht 9 oktober 1982

27

FILATELISTENGROEP
"HET BALTISCHE GEBIED"

Adressen en andere gegevens:

Voorzitter:
R.W. van Wijnen,
Karthuizerstraat 31
6824 KA Arnhem
tel. 026 - 35 13 484

Vice-voorzitter,
tevens eindredacteur:
S. Reurich,
Bremstraat 80,
6813 EN Arnhem,
tel. 026 - 35 12 498

Secretaris, tevens
penningmeester:
A.C. de Bruin,
Ten Passeweg 10A,
8084 AN 't Harde,
tel. 0525 - 65 31 24

Veilingcommissaris:
G.A. Vogel
Wijnesteinstraat 3,
3431 EV Nieuwegein,
tel. 030 - 60 31 498.

Ingeschreven bij de Kamer van Koophandel te Tiel: onder nummer
V 401 573 40

Lidmaatschap:
f 30,— per jaar.
Als bijdrage voor de te maken kosten wordt van ieder lid bij toetreding *f* 10,— gevraagd naast het lidmaatschapsgeld.

Losse nummers: Losse nummers van het blad (voorzover nog voorradig) zijn bij het secretariaat verkrijgbaar voor *f* 7,50 per stuk (na nr. 20 *f* 10,—), verhoogd met de portokosten. Kopieën van oudere exemplaren, voorzover voorradig, zijn verkrijgbaar à *f* 5,— per stuk, eveneens verhoogd met de portokosten.

Betalingen op: Postgiro 324 32 51 t.n.v. Filatelistengroep 'Het Baltische Gebied' te 't Harde.

Bijeenkomsten in 1996: zaterdag **20 april** en **19 oktober** in De Gentel, Genteldijk 34 te Geldermalsen. Aanvang: half elf 's ochtends.

Is uw adressering correct? Zo nee, meld dit dan aan het secretariaat.
Wij willen graag voor een correcte verzending zorg dragen!

Het Baltische Gebied,
Nr. 27, december 1995

In dit blad zijn de volgende artikelen opgenomen:

onderwerp:	*auteur/bron:*
Ledennieuws	3
Kort verslag van de bijeenkomst van 28 oktober jl.	O. Petri / 4
Van de afdeling veilingen	G.A. Vogel / 6
Beste mensen	R. van Wijnen / 7
Van de Bondsbibliothecaris	C. Spoelman / 8
Plaatfouten in de Letse landswapen-zegels II	N. Jakimovs / 9
De postzegels van Letland, deel 7	J. Poulie / 20
Een vraag aan onze leden	S. Reurich / 29
Frontoverschrijdend postverkeer tussen Ober-Ost en Rusland in het jaar 1918	A. de Bruin / 30
De postale ontwikkelingen in hedendaags Estland	J. van Heeswijk / 48
'Krag' stempelmachines in de Baltische provincies	I. Steyn / 55
Poste Restante in Letland	R. van Wijnen / 62
Een Russisch-Litouws-Poolse kaart met Engelse connectie	I. Steyn / 68
Een mooie ... uit Riga	R. van Wijnen / 72
Ontvangen, gelezen en te lezen	R. van Wijnen / 76

LEDENNIEUWS

Contributie

De uitkomst van de nieuwe regeling met betrekking tot de subsidie voor ons blad kunnen we nog niet geheel overzien. Op voorhand hebben we besloten de jaarlijkse bijdrage voor de leden niet te verhogen. Dat wil zeggen dat deze blijft op *f* 30,— per jaar. Onverlet blijft de mogelijkheid dat leden iets extra's naar draagkracht overmaken. Het is duidelijk dat de kosten ook voor onze vereniging steeds hoger worden; zelfs als we in aanmerking nemen dat alle werkzaamheden door vrijwilligers gratis worden gedaan!

Onverlet blijft dus de vraag van de penningmeester:

'Kunnen we de vastgestelde jaarlijkse bijdrage niet als een minimumbijdrage beschouwen, waarbij ieder vrijwillig en vrijblijvend naar eigen inzicht en naar eigen draagkracht, daar een soort van sponsor-donatie aan toevoegt?'

Dit verhoogt wellicht de persoonlijke betrokkenheid bij de vereniging en levert onze filatelistengroep meer financiële mogelijkheden, zonder de minder draagkrachtigen extra te belasten.

Er zijn nog steeds enige leden die hun contributie voor het jaar 1995 nog niet hebben voldaan... Bedenk dat de betalingen door de penningmeester het gehele jaar doorlopen. Betaal uw contributie dus gelijk bij het begin van het nieuwe jaar, zoals het behoort!

Nieuwe leden:

— per 1 juni 1995:
de heer J. Prygoda te Eindhoven

Opgezegd:

— de heer Van Bommel (geroyeerd)
— de heer Von Sengbusch
— de heer Binkhorst (verzameling verkocht)

Ledental

Zoals u ziet, gaan we ten opzichte van het vorig half jaar iets in ledental achteruit; niet dramatisch, maar toch... Als deze tendens zich voortzet, zal dit ongetwijfeld zijn invloed hebben op onze financiële positie en ten laatste op onze contributie. Nieuwe enthousiaste leden zijn derhalve welkom.

LOG

Uw secretaris/penningmeester heeft tijdens onze laatste bijeenkomst te Geldermalsen een simultaan daaraan gehouden vergadering van het LOG (Landelijk Overleg Gespecialiseerde verenigingen) bijgewoond. Hoofdagendapunt was de nieuwe subsidieregeling (hoe kan het ook anders). Afgesproken is de nieuwe regeling voor 1995 te gaan beproeven en eventueel, na opgedane ervaring, bij te stellen. Uw secretaris/penningmeester zal de vinger aan de pols trachten te houden. Een oproep van de Bondsbibliothecaris is separaat weergegeven (zie blz. 8).

Filateliebeurs '96

Zoals in het korte verslag van de laatste bijeenkomst is aangegeven, zal *Het Baltische Gebied* wederom als vereniging vertegenwoordigd zijn op de Filateliebeurs '96. Inmiddels is daarvan het *Informatiebulletin* nr. 2 verschenen. Enige nadere informatie: de beurs wordt gehouden in de Pandahallen in Nieuw-Loosdrecht:

— vrijdag 26 januari 1996 van 13.00 tot 18.00 uur;
— zaterdag 27 januari 1996 van 09.30 tot 17.30 uur;
— zondag 28 januari 1996 van 10.00 tot 16.30 uur.

Dialezingen over interessante filatelistische onderwerpen worden aldaar gehouden:

— zaterdag van 11.30 tot 16.45 uur;
— zondag van 11.30 uur tot 15.45 uur.

De gratis bus-pendeldienst wordt uitgevoerd met bussen van 'Eemland Reizen'; de bus is te herkennen aan een raamposter; de dienstregeling is:

vrijdag: uit Hilversum (station NS): 12.45 uur en elk volgend halfuur tot 17.15 uur;
uit Nieuw Loosdrecht: 13.15 en elk halfuur tot 17.45 uur.

zaterdag: uit Hilversum (station NS): 9.15 uur tot 17.15 uur;
uit Nieuw Loosdrecht: 9.45 uur tot 17.45 uur.

zondag: uit Hilversum (station NS): 9.45 uur tot 16.15 uur;
uit Nieuw Loosdrecht: 10.15 uur tot 16.45 uur.

Onze vereniging heeft stand nummer 17; kom eens langs en bied de bemanning hetzij een goed gesprek, hetzij een kopje koffie, hetzij beide aan!

Kort verslag van de bijeenkomst van 28 oktober 1995

OLAV PETRI

Reeds om 10 uur was een kleine menigte in Geldermalsen bijeen. Het filatelistisch gebeuren was in volle gang, toen schrijver dezes de zaal binnenkwam. Uiteindelijk konden we om elf uur 43 aanwezigen tellen.

Ter opening van de bijeenkomst merkt onze voorzitter op dat buiten 'De Gentel' de appels en peren te bewonderen zijn, waarvan we in het voorjaar de bloesems konden zien.

Helaas moest vervolgens een droef bericht volgen: mevrouw Dekkers is plotseling overleden. Aller gedachten waren even bij de overledene en bij de heer Cor Dekkers, die wij veel sterkte toewensen.

Van het secretariaat:

— De volgende leden hadden bericht van verhindering gestuurd: C.E. Ligtvoet, J.H. Möhlmann, A.P. van Ooyen, G. Hamoen, P. Ufkes, W. Hoeyenbos, A. Speeckaert en M.

Zuijdwegt. Onze 'buitenlanders' Pranas Kazlauskas, Thomas Löbbering, Artur Menzen (deze keer vergezeld van zijn echtgenote) en de heer Vandevoorde worden apart welkom geheten.

☞ Ons medelid de heer Boot kampt met een hardnekkige ziekte. Wij wensen hem van harte beterschap.

☞ De heer A.F. Binkhorst, die de verzameling van wijlen zijn schoonvader, de heer Achilles, had voortgezet, heeft zijn lidmaatschap beëindigd. Een en ander nadat deze verzameling via onze veiling werd verkocht.

☞ Bij het secretariaat liggen verschillende stukken ter inzage, o.a. van de Stichting Jeugdfilatelie, van het LOG, waar wij lid van zijn, en van de stichting Filatelie is er het jaarverslag.

☞ Het Baltische Gebied zal present zijn in Loosdrecht op 26-28 januari 1996 tijdens de jaarlijkse 'Filatelie-beurs', deze keer in de Pandahallen te Nieuw-Loosdrecht. Ook nu rijdt weer een gratis busdienst van het station Hilversum naar deze lokatie. Zie ook een publikatie hierover elders in dit blad.

☞ Voor de fijnproevers: ons inschrijfnummer bij de K(amer) v(an) K(oophandel en Fabrieken) is veranderd. In het volgende nummer van ons blad kunt u het nieuwe nummer vinden.

☞ Verheugend nieuws voor wie alles wil weten over *Michel* nummer 46*B* van Letland. André de Bruin vertelt hoe een publikatie van circa 40 blz. over deze zegel gekocht kan worden. Uitgever: Von Hofmann. Ook is er een publikatie van 22 blz. over Letse stempels te koop. Deze informatie komt uit het Duitse Soest, waar verschillende van onze leden exposeerden. Zij brachten medailles mee naar Nederland.

☞ In Finland (Finlandia 95 te Helsinki) viel Ivo Steyn met zijn 'Siberië 1918-1924' in de prijzen: Vermeil! Ook andere HBG-leden stelden daar met succes tentoon: H. von Hofmann ('Latvia, forerunners'): **Gold**; G. Hahne ('Mail from the city of Wilna'): **Large Vermeil**; H. von Hofmann ('Registered mail of the Russian Empire'): **Large Vermeil**; A. Leppä ('Estonian postal history 1918-1945'): **Large Silver**. Parallel met deze wereldtentoonstelling werd nog een nationale tentoonstelling gehouden, waarbij ons lid R. Graeffe in de prijzen viel.

☞ De in Zweden opererende vereniging van Estland-verzamelaars (EFÜR) is bezig te proberen haar activiteiten te verplaatsen naar Estland zelf. Daar is uiteindelijk de know-how aanwezig, daar zijn de archieven, daar wordt de taal gesproken om de archieven te kunnen lezen, daar zitten de meeste verzamelaars, daar zijn de kosten van een vereniging lager. Eén en ander is nog niet in kannen en kruiken. Er wordt aan gewerkt. Mogelijk is hulp (bedoeld wordt: geldelijke steun) van zustervereinigingen nodig. Overleg, tussen de heren Vambola Hurt en Memo Trepp enerzijds en bestuursleden van ons anderzijds, vindt plaats. U hoort hier nog meer van indien aanvullende informatie bekend is.

Van de penningmeester:

- De kascommissie heeft alle bescheiden van de penningmeester gecontroleerd en in orde bevonden.
- De kascommissie heeft tevens de veilingkas gecontroleerd en in orde bevonden. Er zijn enkele suggesties doorgegeven om het werk van penningmeester en kascommissie gemakkelijker te maken.

Tot slot nog dit: Ronald Reuderink gaf in eigen beheer twee (niet-filatelistische) werkjes uit over het Baltische gebied, waaronder een bibliografie. Indien belangstelling hiervoor bestaat, zijn deze boekjes via hem te verkrijgen. Adres: R.W. Reuderink, Binnenhof 19, 8802 MD Franeker.

De diavoorstelling ging ditmaal over filatelistische poststukken, ofwel stukken die zijn verstuurd naar bekende verzamelaars. Velen vinden dit 'maakwerk', maar de medaille heeft een positieve keerzijde. Echt gelopen brieven geven een schat aan informatie over gebruikte stempels, de gehanteerde tarieven enz. André showde ons brieven die allemaal verzonden waren in het Ober-Ost-gebied, vanuit met name de kleinere kantoren; ook wel bekend als de oktober- of novemberpostkantoren, naar het tijdstip van opening van het kantoor in 1918. Een bekende filatelist, de 'Amtsrichter Dahlmann', liet destijds alles verzenden via zijn netwerk van kennissen. Uiteindelijk leveren zulke stukken het bewijs van het gebruik van bepaalde stempels.

De volgende bijeenkomsten zullen zijn: **20 april 1996 en 19 oktober 1996.**
Hier stopte uw notulist met zijn waarnemingen. De kwaliteit van de croquet kon hij niet meer beoordelen in verband met een afspraak elders.

VAN DE AFDELING VEILINGEN

Beste mensen,

Ziezo, het is weer gebeurd. Onze derde veiling is weer achter de rug. Er komt altijd veel bij kijken om alles op tijd klaar te krijgen en (wat veel belangrijker is) om aan goed materiaal te komen.
Gelukkig zijn er veel leden die thuis nog wat hadden liggen en het mij hebben doen toekomen.

Ook voor de volgende veiling (de vierde) kan ik weer goede dingen gebruiken, dus kijkt u eens in uw boeken met dubbele zegels/brieven...

Mijns inziens is er alle reden om de vierde veiling te laten doorgaan; gezien het resultaat van de vorige veiling ben ik hier niet bang voor.
Ik zal u de cijfers melden. Er waren 160 kavels. Hiervan zijn er 109 verkocht; dat is meer dan 65%. Het totale bedrag van die 160 kavels was *f* 4.607,35. Het bedrag van de binnengekomen biedingen was *f* 3.149,25. Als nu iedereen betaald heeft en we halen de portokosten eraf, dan blijft er voor de penningmeester altijd nog *f* 315,— minus *f* 27,— porto, is *f* 288,— over — wat toch een

leuk bedragje is. Voor mij een reden om door te gaan.

Als u nu maar voldoende biedt en op tijd alles betaalt, zal het wel goed blijven gaan met de veilingen. Nogmaals hartelijk dank.

Gerrit A. Vogel

Veilingdata voor 1996:

Inleveren materiaal tot:	*Kavellijst verzenden op:*	*Bieden t/m:*
20 februari 1996	20 maart 1996	20 april 1996
19 augustus 1996	19 september 1996	19 oktober 1996

Te veilen materiaal kont u zenden naar: G.A. Vogel, Wijnesteinstraat 3, 3431 EV Nieuwegein,

---

BESTE MENSEN...

Als u dit nieuwe nummer van *Het Baltische Gebied* tussen uw overige post gewaar wordt, neemt u het ongetwijfeld meteen ter hand. De brieven van giro of bank, verkoopfolders en wellicht zelfs nieuwjaarsgroeten van vage bekenden, schuift u terzijde; de inhoud van ons blad lonkt...
U bladert éénmaal, tweemaal. Leest eerst de inleidingen en gaat er dan goed voor zitten. Op het einde van het jaar tussen alle geruis dat daarbij komt kijken, een oprecht genoegen. Tenminste, dat hoopt uw bestuur. Want soms hebben we 'zorgen' en beraden we ons daarop. Dit blad is niet alleen een paradepaardje/visitekaartje naar buiten, vooral is het een middel om kennis te verzamelen en door te geven. We willen dus artikelen van hoog gehalte, geschreven door filatelisten die iets te vertellen hebben èn in een gestage regelmaat. Dat is nogal een lijstje.
Vandaar dat André de Bruin en ondergetekende een planning hebben gemaakt voor de komende 2 à 3 jaar (schatten we zo). De eerste resultaten vindt u al terug in dit nummer; al weet ik, als ik dit schrijf, nog niet welke keus onze redacteur zal maken.
Maar André en ik kunnen het niet alleen/samen; eigenlijk willen we dat ook niet. Gelukkig neemt Ivo Steyn ook zo het een en ander voor zijn rekening en zit er bij onze corresponderende leden Alexander Epstein en Nikolajs Jakimovs wel regelmatig iets in het vat. Voor informatie en illustraties kunnen we terecht bij een aantal 'groten' in ons wereldje. Kortom, het ziet er gezond uit en op dit moment zijn er artikelen en ideeën voor de toekomst genoeg. Maar onze 'zorg' is niet geheel verdwenen, integendeel.
Voor de 'nieuwe' ontwikkelingen in met name Estland en Litouwen hebben we op dit moment geen contacten met verzamelaars die kunnen schrijven. Schrijven over meer dan de nieuw uitgegeven zegels, bedoelen we dan. We speuren,

zelfs tot over de grenzen, maar het zou voor de vereniging goed zijn als we het niet zo ver hoefden te zoeken.
Nog een 'zorg': het groepje schrijvers valt in de categorie 'oud en/of oudgediend'. Anders gezegd, er zouden leden moeten kunnen ingroeien in het schrijversgilde. Een rubriek als 'Een mooie uit...' is daarvoor heel geschikt, maar er valt wellicht meer te bedenken voor één of twee pagina's. Bijvoorbeeld recensies, stukjes over historische achtergronden bij zegels of poststukken en documenten.

Misschien voelt u zich aangesproken, in positieve zin. Twijfel en aarzeling laten zich overwinnen en hulp kunnen we altijd bieden.

U heeft dit nummer van *Het Baltische Gebied* als eerste uit uw post genomen, kennis genomen van de 'zorgen' van uw bestuur en kunt nu gaan genieten van een aantal fijne artikelen. Veel plezier ermee!
Rest me u, namens het voltallige bestuur, een goed 1996 te wensen.

Ruud van Wijnen

Van de Bondsbibliothecaris

Wist u dat...

- de Bondsbibliotheek al meer dan zes jaar in Baarn is gevestigd?
- de Bondsbibliotheek te Baarn bereikbaar is per trein en auto?
- iedereen de openingstijden kan vinden op de Bondspagina's in het *Maandblad*?
- uw vereniging een werkbezoek kan afspreken met de Bondsbibliothecaris voor maximaal 20 personen op een zaterdagmorgen, buiten de openingstijden?
- er ook dit jaar weer meer dan 1000 boeken zijn uitgeleend, en er zeker meer dan 2000 boeken e.d. zijn geraadpleegd voor filatelistische studie?
- er jaarlijks tientallen nieuwe (en soms ook oude) boeken aangeschaft worden?
- wij in de bibliotheek, het heel erg fijn vinden als we boeken KRIJGEN? Zoals vorig jaar alle boeken die zijn ingezonden voor FEPAPOST '94, Literatuurklasse. Het organisatiecomité FEPAPOST '94 wordt heel hartelijk bedankt.
- we ook blij waren met individuele giften van enthousiaste filatelisten, zoals de heer Khalil Suan uit Jordanië; uit eigen land de heren Vermeulen, Kaas, Voskuil, Petersen, Van Mansfeld, Van der Zee, Nieuwland, De Vries (via de contactgroep Frankrijk-verzamelaars) en alle anderen, waar de Bondsbibliothecaris op dit moment niet aan heeft gedacht? Allen heel hartelijk dank.
- er nog steeds mensen verrast zijn door niet alleen het bezit aan boeken, gebonden tijdschriften e.d., maar ook de postale kaartenverzameling, de postale documentatie zoals vastgelegd in reglementen en dienstorders van de PTT, vanaf 1813?
- in de verzameling van de Bondsbibliotheek ook de tentoonstellingscatalogi van uw vereniging graag worden bewaard? Dus die in elk geval naar Baarn.
- we in de Bondsbibliotheek nog steeds niet de verenigingsbulletins van ALLE gespecialiseerde verenigingen e.d. ontvangen? De verenigingen die het wel doen, worden hartelijk bedankt, ook voor hun jubileumboeken.
- ook de bladen van niet bij de NBFV aangesloten verenigingen, zoals de Nederlandse Academie voor Filatelie (gratis) bij ons welkom zijn?
- de heren Hartmann en Van Mansfeld nog steeds hun voortreffelijke werk als bibliotheekmedewerkers, om niet, met plezier doen, zodat menige filatelist zich aan hen verplicht voelt?
- De Bondsbibliothecaris hoopt dat u deze bladzijde in uw verenigingsblad publiceert, zodat alle filatelisten in Nederland er kennis van kunnen nemen?

C. Spoelman, Bondsbibliothecaris

Te uwer geruststelling: Het verenigingsblad van onze vereniging *Het Baltische Gebied* wordt steeds verstuurd naar de Bondsbibliotheek.

PLAATFOUTEN IN DE LETSE LANDSWAPEN-ZEGELS II

NIKOLAJS JAKIMOVS

In nummer 25 van ons blad begonnen we met een omvangrijke bijdrage van Nikolajs Jakimovs over de Landswapen-uitgaven van Letland. De informatie was toen 'heet van de naald', echter niet compleet. Inmiddels beschikken we wel over de beschrijving van alle zegels en zullen we die gedoseerd publiceren. Niet alles in één keer; ons blad zou dan wel erg eenzijdig worden.
We vervolgen met de *Michel*-nummers 96, 97, 98 en 99, plus 105 en 106.

Men leze nogmaals het stichtelijke *N.B.* over de status van stipjes, vlekken of streepjes.
We hebben getracht de kwaliteit van de afbeeldingen te verbeteren door prints van de zegels te laten maken. Die zijn vervolgens middels edel handwerk ingetekend met witte inkt en viltstift, hetgeen een heel gepriegel bleek. (Geen garantie voor absolute gelijkenis dus!)

Hier en daar treft u achter de volgnummers een +. Het geeft aan dat het gaat om een heuse plaatfout, die vijf of zes maal voorkomt op een veldeel.
Ook nu weer veel plezier gewenst op uw zoektocht in eigen materiaal.

R.v.W.

Als geheugensteuntje nog even de kenmerken van de drie drukplaten:

Plaat I:	De boog onder het woord LATVIJA heeft geen of een zeer zwakke witte lijn.
Plaat I*a:*	Onder LATVIJA een dunne, maar duidelijke lijn.
Plaat II:	De witte lijn onder LATVIJA is breed.
Plaat III:	De boog boven LATVIJA zit niet vast aan de kaderlijn.

40 santimu, lila, plaat I (*Mi.* 96)

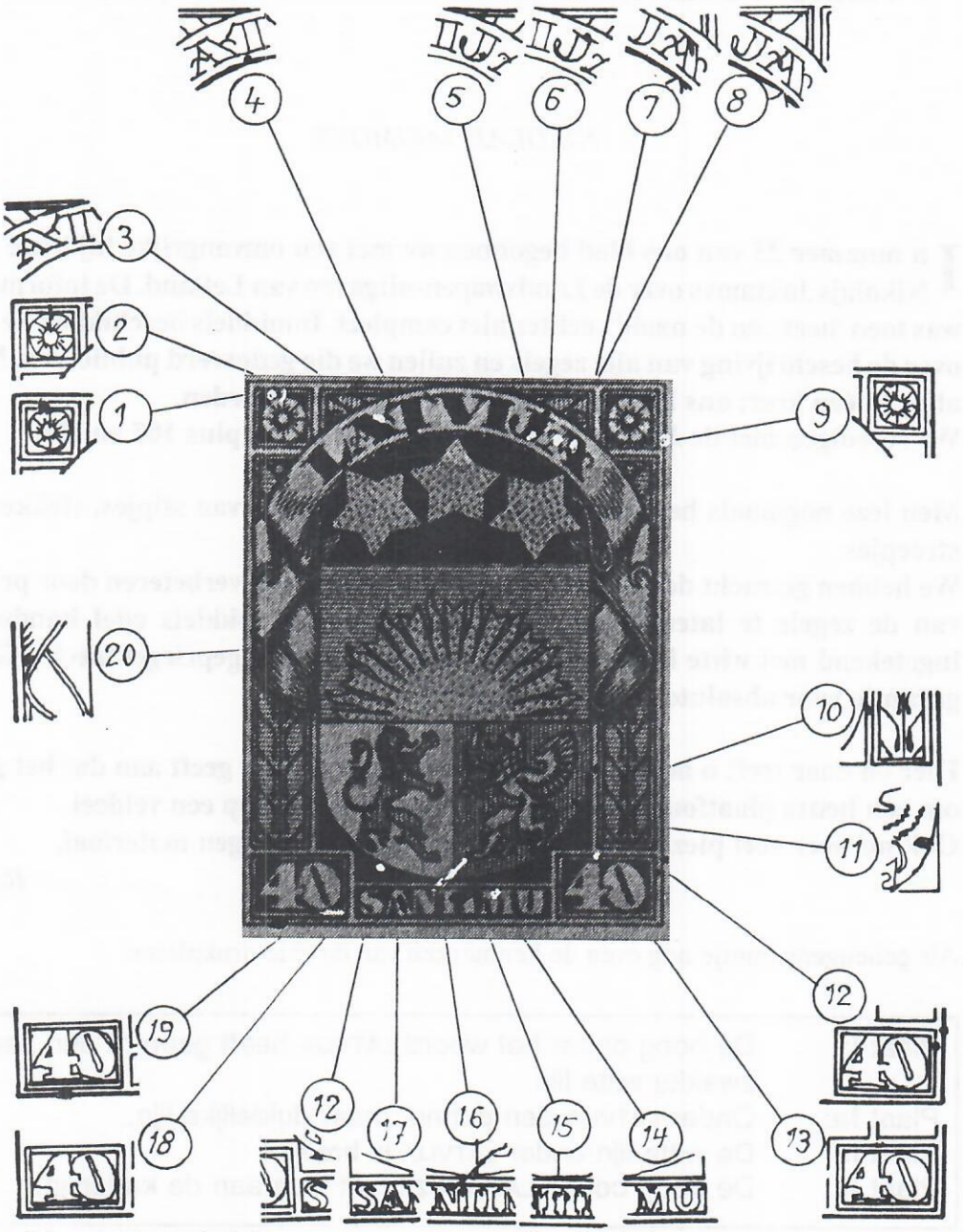

1. Witte vlek boven in linker rozet
2. Binnen kaderlijn linker rozet beschadigd
3. LATVIJA los van elkaar
4. Stip onder LATVIJA
5. Witte stip in LATVIJA
6. Stip boven LATVIJA
7. Wit streepje in LATVIJA
8. LATVIJA beschadigd
9. Buitenkaderlijn rechter rozet gebroken
10. Stipje aan binnenkaderlijn rechts van griffioen (+)
11. Vlek in wapen boven rechter 40
12. Stipjes in kader rechts van rechter 40 en witte vlek boven SANTIMU
13. Kader boven rechter 40 gebroken
14. SANTIMU beschadigd
15. SANTIMU beschadigd
16. Witte schuine streep van SANTIMU naar poot griffioen
17. SANTIMU beschadigd
18. Witte kaderlijn onder linker 40 verdikt (+)
19. Buitenkaderlijn onder linker 40 verdikt
20. Stip in lus aan binnenkader links

40 santimu, lila, plaat II (*Mi.* 96)

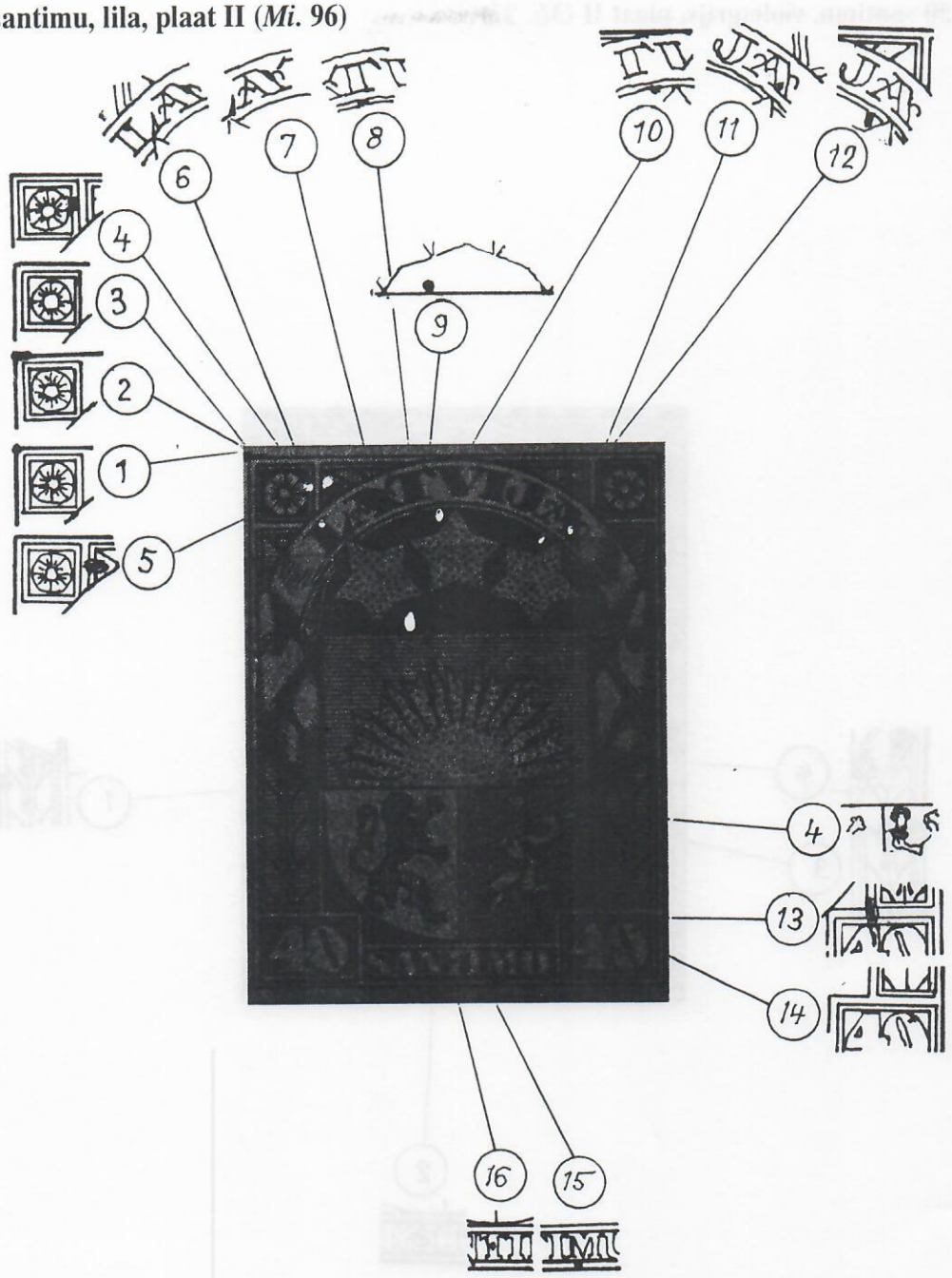

1. Punt in linkerbovenhoek
2. Punt en streepje in linkerbovenhoek
3. Buitenkader in linkerbovenhoek gebroken
4. Binnenkader linker rozet gebroken en vlekje aan punt van zwaard griffioen
5. Grote witte vlek in versiering boven LATVIJA
6. Wit gaatje in LATVIJA en verdikking aan rug LATVIJA (+)
7. Verdikking aan rug LATVIJA (+)
8. Witte booglijn onder LATVIJA gebroken
9. Witte vlek onder linker ster
10. Witte inkeping links boven middelste ster
11. Witte stip in LATVIJA
12. Wit streepje boven rechter ster
13. Vlek in en boven rechter 40 en kader gebroken
14. Inkeping in rechter 40
15. Kader onder SANTIMU gebroken
16. Stip in SANTIMU

50 santimu, violetgrijs, plaat II (*Mi.* 97)

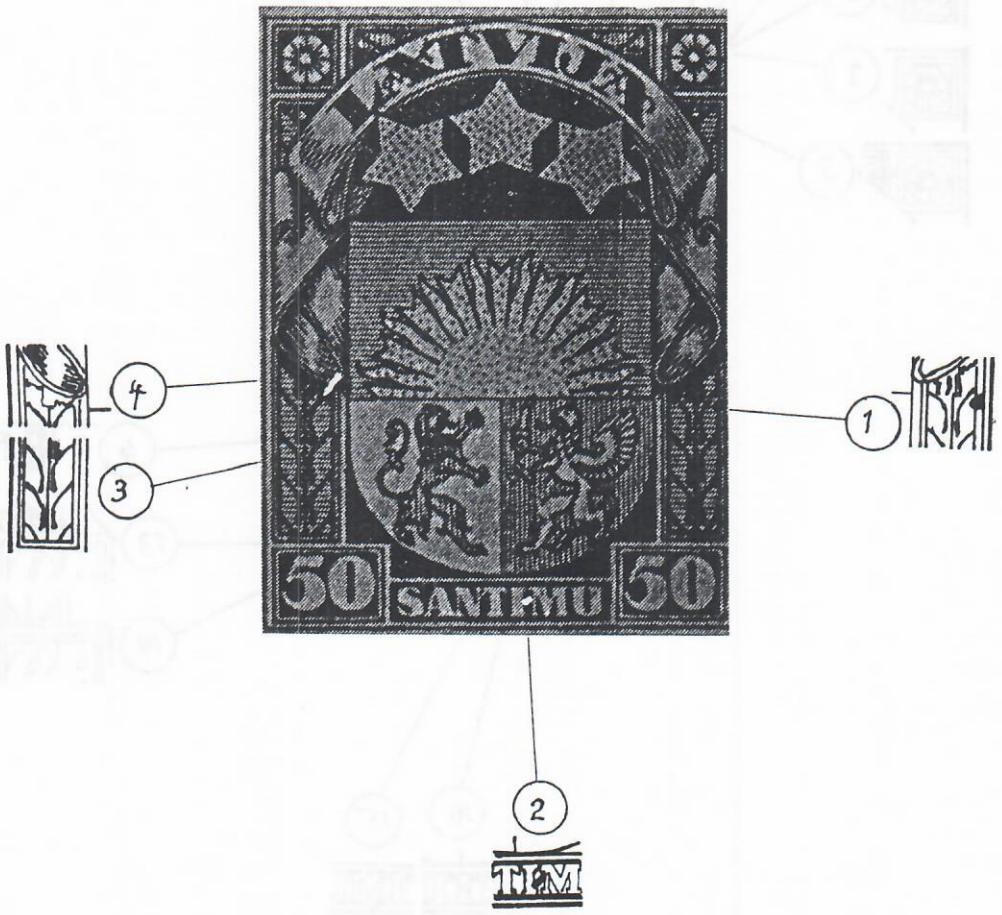

1. Vlekje in rechter kader, bij versiering
2. Wit, schuin streepje tussen SANTIMU
3. Vlekje in linker versiering
4. Wit streepje onderin linker lus

50 santimu, donkergrijs, plaat II (*Mi.* 97)

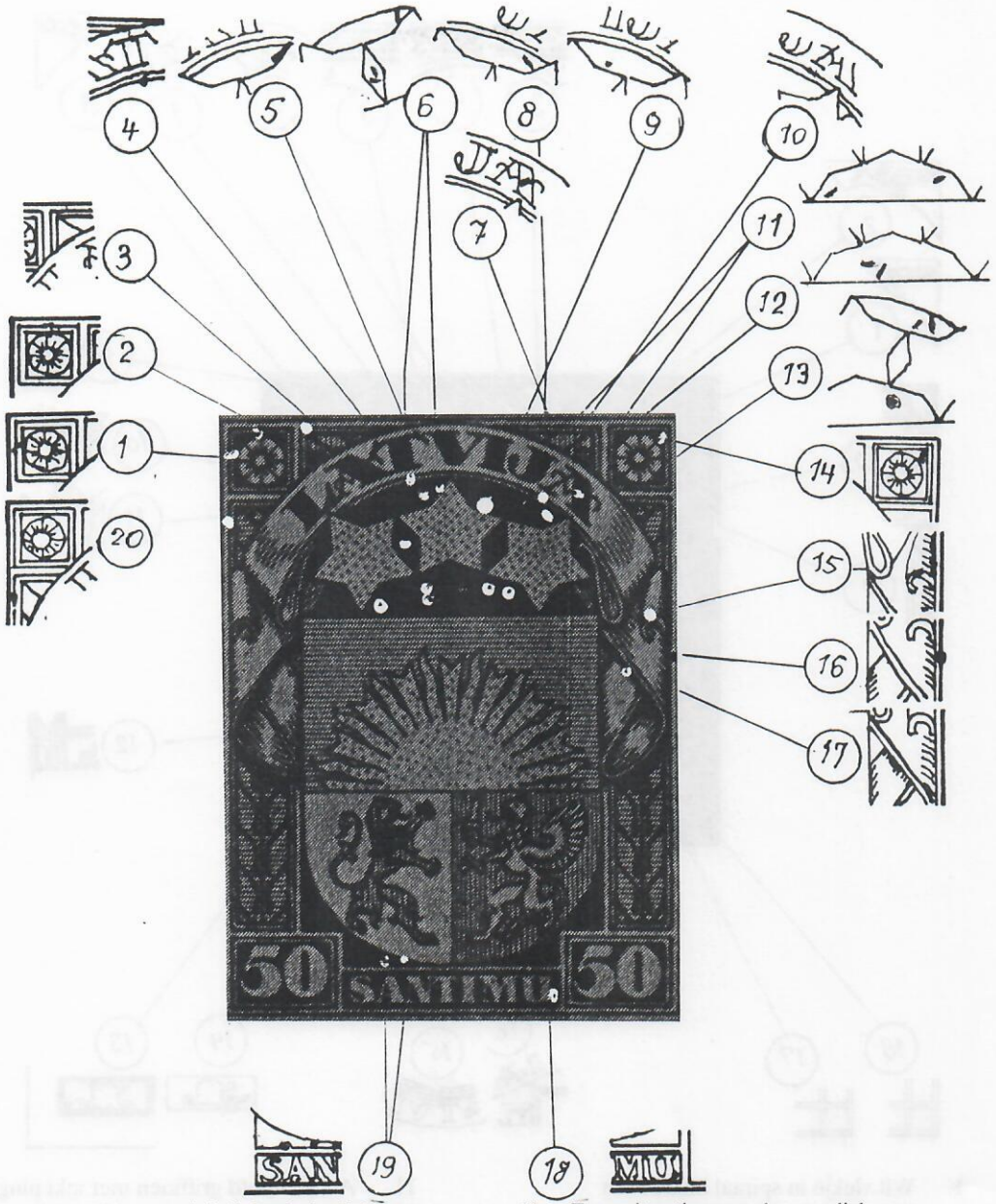

1. Wit streepje in linker kader linker rozet
2. Binnenkader bovenin linker rozet gebroken
3. Binnenkader boven LATVIJA gebroken
4. Boog onder LATVIJA gebroken + inkeping
5. Wit streepje aan middelste ster onder LATVIJA
6. Witte streepjes bij sterren onder LATVIJA
7. Wit streepje in LATVIJA
8. Wit streepje bij rechter ster onder LATVIJA
9. Witte stip rechtsboven middelste ster onder LATVIJA
10. Boog onder LATVIJA gebroken
11. Twee witte stippen onder resp. linker en rechter ster
12. Twee witte stippen links onder middelste ster
13. Witte streepjes + vlek onder rechter ster
14. Wit streepje rechts boven in rechter rozet
15. Rechter lus bovenin gebroken
16. Vlekje in rechter kader
17. Witte stip middenin rechter lus
18. Witte stip rechts van SANTIMU
19. Witte stip + streepje boven SANTIMU
20. Binnenkader onder linker rozet gebroken

1 lats, bruin (*Mi.* 98)

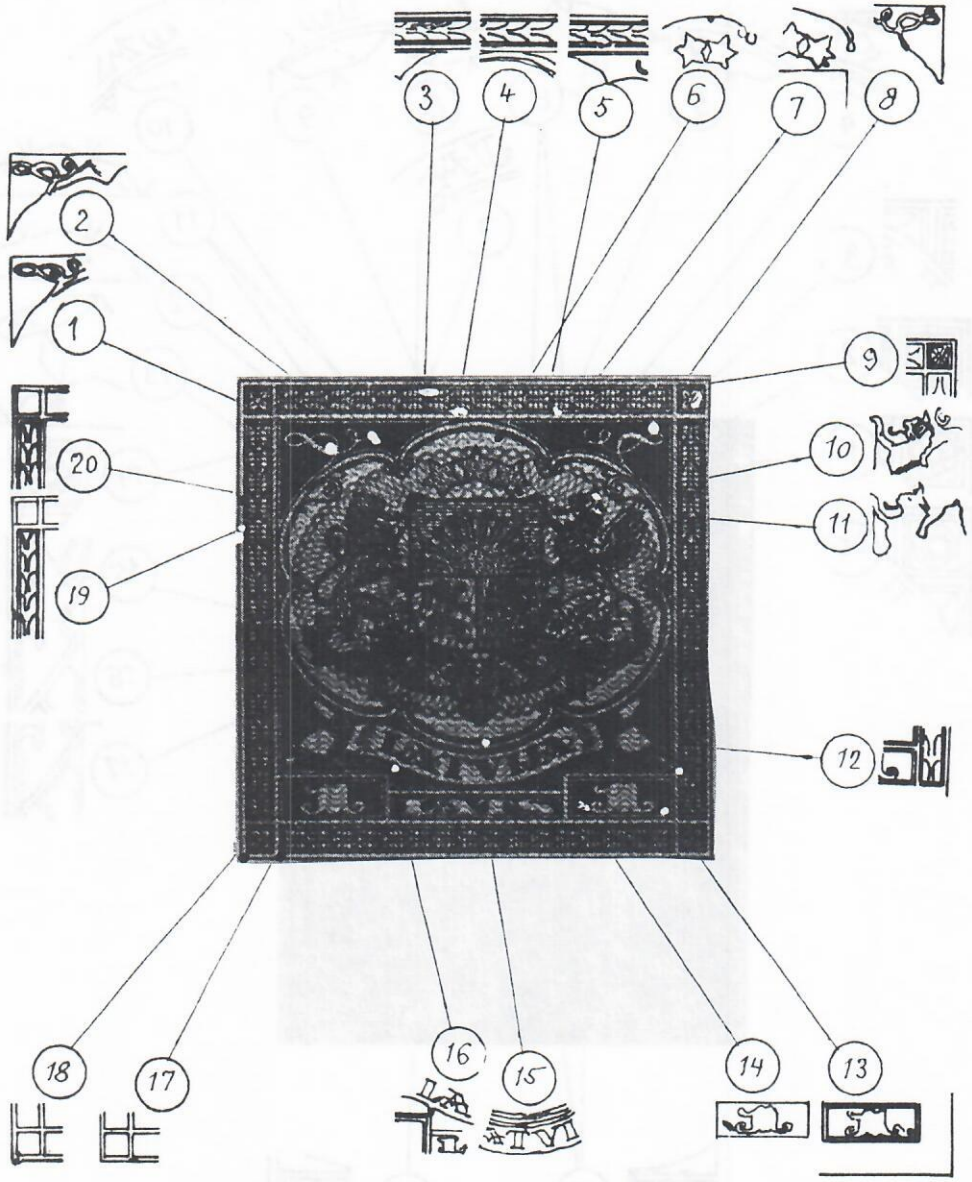

1. Wit vlekje in spiraal linksboven
2. Wit streepje naast linker spiraal
3. Kaderversiering boven linker ster gebroken
4. Kaderlijn onder versiering boven middelste ster gebroken
5. Kaderlijn onder versiering rechts boven rechter ster gebroken
6. Stip aan boograng boven rechter ster
7. Stip rechts onderaan rechter ster
8. Witte vlek boven rechter spiraal
9. Rozet rechtsboven gebroken
10. Achterhoofd griffioen beschadigd
11. Achterhoofd griffioen met inkeping (+)
12. Binnenkader versiering rechts boven *1* gebroken
13. Wit vlekje rechts van rechter *1*
14. Wit streepje links van rechter *1*
15. Booglijn boven LATVIJA gebroken
16. Wit streepje onder LATVIJA
17. Binnenkader linksonder gebroken
18. Binnenkader in hoek linksonder gebroken
19. Binnenkader links gebroken
20. Vlekje in buitenkader links

2 lati, dofblauw (*Mi.* 99)

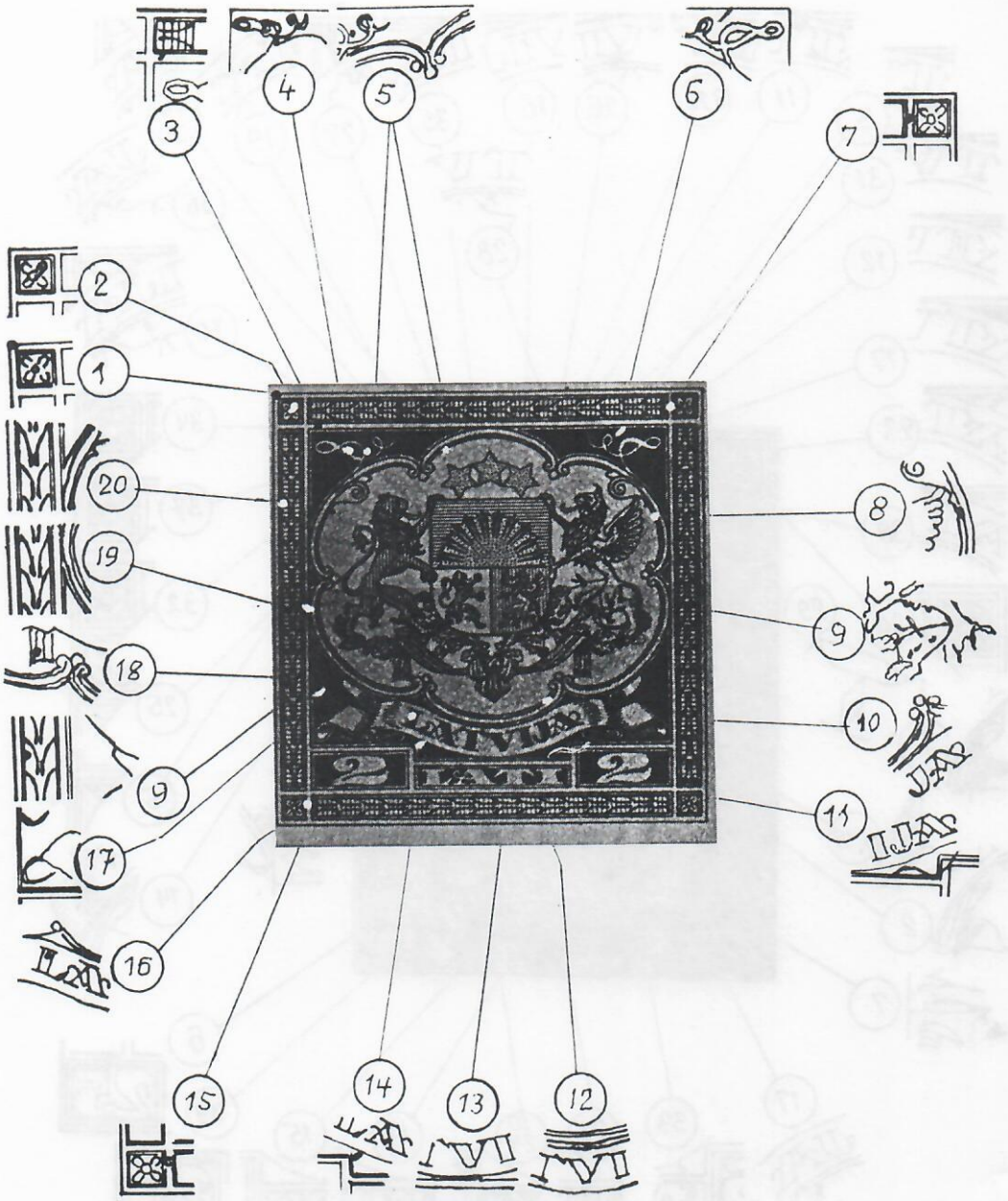

1. Stip in linker bovenhoek
2. Hoekversiering linksboven gebroken
3. Streepje in witte lijn boven linker spiraal en dunne lange streep onder LATVIJA
4. Linker spiraal middenin beschadigd
5. Witte punt naast linker spiraal en boog boven linker ster gebroken
6. Witte streep boven rechter spiraal
7. Wit vlekje in kader links van rozet rechtsboven
8. Boog rechts van griffioen gebroken
9. Y-vormige streep bij poot griffioen en vlekje in kaderversiering links (+)
10. Boog boven LATVIJA gebroken
11. Zie 3
12. Boog boven LATVIJA gebroken
13. Lint onder LATVIJA gebroken
14. Wit streepje onder LATVIJA tot kader
15. Wit vlekje in kader rechts van rozet linksonder
16. Witte stip in LATVIJA
17. Wit ophaaltje aan binnenkader linksonder
18. Vlekje aan einde linker lint onder leeuw
19. Wit streepje aan binnenkader links midden
20. Kaderlijn links middenboven gebroken (+)

25 santimi, lichtblauw, plaat II (*Mi.* 105)

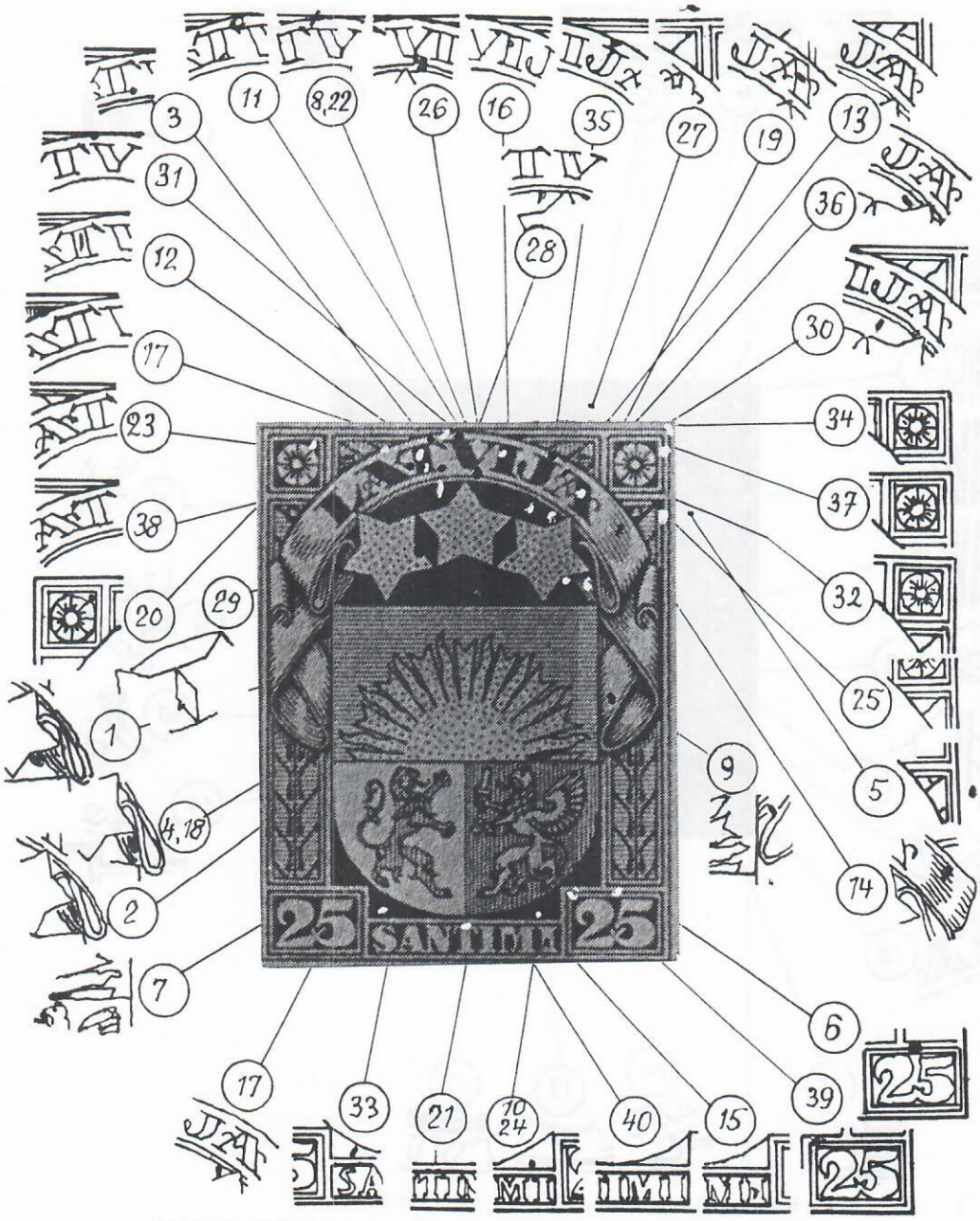

Veldeel III

1. Positie 9: Wit vlekje onder rechter ster
2. Positie 11: Arcering onder rechter ster beschadigd
3. Positie 12: Stip onder LATVIJA
4. Posities 14, 19, 54, 59: Slechts twee streepjes onder rechter ster
5. Positie 15: Streepje naast zegelbeeld rechts van LATVIJA
6. Positie 19: Witte kader boven rechter 25 gebroken
7. Positie 20: Punt zonnestraal boven griffioen onduidelijk
8. Posities 26, 61, 66, 81, 86: Kader boven LATVIJA gebroken
9. Positie 26: Streepje in rechter lus
10. Posities 31, 36, 71, 76, 91, 96: Fijn wit streepje boven SANTIMI
11. Positie 34: LATVIJA met boog verbonden en wit inkepinkje onderin
12. Positie 45: LATVIJA met wit streepje
13. Positie 51: LATVIJA linksboven met boogje
14. Positie 64: Streepje in arcering rechts
15. Positie 69: SANTIMI met streepje
16. Positie 92: Wit stipje in LATVIJA

Veldeel IV

17. Positie 6: Boog boven LATVIJA gebroken en wit streepje tussen rechter ster en boog
18. Posities 14, 19, 54, 59: Slechts twee streepjes onder rechter ster
19. Positie 15: LATVIJA met witte doorn
20. Posities 16, 51, 56: Witte stip bovenin linker rozet
21. Positie 24: Kader boven SANTIMI gebroken
22. Posities 26, 61, 81: Kader boven LATVIJA gebroken
23. Positie 32: Dwarsstreep aan LATVIJA verdikt
24. Posities 36, 76, 91, 96: Fijn wit streepje boven SANTIMI
25. Positie 39: Kader onder rechter rozet gebroken
26. Positie 42: Vlek onder LATVIJA
27. Positie 49: Streepje buiten kader boven LATVIJA
28. Positie 71: Wit streepje onder boog onder LATVIJA
29. Positie 75: Gat rechts in linker ster

Op losse zegels

30. Wit streepje links boven rechter ster onder LATVIJA
31. Stip op boog boven LATVIJA
32. Kaderhoek onder rechter rozet gebroken
33. Wit streepje boven SANTIMI
34. Kader rechtsboven gebroken
35. Stip boven LATVIJA
36. Wit streepje aan rechter ster onder LATVIJA
37. Binnenkader rechts van rechter rozet gebroken
38. Dwarsstreepje van LATVIJA eindigt in punt
39. Kader van rechter 25 linksboven gebroken
40. SANTIMI beschadigd

30 santimu, rose, plaat II (*Mi.* 106)

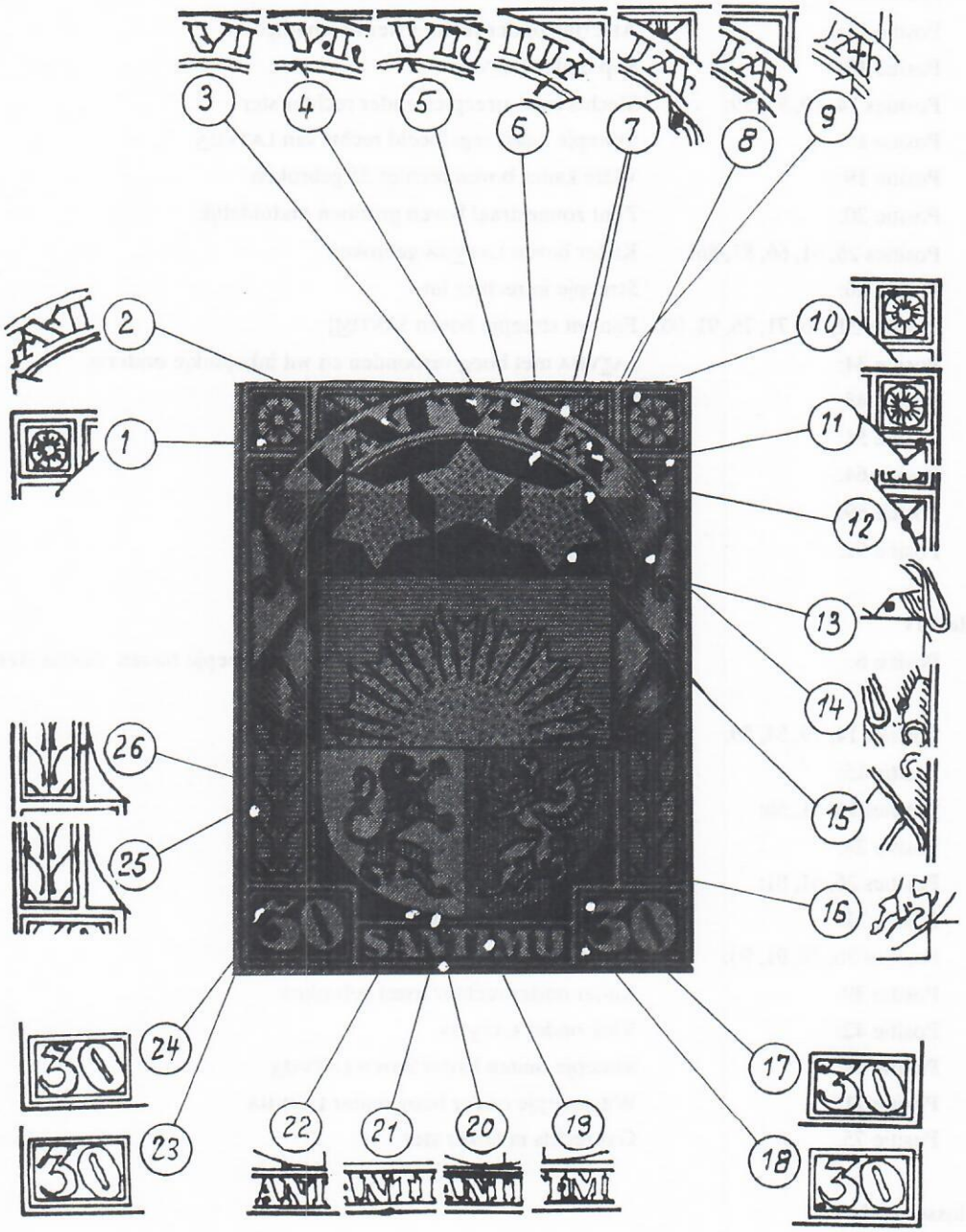

1. Witte stip in linker rozet
2. LATVIJA niet verbonden
3. Kleine inkeping in LATVIJA (+)
4. Stip tussen LATVIJA
5. LATVIJA met inkeping
6. Dun wit streepje onder LATVIJA
7. Boog boven LATVIJA gebroken en wit vlekje bij rechter ster
8. Wit streepje in LATVIJA
9. Wit puntje in LATVIJA
10. Wit vlekje boven in kader rechter rozet
11. Wit puntje op kader onder rechter rozet
12. Verdikking aan boog onder rechter rozet
13. Witte vlek onder rechter ster
14. Witte vlek op rechter lus
15. Vlek halverwege rechter lus (+)
16. Knie griffioen beschadigd (+)
17. Bovenaan rechter 30 witte verlenging
18. Witte stip links onder rechter 30
19. Wit vlekje tussen SANTIMU
20. Wit streepje boven SANTIMU
21. Kader onder SANTIMU gebroken
22. Wit vlekje boven SANTIMU
23. Lange 'neus' aan linker 30 (+)
24. Fijn streepje in linker 30
25. Buitenkader boven linker 30 gebroken
26. Binnenkader bij staart leeuw onderbroken

DE POSTZEGELS VAN LETLAND
DEEL 7

JAN POULIE

XIV. Letland nr. 46 t/m 50

Op 9 maart verscheen een nieuw zegel, t.w. de 5 kapeikas, anilinerood (nr. 46). Dit zegel is wat betreft de teekening gelijk aan het eerste Letsche zegel (zie afb. 1). In tegenstelling met het eerste Letsche zegel, dat gedrukt werd op de blanco achterzijde van door de Duitsche troepen achtergelaten stafkaarten, is dit eerste zegel van de 14e Letsche uitgifte gedrukt op papier zonder watermerk. Het zegel is in steendruk uitgevoerd.

Op 7 April 1920 verscheen een aanvullingswaarde van 75 kapeikas groen (nr. 49) in het type van de 2e, 3e of 4e Letsche uitgifte (zie afb. 26). Immers bij bovengenoemde 5 kapeikas vindt men links een takje met drie blaadjes, terwijl bij de 75 kapeikas het linkertakje vier blaadjes vertoont.

Op 20 April resp. 12 Mei 1920 verschenen de overige waarden van deze serie, t.w. 50 kapeikas violet (nr. 48) en 20 kapeikas oranje of bruinoranje (nr. 47). Laatstgenoemde 3 waarden zijn eveneens op gewoon papier zonder watermerk gedrukt.

De waarden 5, 50 en 75 kap. werden gedrukt in vellen van 220 stuks, verdeeld over 2 veldeelen van elk 10×11 zegels. De 20 kap. werd gedrukt in vellen van 440 stuks, te verdeelen over 4 veldeelen van elk 10×11 zegels.

Later verscheen van de waarden 5 en 50 kapeikas nog een tweede oplage. Deze tweede oplage onderscheidt zich van de eerste bij de 5 kapeikas (nr. 46*a*) door het gebruikte papier. Immers de eerste oplage heeft eenigszins poreus papier, zonder echter op den naam sigarettenpapier aanspraak te kunnen maken, terwijl de tweede oplage op steviger papier is ge drukt: Bij de 50 kapeikas (nr. 50) ziet men verschil tusschen de eerste en tweede oplage behalve aan het papier, direct aan de kleur, welke grijsviolet inplaats van violet is.

Voorts werd deze tweede oplage gedrukt in vellen van 400 stuks, te verdeelen over 4 veldeelen van elk 10×10 zegels.

De vier waarden der eerste oplage en de twee waarden der tweede oplage van deze 14e Letsche uitgifte veroorzaken vele verzamelaars moeilijkheden. Immers van deze 6 zegels vermeldt de *Yvert*-catalogus slechts een zegel, t.w. de 5 kapeikas (zie t.z.t. mijn artikel 'Fouten in de catalogus *Yvert & Tellier*' - Champion 1941 Letland). Ook de *Michel*-catalogus sukkelt met deze uitgifte, door de later in 1921 verschenen aanvullingswaarde van 40 kap. bij deze serie op te nemen en de eveneens in 1921 verschenen 5 kap. (*Michel* 46*ij*) in één adem te noemen met het zegel 46*x*, onder vermelding van een foutieve kleur. Het zegel 46*x* is nl. anilinerood en 46*ij* is oranjerood of vermiljoen, terwijl voorts een noot met de vermelding van het verschil tusschen 7*B* en 46*x* of *ij* m.i. had moeten worden opgenomen. Im-

mers deze zegels behoeven nooit te worden verwisseld. No. 7*B* heeft een linkertakje, dat gelijk is aan het rechtertakje, dus aan beide kanten vier blaadjes, terwijl 46*x* of *ij* een linkertakje vertoonen met drie blaadjes. Zelfs de *Yvert*-catalogus, welke toch niet uitmunt door vele toelichtingen, maakt melding van dit verschil.

Ik zal den uitgever van den *Michel*-catalogus adviseeren deze toelichting op te nemen en de in 1921 uitgegeven zegels, t.w. 5 kap., 40 kap. en 5 rbl. apart te vermelden. Tegen dit laatste zal wel bezwaar worden gemaakt, in verband met het feit, dat de nummering dan moet worden veranderd. Ik zal den uitgever tenslotte verzoeken op te nemen onder een *a*-nummer de tweede oplage van de 50 kap. grijsviolet, welk zegel een geheel anderen indruk maakt dan de 50 kap. violet van de eerste oplage.

Bij de door mij gevolgde wijze van catalogiseering geef ik, zooals U ziet, dit grijsviolette zegel zelfs een hoofdnummer, hetwelk het m.i. ten volle verdient.

De oplage der betreffende zegels is zeer groot, m.i. zullen de oplagecijfers ongeveer geweest zijn als volgt:

— 5 kap. (nr. 46 en 46*a*) ca. 1.000.000 stuks;
— 20 kap. (nr. 47) ca. 3.000.000 stuks;
— 50 kap. (nr. 45 en 50) ca. 1.000.000 stuks;
— 75 kap. (nr. 49) ca. 1 000.000 stuks.

De zegels zijn getand 11½ en gelijkmatig gegomd met kleurlooze gom. Alleen bij de tweede oplage van de 5 kap. komen soms zegels voor met bruinachtige gom.

Bij de eerste oplage van de 5 en 50 kap. vindt men zegels, welke aan weerszijden bedrukt zijn. Bij de 5 kap. staat het aan weerszijden voorkomende zegelbeeld ongeveer op dezelfde hoogte. Bij de 50 kap. staan de zegelbeelden niet gelijk en bovendien is het zegelbeeld aan de achterzijde kopstaand ten opzichte van het zegelbeeld aan de voorzijde.

Waarschijnlijk bestaan 2 vellen (dus in totaal 440 stuks) van de afwijking der 5 kap. (afb. 93) en 1 vel (dus in totaal 220 stuks) van de 50 kap. met zegeldruk aan beide zijden (afb. 94).

Afb. 93

Afb. 94

Zegels met duidelijken spiegelafdruk ('Abklatsch') komen niet voor. Wel vindt men zegels, waarbij de drukinkt door het zegel is heengedrongen en ook aan de achterzijde duidelijk zichtbaar is. Bij de 75 kap. en de eerste oplage van de 50 kap. vindt men zegels met versmeerden druk. Bij de 20 kap. en de tweede oplage van de 5 kap. vindt men zegels, welke aan weerszijden gegomd zijn. Bij de 20 kap. komen zegels met verschoven tanding voor (zie afb. 54 en 55).

Voorts treft men soms zegels aan, waarbij het op de randen van de 20 kap. voorkomende controlegetal in zwarte cijfers op het zegel is afgedrukt

(afb. 95). Dit controlegetal komt alleen voor op de 20 kap.

Afb. 95

Evenals de zegels van de vierde uitgifte, zijn ook de zegels van de 14e Letse uitgifte in zeer groote vellen gedrukt. De zegels van de vierde uitgifte werden gedrukt in vellen van 400 stuks, verdeeld in 8 veldeelen van 50 stuks. De zegels van de 14e uitgifte verschenen in vellen van 440 (4×10) en 220 (2×110) stuks. Tengevolge van het feit, dat in tegenstelling met de 4e uitgifte bij de 14e uitgifte de vellen in origineele grootte wel aan het loket kwamen, vindt men paren met een smalle tusschenstrook, afkomstig van linker- en rechter- (afb. 96) of boven- en onderveldelen (afb. 97).

Afb. 96

Bij deze uitgifte komen vele plaatfouten voor. Het zou te ver voeren in dit artikel een volledige beschrijving te geven van alle mij bekende plaatfouten. Ik geef dus ditmaal alleen de plaatfouten van het eerste zegel dezer uitgifte.

5 kapeikas (1e oplage), velgrootte 2×10 ×11 = 220 stuks.

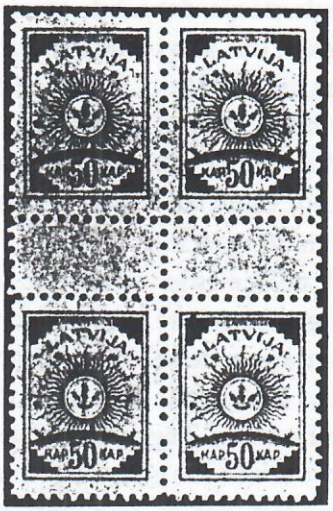

Afb. 97

— Linkerhelft van 110 zegels:
2e rij zegel 1: vierde ster links onder derde ster.
4e rij zegel 8: witte punt in rechterbenedenhoek.
5e rij zegel 2: rood puntje onder vlag van 5.
— Rechterhelft van 110 zegels:
2e rij zegel 10: wit vlekje in linkerbovenhoek.
4e rij zegel 9: dunne rechtervoet van eerste *A* in Latvija.
6e rij zegel 9: rood puntje onder *ij* van Latvija.
9e rij zegel 3: wit puntje in hals van 5.

5 kapeikas (2e oplage), velgrootte 4×10 ×10 = 400 stuks.

Hier zouden dus de vele plaatfouten moeten worden beschreven van het linkerboven-, rechterboven-, linkerbeneden- en rechterbenedenvel. Opdat dit artikel niet te lang wordt, is een verdere beschrijving achterwege gelaten.

Afb. 98

Afb. 99

Afb. 100

Bij deze uitgifte bestaan vele tandingafwijkingen. Het is echter, indien men zegels vindt welke links, boven of beneden ongetand zijn, bijna nooit met zekerheid te zeggen, dat dit inderdaad ongetand gebleven velranden zijn. Immers ook tusschen de veldelen is de tanding soms weggevallen (afb. 98). Dat deze afstand zeer groot kan zijn, bewijst bovendien nog afb. 99. Voorts vindt U nog een afbeelding van de tusschenstrook der boven- en benedenhelft (afb. 100). Een afbeelding van een strook tusschen linker- en rechterhelft vindt U bij afb. 96. Ik zal daarom alleen een opstelling geven van de tandingafwijkingen welke niet door bijknippen kunnen zijn ontstaan. In mijn verzameling komen voor de volgende dubbele tandingen, alsmede horizontaal en verticaal ongetand gebleven paren en strippen:

— 5 kap.: horizontaal dubbel getand;
— 5 kap.: horizontaal ongetand in paar;
— 5 kap.: horizontaal ongetand in strip van vijf;
— 20 kap.: horizontaal ongetand in paar;
— 75 kap.: verticaal dubbel getand;
— 75 kap.: horizontaal ongetand in paar;
— 75 kap.: horizontaal ongetand in strip van drie;
— 75 kap.: horizontaal ongetand in strip van vier;
— 75 kap.: horizontaal ongetand in strip van vijf;
— 75 kap.: verticaal ongetand in strip van zeven;
— 75 kap.: horizontaal en verticaal ongetand in blok van vier;
— 75 kap.: horizontaal en verticaal ongetand in blok van zes (2×3).

Voorts komen vele, aan één zijde slechts gedeeltelijk getande zegels voor, alsmede zegels, waarbij de tanding een grilligen vorm heeft aangenomen. Ook hierdoor ontstaan soms tandingafwijkingen.

Zegels van deze uitgifte zijn nimmer ongetand uitgegeven. Ongetande paren, strippen, blokken of veldelen zijn tandingafwijkingen, waar men de aan het ongetande gedeelte grenzende tanding heeft afgeknipt. In mijn verzameling bevindt zich o.m. een dergelijke beknipte tandingafwijking, echter bestaande uit 16 ongetande zegels (4×4), met als rand een gedeelte van een tusschenstrook. Dit is het grootst bekende ongetande veldeel en gemaakt van een horizontaal en verticaal ongetand gebleven blok van 16 zegels.

Vervalschingen zijn mij van deze 14e uitgifte niet bekend.

Proefdrukken ken ik van deze uitgifte niet, trouwens deze zouden, indien ze bestaan, niet te onderscheiden zijn van proefdrukken van de 1e (wat betreft de 5 kap.) en 2e, 3e en 4e uitgifte (wat betreft overige waarden).

Er is te catalogiseeren:

— nr. 46: 5 kap. anilinerood op poreus gewoon papier (1e oplage);
— nr. 46*a*: 5 kap. anilinerood op dun gewoon papier (2e oplage);
— nr. 47: 20 kap. oranje op dun gewoon papier;
— nr. 47*a*: 20 kap. bruinoranje op dun gewoon papier;
— nr. 48: 50 kap. violet op dun gewoon papier (1e oplage);
— nr. 49: 75 kap. groen op dun gewoon papier;
— nr. 50: 50 kap. grijsviolet op dun gewoon papier (2e oplage).

Ik zal dit artikel besluiten met de verzamelaars nog een hulpmiddel aan de hand te doen om de getande (meest nagetande) zegels van de 3e en deze 14e uitgifte, gemakkelijk uit elkaar te houden. Uit de door mij geschreven artikelen blijkt o.m.:

— De ongetande zegels op sigarettenpapier (al dan niet poreus, zie mijn artikel Letland III) zijn altijd nr. 5 t/m 13.
— De getande zegels op sigarettenpapier van de waarden 3, 10, 15 en 35 kap. zijn altijd echt getande of nagetande zegels van de 3e uitgifte (sigarettenpapier).
— Slechts de echt getande of nagetande zegels op sigarettenpapier van 5, 20, 50 en 75 kap. kunnen dus worden verwisseld met de zegels van 5 (1e en 2e oplage), 20, 50 (1e oplage) en 75 kap. der 14e Letsche uitgifte.

Indien men dus het papier van de 10, 15 of 35 kap. op sigarettenpapier vergelijkt met het papier van vier laatstgenoemde zegels, valt het verschil direct op. Men zou voor het vergelijken van de papiersoort ook kunnen nemen de 3 en 25 kap., omdat deze waarden bij de 14e uitgifte eveneens niet bestaan, doch van deze laatste twee waarden bestaan zooveel vervalschingen, dat de doorsnee-verzamelaar zich hierop niet kan baseren. Voorts geeft de 5 kap. op sigarettenpapier niet voldoende houvast, hoewel dit zegel wat betreft type (links vier takjes) voldoende afwijkt van de 5 kap. van de 14e uitgifte. Laatstgenoemde heeft immers links drie takjes, doch bij de 5 kap. zegels van deze beide uitgiften is het papierverschil het minst duidelijk waarneembaar.

Speciaal voor verzamelaars, welke zegels van Letland bijvoorbeeld in ruil ontvangen, is het van belang het verschil tusschen de 3e en 14e uitgifte te kennen, opdat inplaats van de nrs. *Yvert* 1940 of 1941: 18, 21, 23 en 24, niet wordt gezonden de 5, 20, 50 en 75 kap. van de uitgifte 1920, welke door *Yvert* niet zijn opgenomen in zijn catalogus. Indien *Yvert* ze zou opnemen, hebben laatstgenoemde 4 zegels een waarde van ca. fr. 1.— per stuk en dit maakt dus wel enig verschil met de *Yvert*-waarde van bovengenoemde *Yvert*-nummers. Trouwens dat de bewerker van de *Yvert*-catalogus hiermede reeds vastloopt, blijkt wel uit het feit, dat *Yvert* nr. 24 genoteerd staat frs. 10.— en *Yvert* nr. 16 frs. 25.—. Echt getande exemplaren zijn, indien ze mochten bestaan, uitermate zeldzaam, terwijl een nagetand zegel enkel en alleen kan worden gemaakt van nr. 16 en dus voor de fabrikant van de valsche tanding een verlies zou opleveren van frs. 15.—.
Om dit verlies en het natanden te voorkomen, wordt nu inplaats van *Yvert* nr. 24, geprijsd frs. 10.— (moet eigenlijk zijn frs. 35.—), een niet gecatalogiseerd zegel ter waarde van frs.1.— geleverd. Ter toelichting dat de prijs voor nr. 24 frs. 35.— inplaats van frs. 10.— moet zijn, verwijs ik naar het prijsverschil tusschen nr. 9 en nr. 17. Deze 3 kap. bestaat alleen ongetand op sigarettenpapier en moet dus worden nagetand om te worden gebruikt als nr. 17. Het is ook daarom, dat juist deze 3 kap. zo veelvuldig is vervalscht, omdat hiervoor geen goedkoop later verschenen zegel in de plaats kan worden geleverd, zooals dit met de waarden 5, 20, 50 en 75 kap. wel het geval is.
Ik ben op dit laatste onderwerp wat uitvoerig ingegaan, doch deed dit omdat mij bij herhaling is gebleken uit mij ter keuring toegezonden Letsche zegels, dat verzamelaars en ook handelaren de zegels van de 3e en 14e uitgifte met elkaar verwisselen.

XV. Letland nr. 51 t/m 54

Op 1 mei 1920 werd de eerste zitting van het Letsche Parlement gehouden. Ter gelegenheid hiervan verschenen op 30 april 1920 twee zegels, t.w. de 50 kapeikas rood en de 1 roebel blauw. Deze waarden bestaan ongetand en getand. Op 17 Mei werden de aanvullingswaarden van 3 roebel, bruin en groen en van 5 roebel, grijs en bruin, uitgegeven. Alle zegels zijn in steendruk uitgevoerd op gewoon papier zonder watermerk. Het ontwerp is wederom van Prof. R. Sarrinsch.
De zegels zijn gedrukt in vellen van 12 (hoogte) × 20 (breedte) = 240 zegels. Het zegel vertoont een vrouw in Letsch costuum, welke het roer van een boot vasthoudt. Boven deze voorstelling staan de woorden: 'Satversmes Sapulces Peeminai' (vertaling: 'Bij de Parlementsopening'). De zegels zijn getand 11½, terwijl de 50 kapeikas en de 1 roebel ook ongetand voorkomen. De oplage van de betreffende zegels is:

— 50 kap. en 1 rbl. (ongetand) elk ca. 25.000 stuks;
— 50 kap., 3 en 5 rbl. elk ca. 1.000.000 stuks;
— 1 rbl. ca. 2.000.000 stuks.

Zegels met spiegelafdruk ('Abklatsch') komen bij deze uitgifte niet voor. Plaatfouten vindt men in groote mate. Inplaats van de opsomming te geven van de duidelijkste plaatfouten, heb ik ver-

groote teekeningen doen vervaardigen, waarop thans alle plaatfouten zijn aangegeven. Dit is veel overzichtelijker dan het vroeger gevolgde systeem en elke verzamelaar kan nu, aan de hand van de tekeningen, voor zichzelf bepalen welke plaatfouten hij verzamelwaardig vindt.

Het eerste getal is de rij waarop het zegel voorkomt, het tweede getal is het nummer van het zegel op die rij. Bijvoorbeeld 8/3 is zegel nr. 143, namelijk 8ste rij, zegel 3.

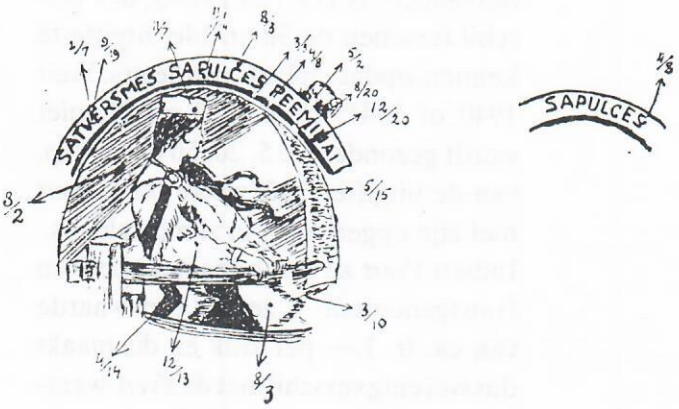

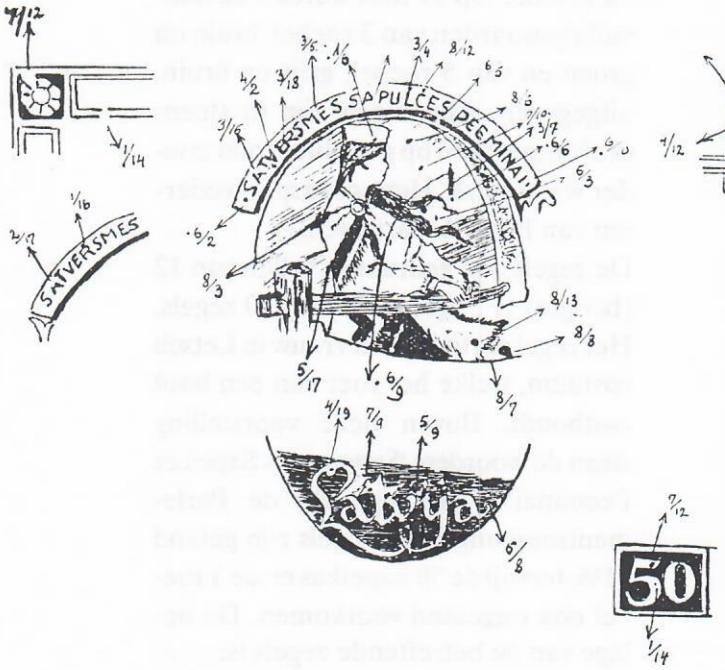

Afb. 101.

Plaatfouten 50 kap. (afb. 101), 1 roebel (afb. 102), 3 roebel (afb. 103 en 103*bis*) en 5 roebel (afb. 104).

Bij de 5 roebel vertonen de zegels 1 tot en met 5 op de twaalfde rij: een witte streep lopende door de landsnaam Latvija.

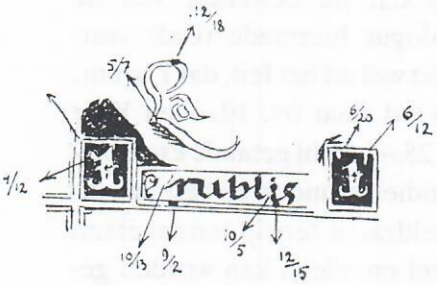

Afb. 102.

Bij deze uitgifte bestaan vele tandingafwijkingen. Raadzaam is, voor tandingafwijkingen van de 50 kap. en 1 roebel, welke zegels ook ongetand bestaan, geen hooge prijzen te besteden, omdat het zeer moeilijk is na te gaan of deze tandingafwijkingen misschien zijn vervalscht.

In mijn bezit zijn:

— 50 kap., 1 rbl., 3 rbl. linkervelrand ongetand;
— 50 kap., 1 rbl., bovenvelrand ongetand;
— 50 kap., 1 rbl., 3 rbl. rechtervelrand ongetand;
— 50 kap., 1 rbl.., ondervelrand ongetand;
— 50 kap., 1 rbl., 3 rbl., 5 rbl. verticaal ongetand in paar;

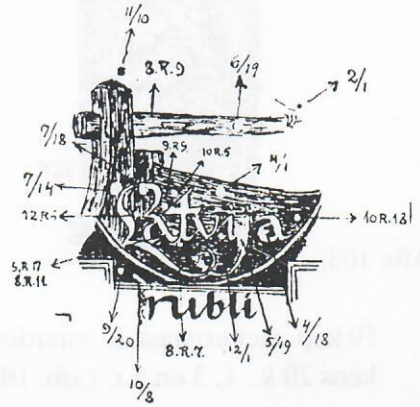

Afb. 103.

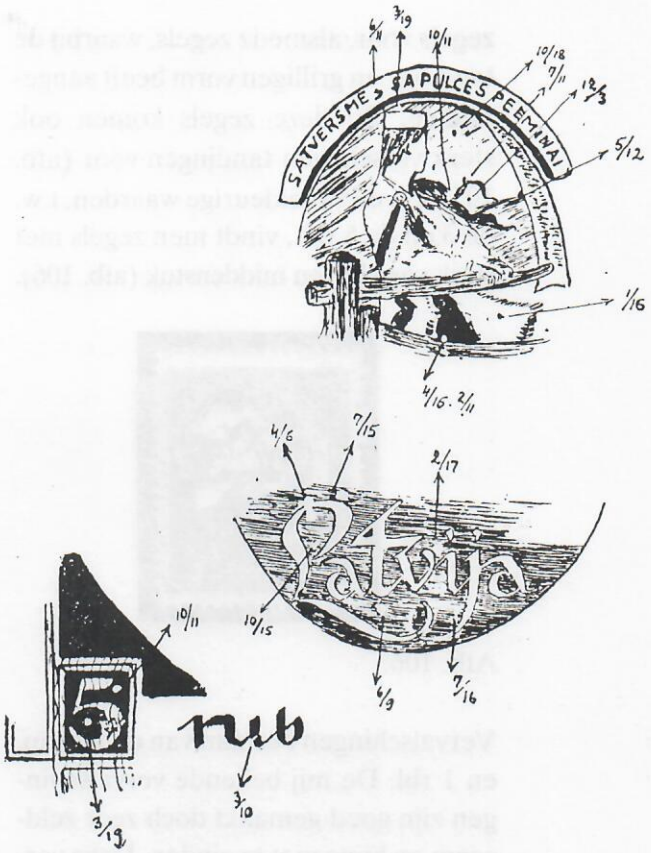

Afb. 104.

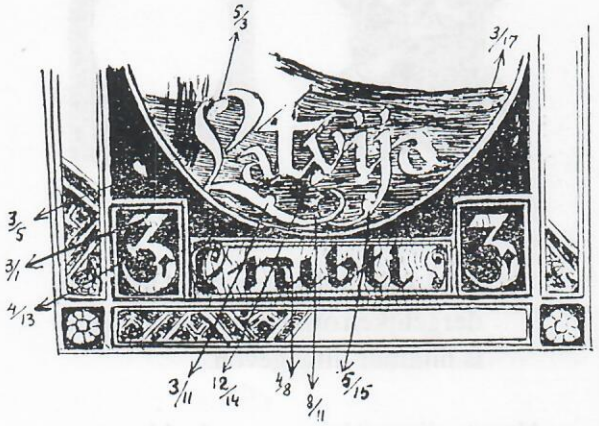

Afb. 103*bis*.

— 50 kap., 1 rbl. verticaal ongetand in strip van drie;
— 5 rbl., verticaal ongetand in strip van vier;
— 3 rbl., verticaal ongetand in paar met rand;
— 50 kap., 3 rbl. verticaal ongetand in strip van drie met rand;
— 50 kap., 1 rbl. horizontaal ongetand in paar;
— 5 rbl. verticaal dubbel getand in paar;
— 1 rbl., 3 rbl., horizontaal dubbel getand in paar.

Afb. 105.

Voorts komen vele, aan één zijde of twee zijden slechts gedeeltelijk getande

zegels voor, alsmede zegels, waarbij de tanding een grilligen vorm heeft aangenomen. Bij deze zegels komen ook sterk verschoven tandingen voor (afb. 105). Bij de tweekleurige waarden, t.w. de 3 en de 5 rbl., vindt men zegels met sterk verschoven middenstuk (afb. 106).

Afb. 106.

Vervalschingen bestaan van de 50 kap. en 1 rbl. De mij bekende vervalschingen zijn goed gemaakt doch zeer zeldzaam en bijna niet te vinden. Deze vervalschingen zijn dus door speciaalverzamelaars zeer gezocht.

Afb. 107.

Er bestaan verschillende proefdrukken, alle in zwarte kleur op geelachtig papier. Deze proefdrukken zijn zeer zeldzaam. De volgende proefdrukken zijn in mijn bezit:

1e. omranding en middenstuk zonder onderdruk van den rand:
20 kap. en 1 rbl. samenhangend (afb. 107) (de 20 kap. is nooit uitgegeven);
5 rbl. en 3 rbl. samenhangend;

Afb. 108.

50 kap. met ernaast de waardeteekens 20 k., 1, 3 en 5 r. (afb. 108).

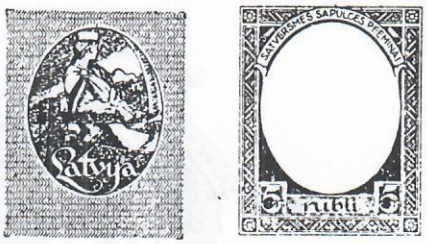

Afb. 109.

2e. omranding samenhangend met middenstuk plus onderdruk van de rand: 5 rbl. (afb. 109);

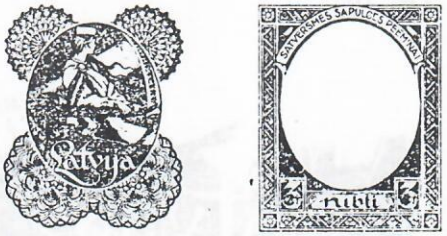

Afb. 110.

3 rbl. (afb. 110) (een zegel met een dergelijken onderdruk van de rand is nimmer uitgegeven.

Voorts zijn mij losse zwartdrukken van de 50 kap. en 1 rbl. bekend. Deze hebben practisch geen waarde, ze behoeven met de veel fijner uitgevoerde proefdrukken niet te worden verwisseld, omdat deze steeds in paren van verschillende cliché's (afb. 107, 109 en 110), of met bijdruk (afb. 109) voorkomen.

Er is te catalogiseeren:

— nr. 51: 50 kap. (rood) getand;
— nr. 51*a*: 50 kap. (rood) ongetand;
— nr. 52: 1 rbl. (blauw) getand;
— nr. 52*a*: 1 rbl. (blauw) ongetand;
— nr. 53: 3 rbl. (bruin en groen) getand;
— nr. 54: 5 rbl. (grijs en bruin) getand.

Verantwoording

Aflevering XIV is gepubliceerd in het *Nederlandsch Maandblad voor Philatelie*, jaargang 20, nr. 2 (februari 1941), blz. 52-54.

Aflevering XV is gepubliceerd in het *Nederlandsch Maandblad voor Philatelie*, jaargang 20, nr. 3 (maart 1941), blz. 88-90.

EEN VRAAG AAN ONZE LEDEN

Eén van onze collega-leden bezit een serie van zes kaarten, één waarvan hieronder is afgebeeld. Alle kaarten hebben twee randen in de kleuren van de Estische vlag (blauw-zwart-wit). Eén ervan bevat alleen de vermelding dat het een briefkaart betreft, ruimte voor de afzender en een blanco hokje waar de postzegel kan worden geplakt. Tevens de vermelding dat de kaart in opdracht van het postkantoor van Tartu is gedrukt. De rest bevat stellingen uit de schaakmatch Fine-Keres, in het kader van het AVRO-toernooi van 1938 in Nederland gespeeld. Eén daarvan vermeldt in het hokje rechtsboven: 'Soodustariif: Eestis -.30, mujale -.50'. De rest heeft daar de tekst: '½ tariifi'.

Wat de eigenaar en mij interesseert, is:

— Wanneer zijn deze kaarten gedrukt?
— Klopt onze veronderstelling dat de kaarten bedoeld zijn voor correspondentieschaak?
— Kennelijk kunnen of konden correspondentieschakers hun kaarten tegen half tarief verzenden. Weet iemand daar meer van, bijvoorbeeld de perioden waarin dit tarief gold en de voorwaarden die aan zo'n kaart werden gesteld?

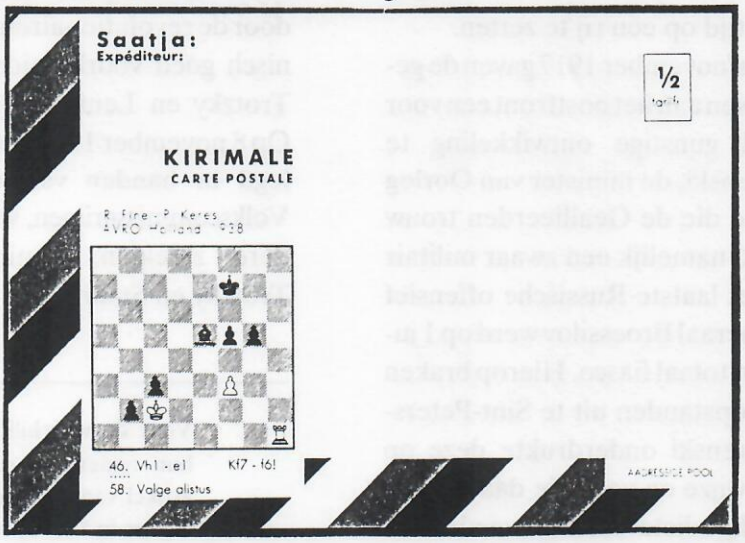

Reacties graag naar Sijtze Reurich, Bremstraat 80, 6813 EN Arnhem, tel. 026-35 12 498.

FRONTOVERSCHRIJDEND-POSTVERKEER TUSSEN OBER-OST EN RUSLAND IN HET JAAR 1918

ANDRÉ DE BRUIN

Wat vooraf ging

Enige tijd geleden hebben uw voorzitter en ik de koppen bij elkaar gestoken en een aantal onderwerpen geselecteerd die we in ons lijfblad wat zouden willen uitdiepen. Welnu, dit is één van die titels die aan mij toebedeeld werden. Uiteraard ging enige literatuurstudie vooraf aan het schrijven. Ook heb ik mij beijverd, door het aanzoeken van enige mij bekende verzamelaars dan wel door materiaal dat uit de literatuur bekend is, voldoende vergelijkingsmateriaal te vergaren, waardoor het mogelijk zou zijn enige (voorzichtige) conclusies te trekken. Het overzicht van de gebruikte literatuur vindt u aan het einde van dit opstel.

Waarom dit onderwerp? Het werd gekozen, omdat het naar onze mening een interessant onderwerp is, dat nog onvoldoende is uitgediept. Ober-Ost is toch een gebied dat de laatste jaren moeilijk te verkrijgen is, waardoor de kennis op dit punt ook wel enige verfrissing behoeft. Wellicht kan dit artikel bijdragen aan wat meer belangstelling voor Ober-Ost en anderzijds een aanzet geven tot verder onderzoek op die punten die ook nu nog vragen oproepen.

Historisch perspectief

Teneinde enig inzicht te verkrijgen in de situatie zoals die was ontstaan in het te beschouwen gebied, lijkt het mij zinvol eerst wat historische feiten naar plaats en tijd op een rij te zetten.

In oktober/november 1917 gaven de gebeurtenissen aan het oostfront een voor Duitsland gunstige ontwikkeling te zien. Kerenski, de minister van Oorlog en Marine die de Geallieerden trouw bleef, leed namelijk een zwaar militair echec. Het laatste Russische offensief onder generaal Broessilov werd op 1 juli 1917 een totaal fiasco. Hierop braken opnieuw opstanden uit te Sint-Petersburg. Kerenski onderdrukte deze op bloedige wijze en vestigde daarop een kortstondige dictatuur. De tweede Russische revolutie, de zogenaamde 'Communistische Oktoberrevolutie' (voor ons: november[1]) maakte aan het Kerenski-regime een einde. In de nacht van 6 op 7 november 1917 werden in Sint-Petersburg alle strategische punten door de revolutionairen bezet. De technisch goed voorbereide revolutie van Trotzky en Lenin slaagde volkomen. Op 8 november 1917 werd de macht gelegd in handen van een Raad van Volkscommissarissen, waarin onder andere zetelden: Lenin (voorzitter), Trotzky en Stalin.

---

1 Voor de verschillende kalenders en hun onderlinge samenhang zie het artikel van de hand van de heer W. Ahlers in *De Postzak* nr. 180 van augustus 1995 genaamd: 'Kalenders'.

Op 15 december 1917 ondertekenden de Sovjets een wapenstilstand met de Duitsers. Het definitieve vredesverdrag van Brest-Litovsk zou echter nog tot 3 maart 1918 op zich laten wachten. De Sovjets hadden er inderdaad alle belang bij zo snel mogelijk een wapenstilstand te sluiten; zo konden zij zich volledig concentreren op het uitbreiden van hun macht in Rusland zelf en hun interne problemen de vereiste aandacht schenken.. Het sluiten van een vrede trachtten zij echter zo lang mogelijk uit te stellen, omdat de 'Centralen' (ook wel 'midden-machten' genoemd) te veel vroegen.

Van hun kant wensten echter de Centralen zo snel mogelijk een definitieve vrede om zich op het westfront te kunnen concentreren en daar een beslissing af te dwingen, nog vóór de Amerikaanse hulp grote afmetingen zou hebben aangenomen.

Duitsland hernam daarop op 18 februari 1918 de vijandelijkheden om de Sovjets tot de afstand van de Poolse gebieden en de Baltische staten te dwingen. De Vrede van Brest-Litovsk kwam op 3 maart 1918 tot stand. Ook Roemenië moest op 7 mei 1918 capituleren, zodat in mei 1918 het oostfront feitelijk ophield te bestaan.

De Duitsers hadden dus vanaf mei 1918 al hun macht en kracht op het westfront kunnen concentreren, zij hebben dit echter nooit volledig durven doen. De Geallieerden hebben alles op alles gezet om het oostfront toch in stand te houden en aldus Duitse troepen van het westfront weg te houden.

◆ Afbeelding 1: Kaart van Salem (India), 4-1-1918, via Siberië naar Ruil/Wesenberg/Estland. Censuren van Bombay en Petrograd. 'Retour vanwege militaire operaties'

Postverkeer in en met Ober-Ost

Afbeelding 1 geeft een voorbeeld van een kaart die niet werd bezorgd, hoewel dat wellicht wel mogelijk was geweest. Onderstaand een overzicht van de diverse soorten civiel postverkeer (dus geen veldpost) zoals dat in, dan wel met het gebied Ober-Ost gelegaliseerd plaatsvond; daarbij is het relevante tijdvak aangegeven. Wat dit laatste betreft, kan dit slechts zeer globaal worden weergegeven; een verdere detaillering valt buiten de opzet van dit artikel. De afkorting *eo* betekent *e*(inde) *o*(orlog), hetgeen voor de meeste gebieden te nuanceren is in soms meer dan één venster. Dit houdt onder andere verband met de oorlogstoestand ter plaatse en het optreden van de respectieve soldatenraden, die door hun lokale muiterij het postverkeer vaak onmogelijk maakten.

1.	Post in het gebied Ober-Ost	15-01-1916 - eo
2.	Postverkeer met Duitsland	15-01-1916 - eo
3.	Postverkeer met het Generaalgouvernement Warschau	15-01-1916 - eo
4.	Postverkeer met Oostenrijk-Hongarije (inbegrepen Bosnië-Herzegowina)	01-02-1917 - eo
5.	Postverkeer met de Oekraïne	08-08-1918 - eo
6.	Postverkeer met de 'Etappe Bug'	07-02-1918 - eo
7.	Postverkeer met de USA (alleen bijzondere briefkaarten)	10-04-1916 - eo
8.	Postverkeer met Roemenië[2]	
8a	Postverkeer met bezet Roemenië[2]	
8b	Postverkeer met onbezet Roemenië en Bessarabië[2]	
9.	Postverkeer met Armee Abteilung Woyrsch	01-11-1917 - eo
10.	Postverkeer met het gebied van het 10de Leger	19-07-1918 - eo
11.	Postverkeer met de Krim	09-10-1918 - eo
12.	Postverkeer met Rusland	wat te behandelen is

Bestond er dan helemaal geen postverkeer van en naar Ober-Ost, anders dan met de hierboven genoemde landen? Kennelijk wel, zoals uit de hieronder weergegeven kaart naar Helsinki/Finland[3] (sinds 6-12-1917 zelfstandig) en ook uit volgnummer 18 van de tabel blijkt. Mij is nog een stuk bekend naar Noorwegen.

[2] In dit bestek niet te differentiëren; dit dwaalt te ver van het onderwerp af.

[3] Post naar Finland is nog niet mogelijk (dagboek van het 2de Landstorm Infanterie Bataljon 12-6-1918)

♦ Afbeelding 2: Kaart van Libau (geschreven 10-03-1918) naar Helsinki en aldaar, gegeven het aankomststempel waarvan de datum helaas moeilijk leesbaar is, ook aangekomen

Postverkeer met Rusland

Algemeen

Het postverkeer tussen het Postgebiet Ober-Ost en Rusland vice versa, laat zich onderscheiden in twee perioden:

— *Eerste periode:* als gevolg van de onderhandelingen over een wapenstilstandsverdrag tussen de Sovjets en de Duitsers, dat abrupt eindigde bij de hervatting van de vijandelijkheden door de 'Centralen', voor ons dus de 'Duitsers'.

— *Tweede periode:* als uitvloeisel van de vrede van Brest-Litovsk, eindigend met de feitelijke zelfstandigheid van de respectieve staten. Hierbij moet worden bedacht dat aan het einde van deze periode postverkeer, door velerlei oorzaken, niet altijd mogelijk was en het einde soms niet of nauwelijks nauwkeurig valt vast te stellen.

Getracht wordt per periode de materie min of meer volgens een standaardpatroon te behandelen, waarbij achtereenvolgens de onderwerpen *validiteit van het tijdperk*, *censuur*, *tarieven* en *diversen* zullen worden behandeld.

◆ Afbeelding 3: 'Landespost' Riga e (4-1-1918) - Jurjev (11-1-1918). Russisch veldpostkantoor No.39. Ex Van Wijnen

Eerste periode

Zoals reeds in het historisch overzicht is aangegeven, werd op 6 december 1917 een aanvang gemaakt met de onderhandelingen over een mogelijke wapenstilstand. Toen deze onderhandelingen op 15 december 1917 afgesloten werden, was de feitelijke situatie dat plaatselijk reeds een 'staakt-het-vuren' werd aangehouden. Formeel werd dit echter pas op 17 december des middags om 12 uur van kracht (Russische tijdrekening 04-12-1917) en duurde het vooreerst tot 14-01-1918[4] (01-01-1918). Diverse details worden gegeven in de *Forschungsberichte der Forschungsgruppe Postgebiet Ob.Ost* van de heer W.-D. Röttger. De meer geïnteresseerde lezer moet dat maar eens nalezen. Zo waren op diverse plaatsen, vaak op lokaal niveau uitonderhandeld, 'uitwisselplaatsen' ingericht waar onderling onder an-

[4] Data worden volgens de gregoriaanse kalender gegeven. Eventueel met de juliaanse kalender tussen haakjes.

Op 14 februari 1918 gaat Sovjet-Rusland formeel over op de gregoriaanse tijdrekening (zie de *Sovjet-Encyclopedie*). Er zal ongetwijfeld een gewenningsperiode geweest zijn; denk maar eens aan onze overgang naar de 'tiencijferige telefoonnummers', zodat er een grijs gebied ontstaat waarbij we niet zeker weten welke kalender bedoeld wordt!!

dere post werd uitgewisseld. Bekend zijn dit soort plaatsen te Friedrichstadt, Bahnhof Römershof/Remershof, bij Sabak, op de weg Riga-Wenden, oostelijk van de brug over de Desselbach, aan de straat Ramneck-Engelshardthof bij de 'Losche-brug', maar ook vond uitwisseling plaats tussen de Baltische eilanden (reeds Duits) en het vasteland van Estland (toen nog in Russische handen). Publikaties over de mogelijkheid van postverkeer kan men eind januari/begin februari 1918 vinden in diverse (muur)-kranten.

◆ Afbeelding 4: Russische kaart, 30-01-1918 van Knaschni Gori Mosk. G. naar Riga. Geen aankomststempel, geen Russische censuur, wel censuur Riga. Porto 8 kopeken

Kijken we nu naar het door mij in de bijlage opgestelde overzicht met de mij bekende relevante brieven/kaarten uit die periode, onder de voorlopige aanname dat de data steeds volgens de vigerende kalender correct zijn gebruikt, dan kunnen we wellicht de volgende voorzichtige conclusies trekken.

Tijdperk

- Het eerst bekende stuk stamt van 07-01-1918.
- Alhoewel logischerwijs valt aan te nemen dat deze eerste periode noodzakelijkerwijswordtafgesloten ten laatste op 18-02-1918[5] (immers: dan hervat Duitsland de vijandelijkheden), lopen de data van het overzicht door tot 23-02-1918. Aangezien de data vanaf 19-02-1918 alle betrekking hebben op Russische post, moet dit

[5] Dit wordt bevestigd door een bericht in de Rigase krant van 19-02-1918, waarin wordt bekendgemaakt dat het postverkeer naar Rusland vanaf dat moment verboden is.

een bevestiging zijn van het reeds veronderstelde onzorgvuldig gebruik van de vigerende gregoriaanse kalender!

- Alle door Riga gecensureerde post uit Rusland is waarschijnlijk later dan 13-03-1918 bezorgd in Ober-Ost, immers het eerst bekende stuk met Riga-censuur type 2 stamt van 13-03-1918, idem met Riga-censuur type 5 van 14-03-1918!!

Censuur

- Censuur komt in deze periode eerst voor vanaf 30-01-1918; na 19-02-1918 is alles gecensureerd, zowel door Duitsland als door Rusland. De Duitse censuren zijn alle van Riga, terwijl van Russische zijde alleen het gebruik van het censuurstempel van Petrograd kan worden aangetoond.
- De Riga-censuurstempels hebben de typenummers 2 en 5 (zie Röttger nr. 9); ik heb dit in de tabel trachten te verwerken.
- Behandelen we aanwijzingen voor de verzending/de afzender ook onder het hoofd censuur (zoals ook gedaan in het *Estland Handboek H/O*), dan zien we dat van Duitse zijde voorkomt:
  — het stempel 'Angabe des Absenders erforderlich' / 'Ausnahmsweise befördert' (*H/O* blz. 732, nr. 12) op volgnummer 5 en 13;
  — de handgeschreven aanwijzing: 'Absender angeben' op volgnummer 7;

  Van Russische zijde komt voor op nr. 13:
  — het stempel 'Retour' en 'wegens oorlogsomstandigheden'; waarschijnlijk is dit één stempel, dat hier gemakshalve maar in het Nederlands wordt weergegeven.

Tarieven

- Over de tarieven valt van Duitse zijde op te merken dat slechts briefkaarten waren toegestaan, zonder daarbij het tarief aan te geven. Het briefkaarttarief was toen 7½ Pfennig, weliswaar voor het binnenland, maar iets anders bestond toen nog niet. We zien dat enkelvoudige briefkaarten met 7½ Pfennig en met 10 Pfennig alle een normale postbehandeling kregen, die overigens niet gegarandeerd werd.
- Het lijkt er veel op dat ook van Russische zijde slechts briefkaarten waren toegestaan. De enige uitzondering is brief nr. 15 en dat zou weleens de uitzondering kunnen zijn die de regel bevestigt. Ik denk dat het Russische tarief dicht bij de 5 Kopeken moet liggen, immers: daar voldoen nr. 12 en 16 geheel aan, nr. 14 voldoet er bijna aan, terwijl nr. 13 (de kaart met het afgevallen zegel) is voorzien van een handgeschreven taxmerk '*10*'.

Diversen

- Aangetekende post komt niet voor! Dit was wellicht niet toegestaan, aangezien het als tarief ook niet voorkomt in de daarover bekende berichtgeving.
- Opmerkelijk is dat kennelijk sommige stukken niet via de

'Landespost' zijn gelopen (nrs. 1 en 4); deze zijn kennelijk direct aan Russische militairen overhandigd, zoals blijkt uit de Russische militaire stempels.

Als we de vier 'naar Rusland-brieven' niet meerekenen (deze post heeft immers haar eindbestemming niet bereikt), dan valt op:

- dat de postuitwisseling vanuit Ober-Ost hoofdzakelijk aan het begin van het venster plaatsvindt, terwijl het voor de tweede helft van dit venster hoofdzakelijk gaat om post vanuit Rusland naar Ober-Ost;
- dat er over de gehele periode ongeveer evenveel post van als naar het gebied heeft plaatsgevonden, zodat sommige uitspraken over een vermeend verschil in zeldzaamheid niet door de feiten lijken te worden onderbouwd.
- dat van Duitse zijde brieven niet voorkomen. Dat loopt ook in de pas met een bericht in de Rigase krant van 30-01-1918, waarin wordt vermeld dat slechts *briefkaarten* zijn toegestaan. Dit werpt ook een ander licht op de 'naar Rusland-brieven'; deze werden teruggestuurd vanwege het feit dat brieven niet waren toegestaan!

Tweede periode

De tweede periode heeft duidelijk een meer georganiseerd karakter dan de periode daarvoor.

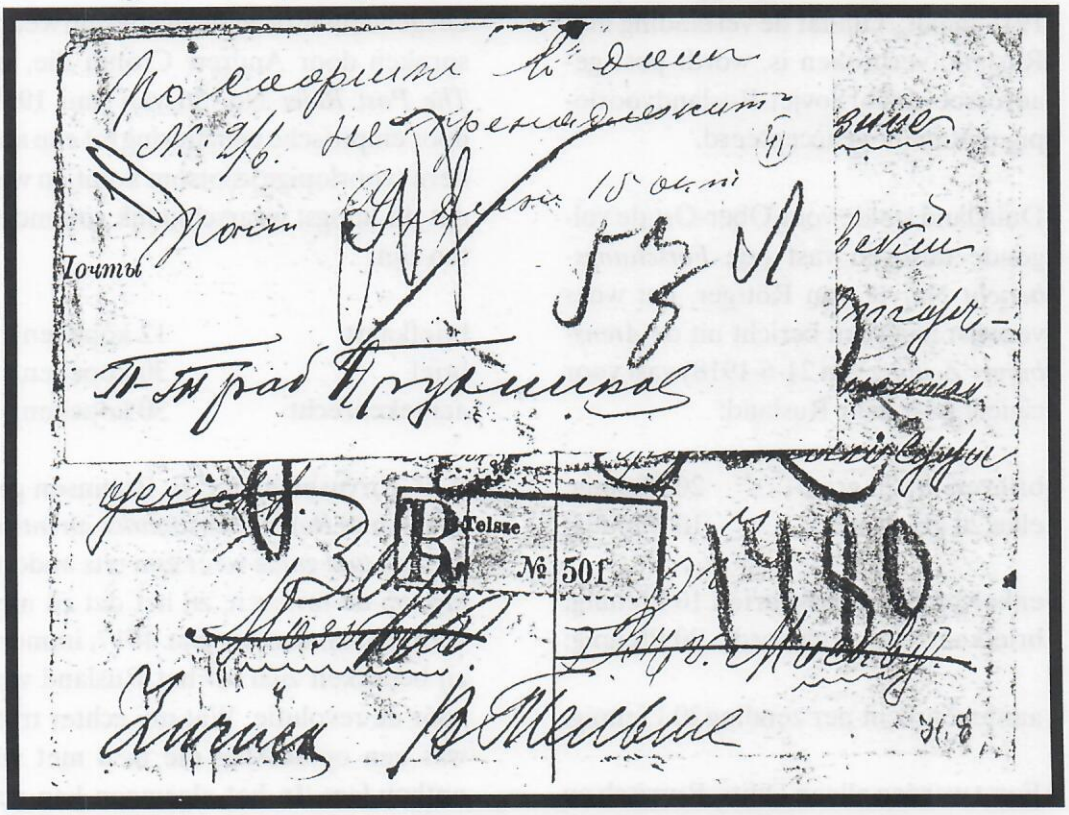

◆ Afbeelding 5: Aangetekende brief 04-09-18 van Telsze naar Moskou, censuur Wilna type 3 en voorzien van een tweetal stroken waarop aantekeningen in cyrillisch schrift. Porto 40 Pf.

De tweede periode begint enige maanden na de vrede van Brest-Litovsk (3 maart 1918, overigens moest Duitsland bij de vrede van Versailles deze weer voor vervallen verklaren) en wel op 12-6-1918; dit werd in diverse kranten in Ober-Ost bekend gemaakt. In de uitvoeringsbepalingen werd tevens vastgelegd dat beide zijden het recht van censuur zouden uitoefenen, hetgeen dan ook aantoonbaar geschiedde. Het einde van het tijdperk is niet bekend. Op 13-11-1918 hebben de bolsjewieken het vredesverdrag van Brest-Litovsk geannuleerd en het lijkt derhalve niet waarschijnlijk dat daarna nog postverkeer vice versa plaatsvond, hetgeen door de tabel min of meer wordt bevestigd (laatste gelopen stuk gedateerd 12-11-1918). De *Rigasche Zeitung* van 9-12-1918 meldt: 'Omdat de verbinding met Rusland verbroken is, wordt post geadresseerd naar Sovjet-Rusland voorlopig niet meer geaccepteerd.'

Duitsland stelde voor Ober-Ost de volgende tarieven vast (zie *Forschungsbericht* No. 11 van Röttger, dat weer verwijst naar een bericht uit de *Arensburger Zeitung* van 21-6-1918) vast voor civiele post naar Rusland:

brieven tot 20 gram	20 Pfennig;
elke 20 gram meer	10 Pfennig;
enkelvoudige briefkaarten	10 Pfennig;
briefkaart met antwoord	20 Pfennig;
aantekenrecht per zending	20 Pfennig.

Eerst werden alleen Duits, Russisch en Hongaars als schrijftaal geaccepteerd; vanaf 26 juni was het ook toegestaan in onder andere de Estse en Letse taal te schrijven. Vanaf 12 juli 1918 werd post bestemd voor Siberië, Turkestan en de Kaukasus niet meer geaccepteerd, vanwege de lokale militaire situaties (oorlogshandelingen).

De russische tarieven zijn wat moeilijker te achterhalen. Kennelijk wordt door V.A. Karlinski vastgesteld (*Philately of the Soviet Union*, No. 4, 1966) dat voor de onderhavige periode de tarieven voor binnenlandse en buitenlandse post gelijk zijn. Hij stelt dat voor de periode 28 februari 1918 tot 15 september 1918 de tarieven zijn:

briefkaart	20 kopeken;
brief	35 kopeken;
aantekenrecht	70 kopeken.

Dit geheel wordt echter wederom weersproken door Andrew Cronin die, in *The Post Rider* No. 36 van juni 1995 door empirische benadering tot een andere (voorlopige) slotsom komt en wel dat dit hoogst waarschijnlijk zou moeten zijn:

briefkaart	12 kopeken;
brief	30 kopeken;
aantekenrecht	30 kopeken.

A.V. Kiryushkin en P.E. Robinson geven in hun *Russian Postmarks, an introduction and guide* weer een iets andere kijk op de tarieven, zij het dat zij niet verder gaan dan het jaar 1917, immers zij beperken zich tot het Rusland van vóór de revolutie. Wat mij echter trof, was een opmerking die ik u niet wil onthouden: 'In het algemeen kan gesteld worden dat voor het gehele jaar 1917 gold dat post vaak niet correct werd gefrankeerd vanwege de algeme-

ne staat van verwarring waarin men verkeerde.'
Dat zou mijns inziens ook wel eens kunnen gelden voor het jaar 1918, althans voor een belangrijk deel daarvan.

♦ Afbeelding 6: Aangetekende brief van Perm (4-9-1918) naar Libau (10-10-1918). Censuur van Wilna type 3 en Staf van het 3de (Russische) Leger. Geplakt porto 60 kopeken

Met betrekking tot de censuur: hiervan zegt Röttger in zijn *Forschungsbericht* No. 14 dat in de *Rigasche Zeitung* Nr. 136 van 14-6-1918 wordt gesteld: 'Alle post van en naar het gebied Ober-Ost, inbegrepen Estland en Letland, wordt via het postcensuurbureau Wilna gevoerd.' Elders wordt echter, hiermede in tegenspraak dan wel in aanvulling hierop gesteld: 'Postcensuur voor de post naar Rusland wordt opgedragen aan de censuurbureaus van Wilna en Riga.' Röttger zelf veronderstelt dat voor het noordelijk deel van het gebied Ober-Ost Riga verantwoordelijk was, terwijl Wilna verantwoordelijk was voor het zuidelijk deel; waar het scheidvlak ligt tussen noord en zuid, geeft hij niet aan.
Een vergelijking met de tabel, betreffende de tweede periode leert ons het volgende.

Tijdperk
Behoudens een tweetal duidelijke 'Überrollers' (een poststuk dat in roerige tijden is blijven liggen en later in betere tijd is bezorgd) lijkt de briefkaart van 1-6-1918 het eerst gelopen stuk te zijn. De datum in het stempel is echter zeer onduidelijk en nauwelijks te lezen, dus niet geheel betrouwbaar. Dit geldt niet voor de kaart gedateerd 4-6-1918; hier is de datum, zelfs op de fotokopie,

duidelijk te determineren. De conclusie mag dan ook tenminste luiden dat vanaf begin juli 1918 postverkeer vanuit Rusland naar Ober-Ost mogelijk was. Dit geldt wellicht evenzo van Ober-Ost naar Rusland, echter: het eerste mij bekende stuk is gedateerd 20-6-1918, zodat wellicht een kleine fasering moet worden aangebracht.
Wat het einde van de periode betreft kan worden vastgesteld dat het stuk gedateerd 12-11-1918 als laatste in de tabel voorkomt. Eveneens een stuk uit Rusland, maar helaas met een handgeschreven datum als aanhef van de geschreven tekst, verder voorzien van een stempel van een militaire eenheid. Dus ook hier is de datum van schrijven wellicht zeer betrouwbaar, maar het is zeker niet gezegd dat dit ook de datum van verzending is. Het voorlaatste poststuk in de tabel is gedateerd 5-11-1918 en ziet er, zoals de fotokopie hier voor mij ligt, zeer betrouwbaar uit. De voorzichtige conclusie zou kunnen luiden dat de tweede periode wordt afgesloten in de eerste helft van de maand november 1918.

Tarieven

Post van Ober-Ost naar Rusland

Ik ga ervan uit dat de tarieven, zoals voor Ober-Ost voor de tweede periode naar publikaties in de kranten genoemd, correct zijn. We zien echter toch ook hier dat regelmatig afgeweken is van deze tarieven (onwetendheid?). Met inachtneming van de mogelijkheid van de verschillende gewichtsklassen, kunnen we vaststellen dat van de 17 in aanmerking komende stukken (hierbij is de geretourneerde post meegeteld, immers het terugzenden had niets met het geplakte porto van doen) een veertiental correct is gefrankeerd.

Post van Rusland naar Ober-Ost

Als we het ongefrankeerde militaire poststuk niet meetellen, komen 16 stukken in aanmerking, te weten 10 briefkaarten en 6 brieven, daarvan aangetekend 6 stuks. Alhoewel met uitschieters naar boven en naar beneden, lijkt de tarievenreeks 12 kop. (briefkaart) en 30 kop. (brief en aantekenrecht) de meeste aanhang te krijgen. Uitschieters zijn wellicht deels verklaarbaar door de drang van de mensen om informatie uit te wisselen, terwijl men soms niet eens wist of post was toegestaan, laat staan dat men de tarieven kende. Wat opvalt is dat behandeling van de post kennelijk ruimhartig plaatsvond. Intrigerend blijven de twee brieven die met 105 kopeken porto zijn beplakt. Dit is kennelijk niet zomaar een tarief, maar heeft duidelijk een officieel karakter. Nader onderzoek op dit punt lijkt noodzakelijk, maar aangezien ik niet over de officiële tarieftabellen beschik, lijkt verder inzicht op dit punt voorlopig niet haalbaar. Maar je weet het maar nooit, er komt steeds meer archiefmateriaal boven water, dus dit mysterie zal ook wel weer worden opgelost.

Censuur

Tot eind november 1918 is alle post gecensureerd. Van Duitse zijde lijken Riga, Wilna en Breslau de enige plaatsen te zijn waar de post werd gecensureerd. Breslau heeft wat dat betreft een eigen karakter en valt hier een beetje buiten. De opmerking van Röttger betreffende Riga voor het noordelijke deel en Wilna voor het zuidelijke deel wordt bevestigd. Een scheidingslijn kan niet defini-

tief worden vastgesteld. Hooguit kan, aan de hand van de tabel, van geval tot geval worden vastgesteld welke censuur werd aangebracht.
Van Russische zijde komen diverse censuren voor. Het lijkt onwaarschijnlijk dat speciale kantoren met de censuur van deze post werden belast. Ook censuur van militaire eenheden komt voor, hetgeen kennelijk geen belemmering was.

Diversen

- Aangetekende post komt van beide zijden voor. Het lijkt er veel op dat, naarmate we verder in periode twee komen, het aantal aangetekende stukken groter wordt; kennelijk werd er belang aan gehecht en gaf het een grotere mate van zekerheid.
- Beschouwen we de rebuten-post als een 'aparte bron', die relatief veel stukken opleverde, dan moeten we ook hier tot de conclusie komen dat de zeldzaamheid onderling niet zoveel verschilt. Stukken uit Rusland zijn wellicht moeilijker te vinden, omdat dan in andere bakken gekeken moet worden en de geschreven tekst vaak niet toegankelijk is. De stukken zijn in zijn algemeenheid zeldzaam, maar verschillen daarin mijns inziens niet fundamenteel.

Met eenieder te bedanken die, op wat voor wijze dan ook, heeft bijgedragen tot dit opstel, wil ik besluiten met een literatuuroverzicht:

— W.-D. Röttger, *Forschungsberichte* (diverse).
— Harry von Hofmann, *Philatelia Baltica* nr. 57, juni 1974.
— August Leppä, *The beginning of mail exchange between Russia and Germany in 1918*.
— A.V. Kiryushkin and P.E. Robinson, *Russian postmarks, an introduction and guide*
— Andrew Cronin, 'Brest-Litovsk treaty mail' in *The Post Rider* nr. 36, juni 1995.
— Prof. dr. Th. Luykx, *Geschiedenis van de internationale betrekkingen*.

Voorts wil ik de heren Hahne, Hurt, Kraul en uiteraard Ruud van Wijnen bedanken voor het sturen van kopieën. De afgebeelde stukken zijn, tenzij anders aangegeven, uit eigen bezit.

Een wekenlange inspannende arbeid is hiermee (voorlopig) ten einde gekomen, maar je moet tegenwoordig inspannend werk verrichten om voor een mogelijke subsidie in aanmerking te kunnen komen. Doet goed voorbeeld ook goed volgen?

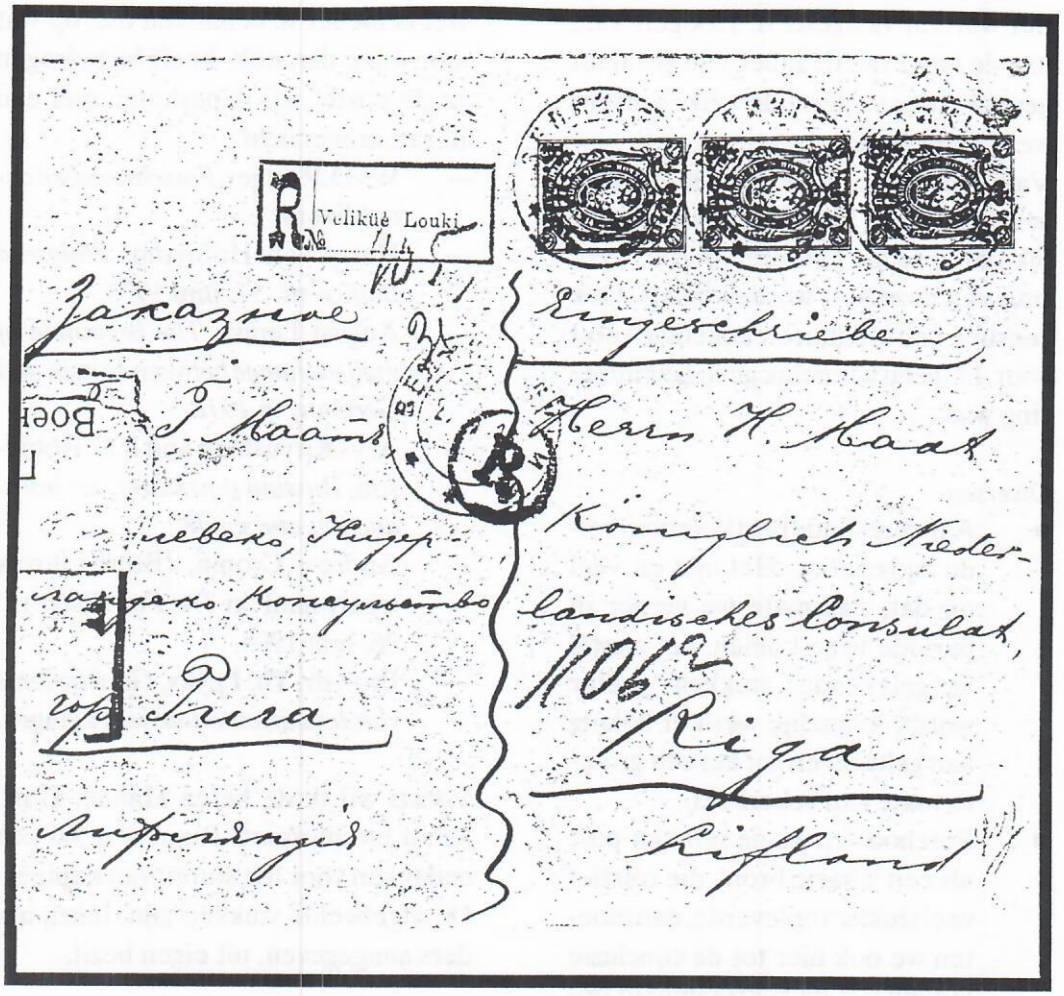

◆ Afbeelding 7: Aangetekende brief van Veliküè Louki naar Riga. Zie verder in de tabel

Overzicht van mij bekende brieven

#	Vertrdat	Aankodat	Rec	Van ⇒ Naar	RC DC Via	Srt Prt	Ex	Bijz
Eerste periode								
01	07-01-18	29-01-18[3]	—	Riga e - Petrograd	— — —	pc 7½Pf	Le	echt gelopen
02	11-01-18	—	—	Veldpostkantoor 29[1]-Radoschkovici	— — —	pc 7½Pf	Rö	
03	12-01-18	—	—	Riga e - Rusland[2]	— — —	L 15Pf	Kr	
/04	14-01-18	02-01-18[3]	—	Riga e - Jurjev	— — —	pc 7½Pf	Rö	
05	16-01-18	10-01-18[3]	—	Koschedary - gouvernement Minsk[4]	— — —	pc 7½Pf	Rö	
06	21-01-18	14-01-18[3]	—	Riga e - Jurjew (vpk 39)	— — —	pc 7½Pf	vW	[5]
07	21-18-18	—	—	Riga e - Rusland[2]	— — —	L 20Pf	Rö	
08	21-01-18	14-01-18	—	Riga e - Jurjew	— — —	pc 7½Pf	vW	
09	23-01-18	—	—	Riga e - Rusland[2]	— — —	L ??Pf	Rö	porti onleesbaar
10	onleesb.	—	—	Riga e - Rusland[2] (Wenden)	— — —	L 20Pf	Rö	

#	Vertrdat	Aankodat	Rec	Van ⇒ Naar	RC	DC	Via	Srt	Prt	Ex	Bijz
11	30-01-18[3]	—	—	Knjaschni Gori Mosk. G. - Riga	—	R_2	—	pc	8 Kp	dB	
12	06-02-18	19-02-18	—	Riga e - Wolmar	—	—	—	pc	10Pf	vW	
13	09-02-18	09-02-18[3]	—	Riga e - Wolmar	—	—	—	pc	10Pf	Kr	
14	19-02-18	—	—	Petrograd - Jurjev	P	R_2		pc	5 Kp	vW	
15	19-02-18	—	—	Novo-Nikolajevsk - Reval	P	R_5	Petrogr.	pc	geen	dB	[6 7]
16	22-02-18	—	—	Charkov - Wenden	P	R_2	Petrogr.	pc	6 Kp	vW	'Überroller'[8]
17	23-02-18	19-07-18	—	Glazov Wjatka - Bokkenhof	P	R_5	—	L	geen	Hu	
18	23-02-18	—	—	Pillistvere - Vaika-Maarja	—	R_5	—	pc	5 Kp	Hu	Ook cens. Re[9] (Überroller)
19	21-03-18		—	Helsinki - Riga/Mühlgraben	P	R_5	Petrograd	L	geen	Kr	[10]
20	22-04-18	—	—	Moskou - Reval	M	R	—	L	41Kp	dB	filatelistisch?
	Tweede periode										
21	01-06-18	—	—	Petrograd - Nõmme (Estl)	P	R_2	—	pc	5 Kp	dB	[11]
22	04-06-18	—	—	Odessa - Kadrina (Estl)	P	R_5	—	pc	25Kp	Hu	[6 12]
23	08-06-18	—	—	Orel - Baldohn	M	R_2	Jurjev	pc	12Kp	Hu	T(ax)[13]
24	12-06-18	12-08-18	—	Kovrov Vlad G. - Pruzany	M	W_3	Moskou[14]	pc	20Kp	dB	
25	20-06-18	29-07-18	Rec	Dorpat - Moskou	M	R_2	—	pc	10PF	Hu	[15]
26	25-06-18	18-07-18	Rec	Petrograd - Riga e	P	R_2	—	L	60Kp	Kr	
27	29-06-18	13-07-18	—	Riga e - Petrograd	P	R_2	—	pc	10PF	Kr	retour/ inconnu[16]
28	04-07-18	—	—	Jaroslavl - Riga	ja	R_5	—	pc	12Kp	vW	[17]
29	19-07-18?	—	—	Tver? - Reval	P	R_2	—	pc	30Kp	Hu	Tax 30 Kop HS[18]
30	25-07-18	—	—	Petrograd - Riga	P	R_5	—	pc	10Kp	Rö	Doplatit 20 of 2 K
31	28-07-18	21-08-18	Rec	Surasch (Witebsk) - Pernau (Käru)	P	R_2	Petrograd	L	105K	Ho	[19]
32	05-08-18	—	Rec	Staraïa Russa - Stomersee	P	R_2	Walk	L	60Kp	Cr	[20]
33	11-08-18	??-07-19	Rec	Wenden - Moskou	M	R_2		L	40Pf	vW	[21] Rebuut
34	17-08-18	—	—	Moskou - Jegelecht (Estl)	M	R_5		pc	12Kp	vW	[22 6]
35	20-08-18	06-09-18	—	Riga - Charkov	—	R_2		pc	10Pf	vW	[23]
36	20-08-18	12-07-19	Rec	Wenden - Beschezk (Tver)	M	R		L	40Pf	Kr	[24]
37	23-08-18	?	Rec	Dorpat - Moskou	M	D_1	—	L	45½P	Hu	[25] filatelistisch?
38	onleesbaar	24-09-18	Rec	Schlüsselburg - Libau	P	W_2	—	L	105K	dB	[26]
39	03-09-18	02-10-18	—	Moskou - Riga	M	R_5	—	pc	20Kp	Kr	
40	04-09-18	10-10-18	Rec	Perm - Libau	Mi	W_3	—	L	60Kp	dB	Mil Cens[27]
41	06-09-18	09-09-18[28]	—	Aleksandrovsk - Grobin	—	B	—	pc	10Kp	Kr	[29]
42	28-09-18	12-07-19	Rec	Wenden - Petrograd	P	R_2	Riga	L	40Pf	vW	[30] Rebuut
43	28-09-18	03-11-18	Rec	Telsze - Moskou	M	W_3	—	L	40Pf	dB	[31] Rebuut

#	Vertrdat	Aankodat	Rec	Van ⇒ Naar	RC	DC	Via	Srt	Prt	Ex	Bijz
44	08-10-18	—	Rec	Riga f - Brod (Tver)	M	R_2		L	40Pf	Kr	3211-08-18 ??-07-
45	09-10-18	13-02-19	Rec	Bausk - St. Pjatigorsk	M	W		L	40Pf	vW	[32] Rebuut
46	15-10-18	?	Rec	Bausk - Selmen (Orel)	?	W_2	Velikia Luki	L	40Pf	vW	[33] Rebuut
47	16-10-18	29-10-18	Rec	Riga f - Ranenburg (Rjäsan)	M	R	Moskou	pc	30Pf	Ho	(Tax) Moskou [34]
48	26-10-18	19-02-19	Rec	Bausk - Borovenka	M	W	Moskou	L	40Pf	vW	[35] Rebuut
49	05-11-18	17-11-18	Rec	Petrograd - Wilkowischki	P	W_3		L	60Kp	Ha	[36]
50	12-11-18[37]	—	—	Rus. Mil. Eenheid - Raasik (Estl)	P	R_5		pc	geen	Kr	[6]
51	16-11-18	—	Rec	Kowno - Petrograd	—	W	—	pc	30Pf	Rö	`ZURÜCK'[38]
52	26-11-18	—	—	Riga e - Twer	—	W[39]	—	L	25Pf	dB	`Zurück'
53	05-12-18	12-12-18	Rec	Wenden - Moskou	—	—	—	L	40Pf	vW	[40]
54	10-12-18	14-12-18	Rec	Bausk - Bendery (Bessarabië)	—	—	—	L	40Pf	vW	[41] Rebuut

Legenda bij de tabel

#	=	volgnummer	DC	=	Duitse censuur (B = Breslau;
Vertrdat	=	vertrekdatum			D = Dorpat; R = Riga;
Aankodat	=	aankomstdatum			Re = Reval; W = Wilna).
Rec	=	aantekenen	Srt	=	soort (L = brief; pc = briefkaart)
van ⇒ naar	=	Duitse schrijfwijze resp.	Prt	=	geplakte porto
		Russische schrijfwijze met	Ex	=	tweelettercode van de eigenaar
		Latijnse transcriptie			of veilinghouder
RC	=	Russische censuur	Bijz	=	bijzonderheden
		(M = Moskou; P = Petrograd)			

Noten bij de tabel

1 Veldpostkantoor 29 behoorde tot het 2de Kaukasische Legerkorps, te dien tijde aan het noordwestelijke front. Met het stempel van dit Russische veldpostkantoor werd het ingedrukte Ober-Ost-zegel ontwaard. Een Duits stempel ontbreekt! Waarschijnlijk aan de Russen (een militaire eenheid) overhandigd!

2 Een aantal brieven is bekend die opvallen door een adressering die zich kenmerkt door een onzuiver (Russisch) taalgebruik. Deze brieven zijn alle geadresseerd 'naar Rusland', waarbij een nadere aanduiding van de plaats, althans door mij, niet valt te ontdekken, met uitzondering van één brief waarop duidelijk in het cyrillisch Wenden is aangegeven. Wel valt op dat waarschijnlijk alle vier deze *brieven* bedoeld waren qua routering gebruik te maken van het 'postuitwisselingspunt' aan de weg tussen Riga en Walk, zoals dat tussen de Russen en Duitsers was 'uitonderhandeld' en bovendien dat de geadresseerde waarschijnlijk een militair was. Al deze brieven zijn voorzien van het (Duitse) stempel 'Zurück' en dientengevolge ook niet bezorgd. Retour-aankomststempels ontbreken. E.e.a. geeft een ietwat onverklaarbare indruk, maar lijkt geen maakwerk.

3 Russische/juliaanse tijdrekening! Russisch = Duits/gregoriaans min 13 dagen (voor dit tijdperk).

4 Evenals nr. 01 waarschijnlijk aan Russische militairen overhandigd. Elk Duits stempel ontbreekt, terwijl tenminste 3 Russische militaire stempels worden aangetroffen, waarvan 2 veldpostkantoren. Helaas voor determinatie onleesbaar.

5 Russisch veldpostkantoor 39 van het Zesde Siberische Legerkorps, toen aan het noordfront, omgeving Jurjev.

6 Stempels: 'Angabe des Absenders erforderlich' en 'Ausnahmsweise befördert' als één stempel.

7 Transitstempel Petrograd, 27-8-1918 en 4-9-1918, dus later dan deze laatste datum aangekomen in Reval; zegels afgevallen, handgeschreven tax *10.*

8 Stempel Petrograd, 1-8-1918, dus eerst later dan deze datum in Wenden aangekomen.

9 Handgeschreven: 'Absender angeben'. Minstens drie maanden achtergehouden door de Duitsers, aangezien het censuurstempel van Reval (Re) eerst bekend is vanaf juni 1918. Kan dus als Überroller worden beschouwd.

10 Finland was toen reeds zelfstandig, dus wel frontoverschrijdend maar niet van of naar Rusland. Waarom geen port werd geplakt, is mij even niet duidelijk; hoe dan ook: de brief heeft ongetwijfeld echt gelopen! Datum transitstempel Petrograd: 04-06-18.

11 Vertrekstempel zeer onduidelijk; krijgshaftige afbeelding op beeldzijde.

12 Kaart werd geschreven 3-5-1918, doch eerst 4-6-1918 in Odessa in behandeling genomen.

13 Kaart werd in eerste instantie verstuurd naar Jurjev, van daaruit doorgezonden naar Baldohn, vandaar het duitse T(ax)-stempel. Mijns inziens gelet op de oorspronkelijke adressering correct gefrankeerd.

14 Transitstempel Moskou 12-8-18. Preizany/Pruzany of Pruzana lag toen op de grens van het etappegebied van het 'Bug-Leger' en het gebied Ober-Ost. Vanwege het censuurstempel van Wilna (type nr. III) opgenomen.

15 Aankomststempel Moskou 29-7-1918 en 'Krag'-stempel Moskou.

16 Russisch stempel: 'Deze geadresseerde niet aangetroffen'.

17 Handgeschreven: 'Absender fehlt, ausnahmsweise befördert'. Onleesbaar Russisch censuurmerk (militair?). Kan echter niet van Jaroslavl zelf zijn, aangezien hiervan geen censuurmerk bekend is; is waarschijnlijk van Moskou.

18 Handgeschreven: 'Deutsch od. russisch schreiben' en 'Abs. fehl' en 'Ausnahmsweise befördert'. Een zeer onduidelijke kaart, waarvan vaststaat dat deze naar Reval werd verzonden. Wellicht met 30 kopeken port belast; dat staat tenminste handgeschreven op de kaart. Vertrekstempel onleesbaar, maar in de tekst lijkt iets te staan als 'Tver' met niet veel meer dan een groet.

19 Duits stempel: 'Genaue Angabe des Absenders' en 'Ausnahmsweise befördert', één stempel.

20 Transitstempel van Walk gedateerd 29-8-1918. Dus later dan deze datum op plaats van bestemming.

21 Aankomststempel Moskou 25-8-1918; aldaar geadresseerde kennelijk onbekend, derhalve: 'RETOUR' afzender. Op de achterzijde een handgeschreven aantekening: 'Absender nicht abgeholt'. Uiteindelijk eerst 12-7-1919 Wenden verlaten (provisorisch stempel) en naar het rebutenkantoor te Riga verstuurd.

22 Aangezien er twee stempels van Moskou op het stuk voorkomen, waarvan het laatste met datum 1-9-1918, kan de kaart eerst later dan die datum in Jegelecht zijn aangekomen.

23 Volgens Röttger tarief: 7½ Pf + 2½ Pf extra voor Oekraïne. Oekraïne was toen (sept '18) bezet door de Duitsers; moet dus eigenlijk hier niet worden opgenomen. Het porto is in beide gevallen gelijk en dus correct. Het aankomststempel is een zogenaamd 'Krag-stempel' van Charkov.

24 Aankomst Moskou 30-8-1918, doorgestuurd 4-9-1919, in Beschezk 6-9-1918, aangezien daar onbestelbaar 'gereadresseerd' naar Dorpat en daar aangekomen 19-9-1918; aldaar eveneens onbestelbaar, aangezien de geadresseerde was doorgereisd; teruggestuurd naar de afzender te Wenden, waar bij aankomst 22-9-1918 bleek dat de afzender eveneens niet meer te vinden was. Vandaar door de inmiddels Letse post te 12-7-1919 (met provisorisch stempel Wenden) naar het rebutenkantoor te Riga verzonden.

25 Alhoewel de in mijn bezit zijnde fotokopie niet erg duidelijk is, wijst alles erop dat de brief in Dorpat gecensureerd is en niet meer in Riga. De aankomst in Moskou wordt bevestigd door het censuurstempel van die stad.

26 Datum vertrekstempel onleesbaar. Het geplakte tarief intrigeert, zeker in vergelijking met nr. 30.

27 Militair censormerk van de Staf van het 3de Leger, censor no. 12; te dien tijde te Polotzk.

28 Handgeschreven aankomstdatum.

29 Door de Duitsers gecensureerd te Breslau, door de staf van het 6de Legerkorps.

30 De brief is op 28-9-1918 verzonden vanuit Wenden naar Petrograd. Omdat de brief daar niet te bestellen bleek, terug naar Wenden, aangekomen 18-10-1918. Omdat ook de afzender de retourgezonden brief maar niet kwam ophalen, 12-7-1919 (provisorisch stempel van Wenden/Letse Post) hoogstwaarschijnlijk naar het rebutenkantoor te Riga verstuurd.

31 Geadresseerde in Moskou niet aangetroffen; Russisch label is geplakt waarop de diverse pogingen zijn vermeld, voorzien van de nodige namen en parafen. Ten einde raad: 'Zurück', handgeschreven zowel in het Russisch als in het Duits. Stempels van Moskou gedateerd: 3-10-1918 (aankomst), 7-10-1918 (tweede poging tot bezorging) en 8-10-1918 (dan maar retour). Waarschijnlijk 3-11-1918 van Telsze (stempel achterzijde) naar rebutenkantoor.

32 Op de fotokopie kan ik het niet goed lezen, maar ik meen te kunnen onderscheiden dat er een Russisch stempel op de voorzijde staat, zeggende: 'Geadresseerde niet aangetroffen' of iets dergelijks, derhalve retour. Stempels Moskou 17-10-1918 (aankomst) en 21-10-1918 (retour). Met het vertrekstempel Bausk 13-2-1919 wellicht verzonden naar het rebutenkantoor.

33 Brief eerst geadresseerd naar Velikia Luki, toen doorgestuurd naar Selmen (deze plaats kan ik overigens nergens vinden). Er staat een handgeschreven (aankomst?)datum *18/10* op de voorzijde. Onbestelbaar retour en uiteindelijk naar het rebutenkantoor te Riga gezonden.

34 Deze kaart is uitvoerig beschreven in *Philatelia Baltica* nr. 57. Dit geldt eveneens voor volgnr. 30.

35 Op achterzijde stempel van aankomst te Borovenka 10-11-1918. Aangezien de brief niet te bestellen bleek, teruggestuurd naar Bausk; waarschijnlijk is het provisorische stempel Bausk 19-2-1919 het vertrekstempel waarmee de brief definitief naar het rebutenkantoor Riga werd verzonden.

36 Zeer late gelopen brief, waarvan de data in goed leesbare stempels bekend zijn.

37 Handgeschreven datum.

38 Handgeschreven datum op voorzijde *18/XI,* retourstempel Kowno: 11-12-1918.

39 Het censuurstempel van Wilna is uitgevoerd in blauw-zwarte kleur, zonder cirkel. Daarnaast komt in dezelfde kleur het gestempelde cijfer '4' voor.

40 Duitse stempels: 'ZURÜCK' en 'Postverkehr unterbrochen'. Waarschijnlijk één stempel, dat ik in deze vorm nog nergens ben tegengekomen, behalve dan in de *Forschungsberichte* van Röttger, waar deze brief van Ruud ook werd afgebeeld.

41 In het Lets is een aantekening gesteld dat de brief niet meer werd verzonden.

◆ Afbeelding 8: Brief van Riga naar Tver; nog wel door de censuur van Wilna gegaan, maar de brief heeft Tver nooit bereikt. Het 'Zurück' is uiteraard Duits.

DE POSTALE ONTWIKKELINGEN IN HEDENDAAGS ESTLAND

JOOP VAN HEESWIJK

Deze keer, ook in verband met mijn huidige studiebezigheden, alleen wat kort stempelnieuws. De afbeeldingen spreken voor zich. De zegels zijn uitgegeven volgens het in *HBG*, aflevering 26 (juni 1995) gepubliceerde schema, met dien verstande dat de zegel t.g.v. Hoia Eesti Merdi i.p.v. op 20-12-1995 reeds op 29-8-1995 is uitgegeven (zie afb. 4) en dat drie gebruikszegels met motief 'rijkswapen' erbij komen.

A. Eerstedagstempels

FDC

♦ Afbeelding 1: Vijftig jaar Verenigde Naties

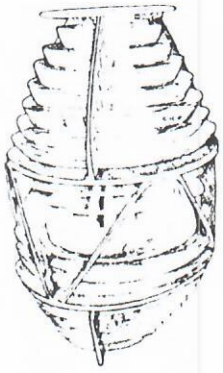

PAKRI TULETORNI LATERN
FDC

♦ Afbeelding 2: Vuurtoren van Pakri

◆ Afbeelding 3: 125 jaar Theater Vanemuine

◆ Afbeelding 4: Hoia Eesti Merdi

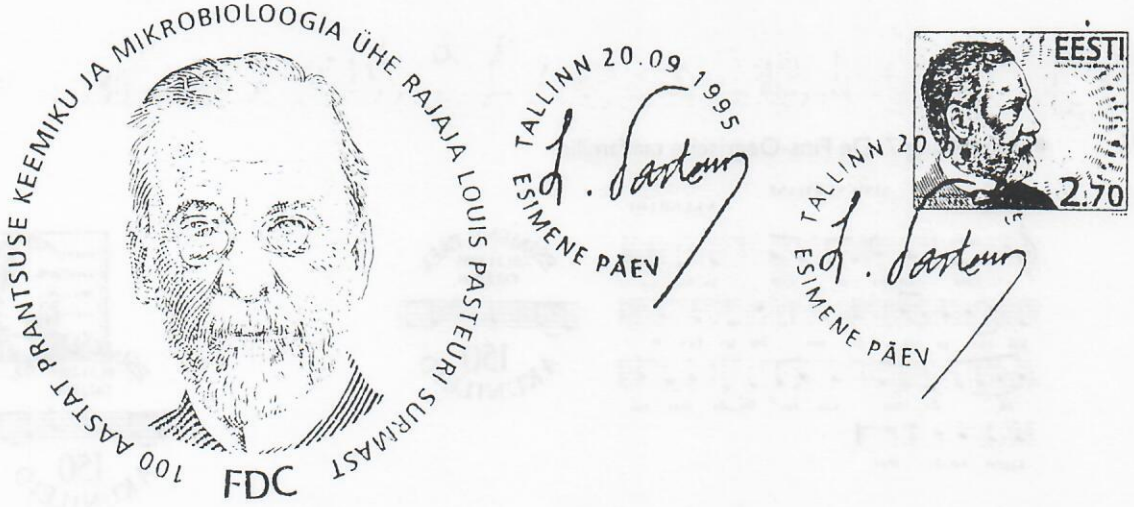

◆ Afbeelding 5: Honderdste sterfdag Louis Pasteur

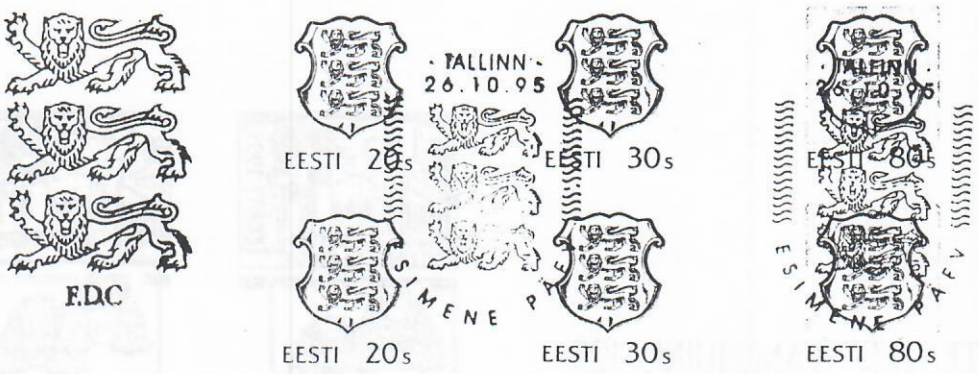

◆ Afbeelding 6: Gebruikszegels rijkswapen

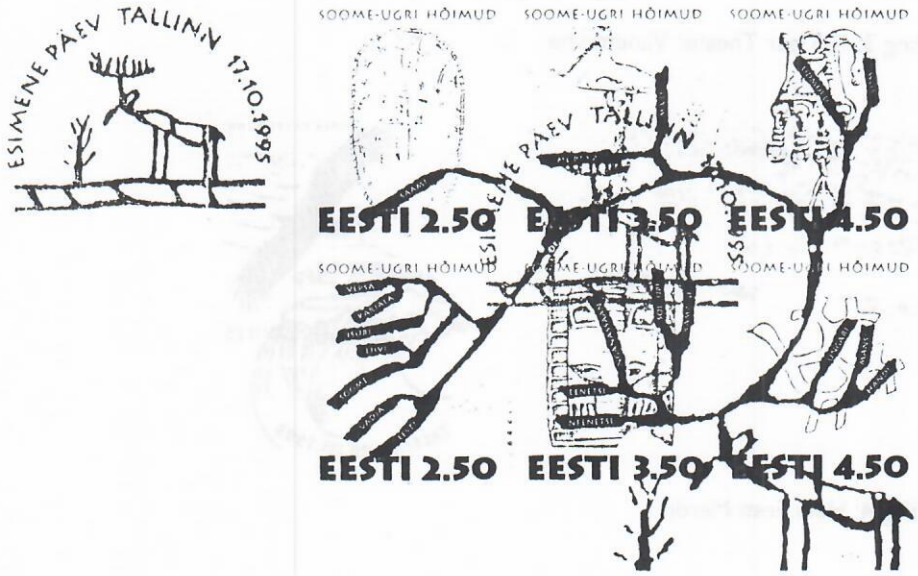

FDC

◆ Afbeelding 7: De Fins-Oegrische taalfamilie

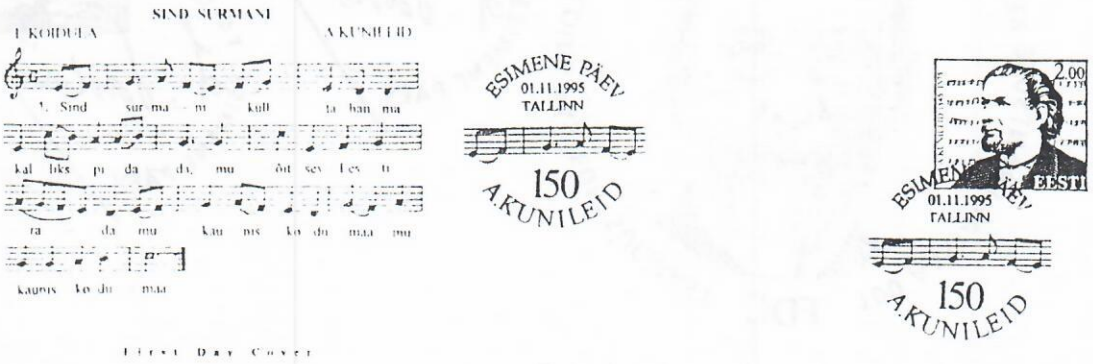

◆ Afbeelding 8: 150e geboortedag A. Kunileid

♦ Afbeelding 9: Kerstzegels: Kerken van Türi (St.-Maarten) en Tallinn (Kaarev)

B. Gelegenheidsstempels

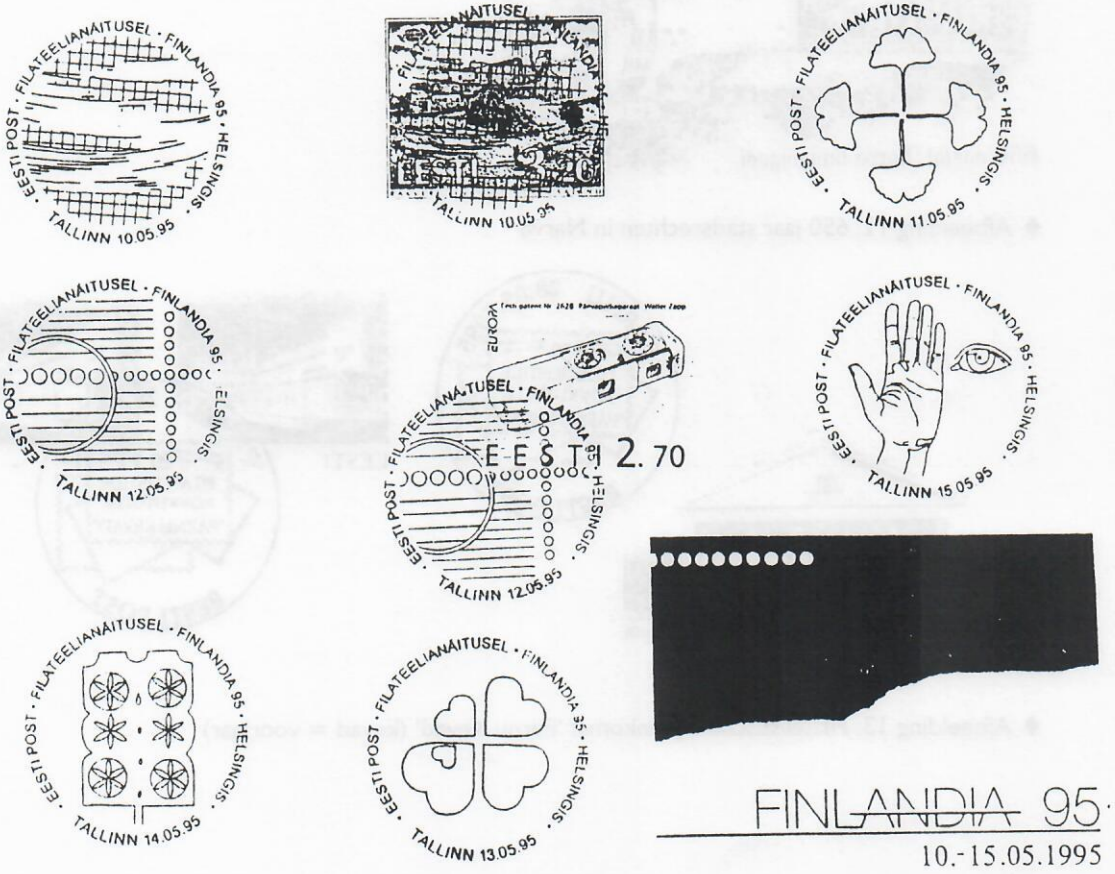

♦ Afbeelding 10: Postzegeltentoonstelling Finlandia '95

♦ Afbeelding 11: 325 jaar stadhuis van Kuressaare (niet op zegel)

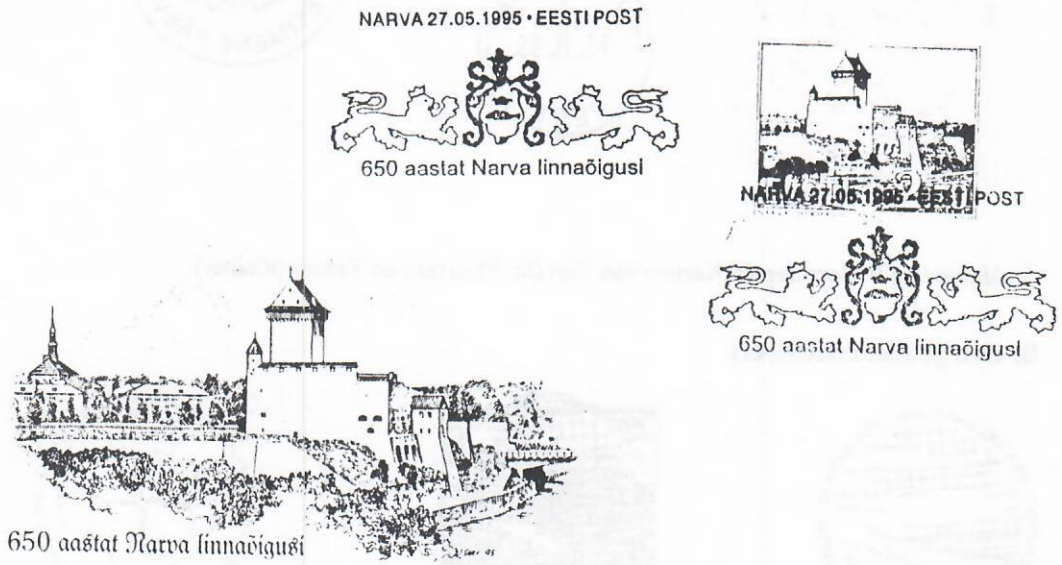

♦ Afbeelding 12: 650 jaar stadsrechten in Narva

♦ Afbeelding 13: Filatelistische bijeenkomst 'Pärnu Kevad' (kevad = voorjaar)

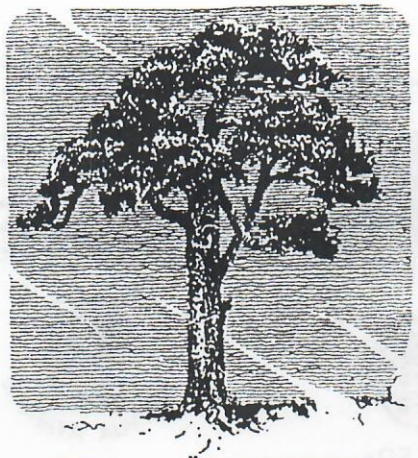

♦ Afbeelding 14: Tentoonstelling Estonia V te Elva

♦ Afbeelding 15: Overdracht van de kerncentrale te Paldiski van Rusland aan de republiek Estland

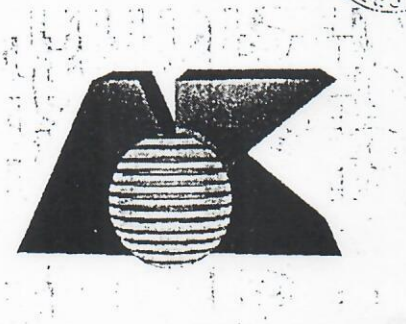

FAEHLMANNI 12. TALLINN

♦ Afbeelding 16. Enige enveloppen en stempels ter gelegenheid van 40 jaar televisie in Estland. Faehlmanni 12 is het adres van de studio van de Estische tv-maatschappij ETV

♦ Afbeelding 17: 125 jaar cementfabriek te Kunda

'KRAG' STEMPELMACHINES IN DE BALTISCHE PROVINCIES

IVO STEYN

Het zijn de lelijke eendjes van de stempelfamilie: de machinestempels. Maar de machinestempels van het Russische Keizerrijk hebben niettemin hun charmes. Ze vormen een redelijk overzichtelijk groep stempels binnen de onhandelbaar grote aantallen van de Russische stempels, en zijn dus goed verzamelbaar. Daarnaast zijn ze makkelijk herkenbaar, en bieden ze genoeg ruimte voor specialisatie aan de verzamelaar.

Stempelmachines deden hun intrede in keizerlijk Rusland in 1906. Na een tamelijk uitgebreide voorstudie besloten de Russische posterijen de firma van Nils Krag uit Noorwegen de eerste machines te laten leveren. De concurrenten waren onder andere Bickerdike (Canada) en Columbia (VS), maar deze konden de snelheid en betrouwbaarheid van de Krag machine niet evenaren. De eerste machines werden geplaatst in Helsinki en Sint-Petersburg, al snel gevolgd door Moskou (1907), Kiev, Riga en Odessa (alle drie 1908). Daarna volgde een korte pauze in de expansie, hoewel de stad Vladimir in 1909 of 1910 nog een machine bestelde. De volgende golf kwam in 1912-1914, waarin de meeste grote Russische steden (maar lang niet alle!) hun machine aanschaften. Dat waren inmiddels elektrische machines geworden, zodat er niet meer een weinig benijdenswaardige sukkel aan de zwengel van de Krag machine hoefde te draaien. De Eerste Wereldoorlog vertraagde verdere expansie, maar tijdens 1915-1917 kwamen er nog machines bij in steden als Kursk, Revel', Char'kov en Joer'jev. In totaal stonden er zo'n 35 machines in Rusland, die samen ongeveer 75 identificeerbare stempeltypen hebben nagelaten. Inderdaad, op één machine werden meestal meer dan één verschillende stempels gebruikt, soms na elkaar, maar ook dikwijls door elkaar heen. Dat maakt het er natuurlijk niet makkelijker, maar wel leuker op.

De Krag machines werden voornamelijk gebruikt voor het aanbrengen van vertrekstempels op briefkaarten (en minder vaak ook op brieven), aangezien het te vernietigen zegel op zulke poststukken altijd op dezelfde plaats zat (Niet onbelangrijk. Er zijn wel poststukken bekend waar het Krag-stempel de zegels 'gemist' heeft, zodat een zuchtende postbode de zegels alsnog met de hand moest afstempelen) voor het aanbrengen van aankomststempels op brieven en kaarten. Ik ken één *postwissel* met een Krag-aankomststempel, en één *krantewikkel* met een Krag-vertrekstempel, maar dat moeten grote uitzonderingen geweest zijn.

In de Baltische provincies waren Krag machines aanwezig in drie steden, of vier als we de Groot-Litouwse gedachte aanhangen: Riga, Revel' (Reval/Tallinn), Joer'jev (Dorpat/Derpt/Tartu) en

Grodno. Om met de laatste drie te beginnen, dit waren alle drie relatieve laatkomers. De mij bekende stempeldata zijn:

tekst	*stempelvlag*	*vroegst*	*laatst*
GRODNA * * T	8 rechte lijnen	19-1-1913	31-7-1914
REVEL' * * *	8 rechte lijnen	30-1-1917	8-1-1918
JOER'JEV * * *	8 rechte lijnen	19-2-1916	15-7-1917

Met name het stempel van Grodno (min of meer fonetisch gespeld in het stempel, vandaar Grodn*a*) is lastig te vinden, en ik vermoed dat het stempel na de invoering van 'stomme stempels' in augustus 1914 niet meer gebruikt is, zeker niet meer na de inname van de stad door het Duitse leger in september 1915. De stempels van Revel' en Joer'jev zijn ook niet vreselijk makkelijk, vooral een fatsoenlijke afdruk van het stempel van Joer'jev zie je zelden.

Riga: een geval apart

Riga was er niet alleen bijzonder vroeg bij met de Krag-stempels, de stad heeft ook een ingewikkelde collectie stempels gebruikt, die zijn weerga niet kent in keizerlijk Rusland. Zelfs in Sint-Petersburg en Moskou maakten ze het niet zo bont als in Riga! Belabberd onderhoud droeg ook bij tot de verwarring, want sommige stempels vinden we bijna uitsluitend terug in de vorm van vieze afdrukken. Probeer dan nog maar eens de subtypen te onderscheiden!
De definitieve studie van de Krag-stempels van Riga is terug te vinden in het boek van Victor Marcilger over de stempels van Riga, waaruit een extract is gepubliceerd als apart artikel in het *British Journal of Russian Philately* 65 (1988). Zijn conclusies laten zich als volgt samenvatten: er waren twee machines in gebruik in Riga. Machine *A* produceerde stempels met 8 lijnen in de stempelvlag, machine *B* produceerde stempels met 4 lijnen. Overigens vinden we ook vaak afdrukken met 7 of 3 lijnen: slecht afgestelde machine, of gewoon afgebroken lijnen waren verantwoordelijk voor zulke afdrukken.

Machine A
De lijnen in de stempelvlag hebben een onderlinge afstand van ongeveer 3 mm. Er zijn 4 stempeltypen te onderscheiden. Type *A1* heeft 1 ster centraal in de onderste helft, typen *A2* en *A3* hebben 'ster - cijfer - ster' in de onderste helft, en type *A4* heeft 'ster - (niks) - ster' in de onderste helft. Types *A2* en *A3* zijn lastig uit elkaar te houden, maar de vorm van de letters in 'RIGA' is verschillend. Ik verwijs de lezer door naar het artikel van Marcilger, of naar diens boek, voor de precieze details. Machine *A* was duidelijk de eerste machine in Riga. De bekende gebruiksperioden zijn volgens Marcilger:

type	*vroegst*	*laatst*	*kenmerk*
A1	18-6-1908	23-9-1912	'(niks) * (niks)'
A2	27-11-1912	6-8-1913	'* cijfer *'
A3	13-8-1913	16-8-1916	'* cijfer *'
A4	1914	1917	'* (niks) *'

Afgezien van de merkwaardige '1914' voor type *A4*, volgen de stempeltypen elkaar keurig op. We zoeken dus nog naar afdrukken uit de 'overgangsperioden': 24-9 t/m 26-11-1912 en 7-8 t/m 12-8-1913.

Machine B

De lijnen in de stempelvlag hebben een onderlinge afstand van ongeveer 7 mm. De onderste lijn is vaak zoek, zodat er maar drie lijnen op het poststuk te zien zijn. Marcilger onderscheidde 5 stempeltypen voor Machine *B*. Type *B1* heeft 'ster - (niks) - ster' onderin, of (vanaf mei 1912) 'ster - cijfer - ster' en heeft een smalle datumbrug (8 mm). Typen *B2* en *B3* hebben dezelfde onderhelft, maar een veel bredere datumbrug (13½ mm), en zijn weer uit elkaar te houden door subtiele verschillen in de tekst 'RIGA'. Typen *B4* en *B5* hebben beide een brede datumbrug en beide 'ster - (niks) - ster' onderin, maar bij *B4* bestaat de datumbrug uit dikke lijnen en bij *B5* uit dunne lijnen. De bekende gebruiksperioden zijn:

type	*vroegst*	*laatst*	*kenmerk*
B1	17-4-1910	7-11-1912	smalle datumbrug, '* (niks)/cijfer *'
B2	2-12-1912	26-7-1913	brede datumbrug, '* cijfer *'
B3	17-10-1913	7-10-1914	brede datumbrug, '* cijfer *'
B4	1914	1917	brede datumbrug, dikke lijnen, '* (niks) *'
B5	1914	1917	brede datumbrug, dunne lijnen, '* (niks) *'

Wederom twee 'overgangsperioden' die om verheldering smeken: 8-11 t/m 1-12-1912 en 27-7 t/m 16-10-1913.

Stomme Krag-stempels

Nee, dit is geen uitroep van haat en vertwijfeling. Krag-machines werden in Riga tijdens de vroege jaren van WO1 ook gebruikt voor het aanbrengen van zogenaamde stomme stempels. Machine *A* liet twee typen na: voor type *A1S* werden de datumstempels gewoon uit de roller verwijderd, er zitten dus een paar fikse gaten in de stempelafdruk, die nu uit sets van 8 rechte lijnen en

verder niets bestaat. In Type *A2S* werden de 'gaten' opgevuld met extra stukjes rechte lijnen, zodat het gehele stempel nu uit ononderbroken rechte lijnen bestaat. Machine *B* leverde Type *B1S*, waarin het datumstempel is vervangen door een prop, die een onregelmatige vlek naliet. Overigens worden extra-belabberde afdrukken van gewone Krag-stempels van Riga wel eens beschreven als stomme stempels, maar dat is onzin, het zijn gewoon vieze afdrukken!

Al met al een leuke groep stempels, het verzamelen meer dan waard.

Enkele illustraties

♦ Afbeelding 1: Vroegst en laatst bekende afdrukken van het Krag-stempel van Revel', op briefkaart naar Petrograd (30-1-1917) en als transitstempel op briefkaart van Moskou naar Korabel'noje, Estland (8-1-1918) (coll. André de Bruin)

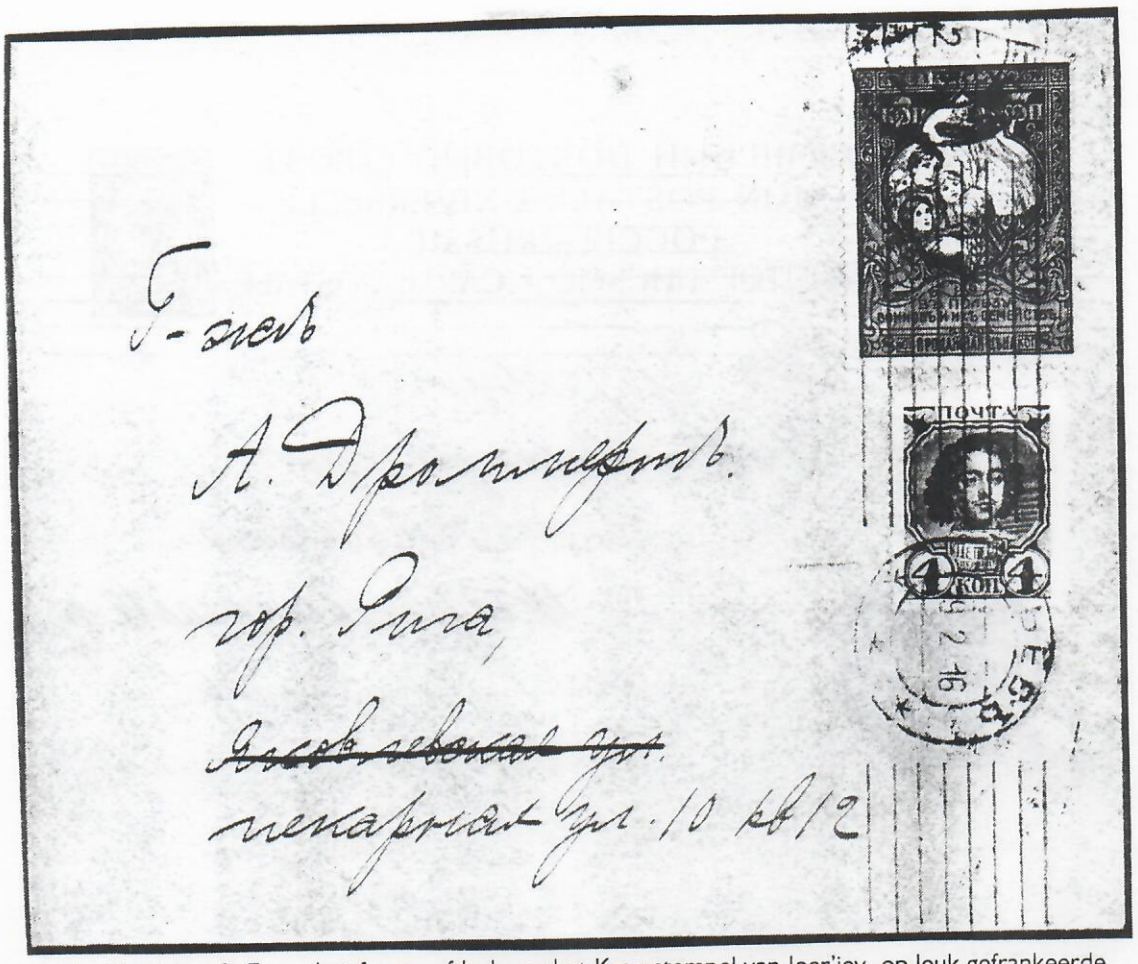

◆ Afbeelding 2: Een relatief nette afdruk van het Krag-stempel van Joer'jev, op leuk gefrankeerde brief naar Riga (19-2-1916)

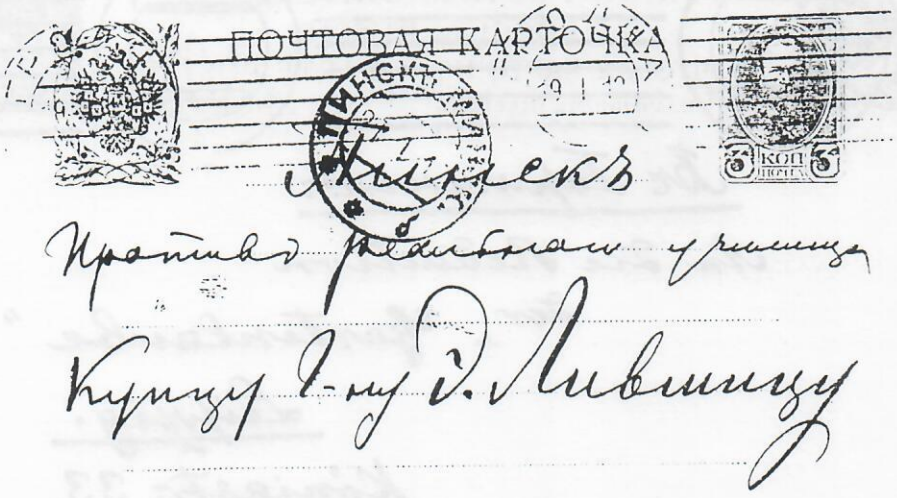

◆ Afbeelding 3: Voor aanhangers van de Groot-Litouwse gedachte nog net een Baltisch Krag-stempel: Grodno, als vertrekstempel op briefkaart (19-1-1913)

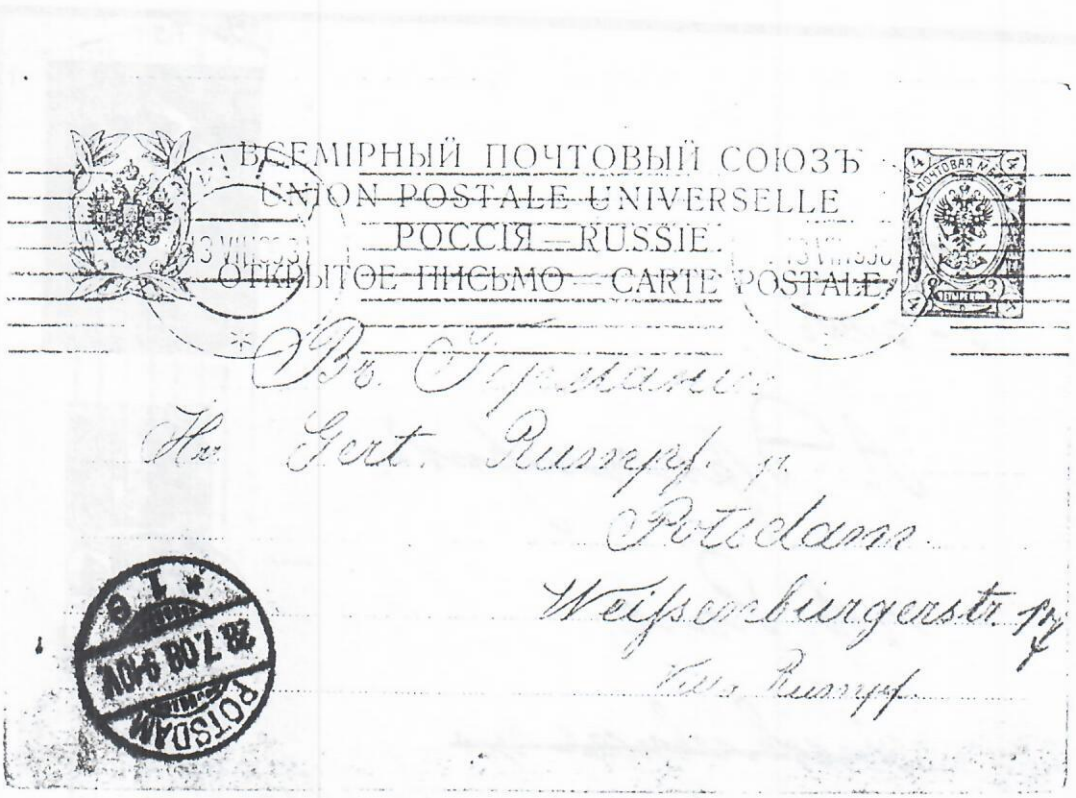

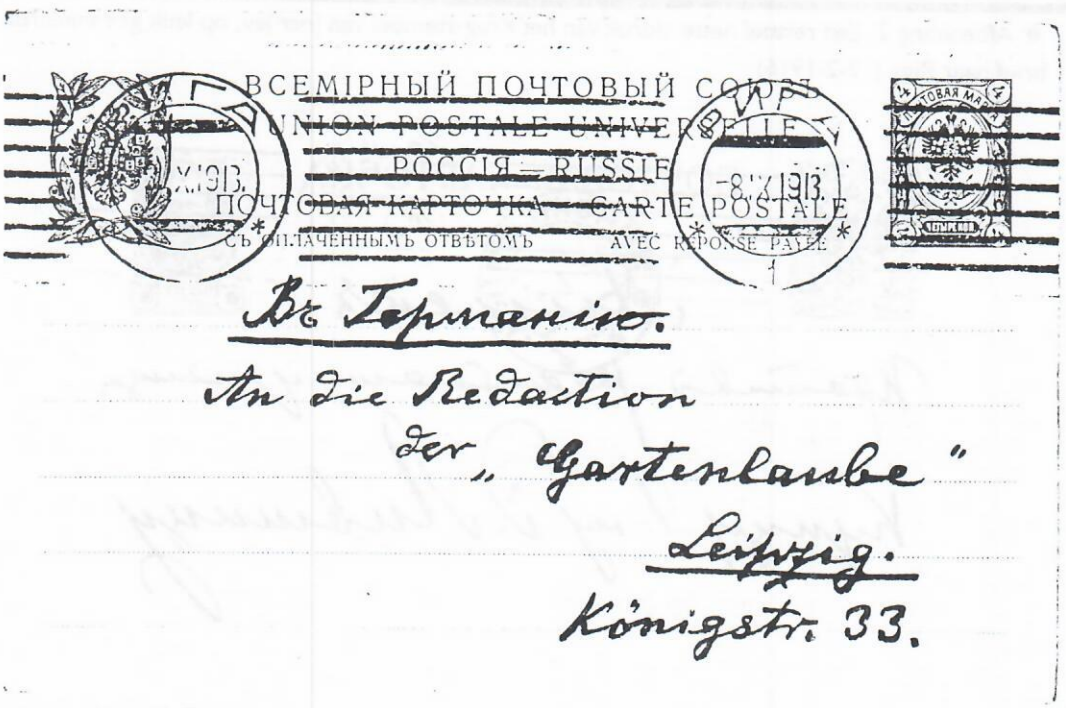

◆ Afbeelding 4: Riga typen *A1* en *A3* op briefkaarten, 13-7-1908 en 8-9-1913

◆ Afbeelding 5: Riga typen *B1* en *B5* op briefkaarten, 18-10-1910 en 3-4-1917

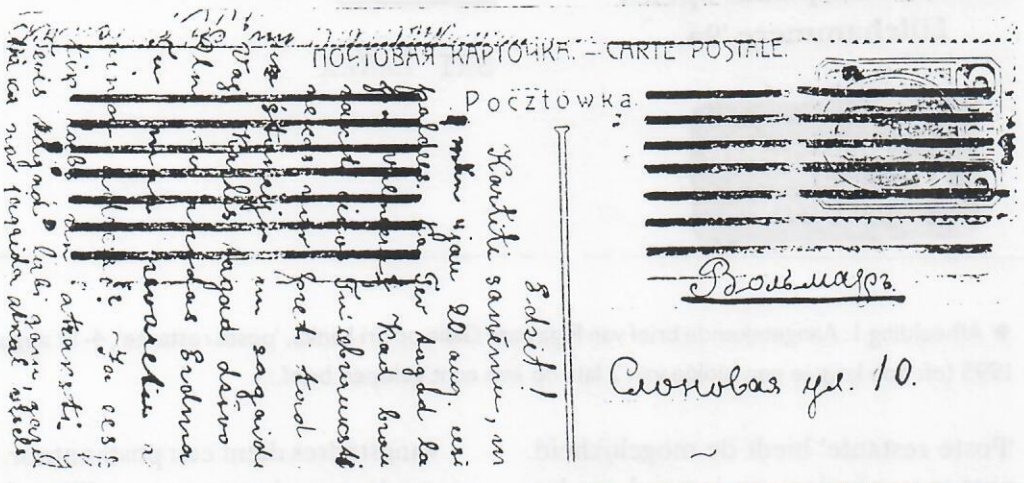

◆ Afbeelding 6: Het schaarse stomme type *A1S* van Riga op ansichtkaart, gedateerd door de schrijver van de kaart op 21-8-1914

POSTE RESTANTE IN LETLAND

RUUD VAN WIJNEN

Zweet gutst als ik me op een Indiaas model fiets naar het postkantoor van Galle op Sri Lanka rep. Drietalige bordjes in Singhalees, Tamil en Engels wijzen de loketten, boven het laatste 'Poste Restante'. Dat geeft hoop; hier kan de reiziger terecht als hij post verwacht. De postbeambte schuift me een stapeltje toe 'from all over the world.' En ja, ik vind wat ik verwachtte (afbeelding 1).

♦ Afbeelding 1: Aangetekende brief van Rīga naar Galle op Sri Lanka, 'poste restante', 4-11 augustus 1995 (of: hoe krijg je een blokje van 2 lats op een echt gelopen brief...)

'Poste restante' biedt de mogelijkheid post te verzenden aan iemand zonder vaste woon- of verblijfplaats. Als ontvangstadres dient een postkantoor. De geadresseerde moet natuurlijk wel weten of verwachten dat anderen dat

doen. Hij moet namelijk zelf bij het postkantoor langsgaan om te informeren of er post voor hem is.
De geadresseerde krijgt 'zijn' post niet zomaar mee: legitimatie is een voorwaarde en de kans bestaat dat er betaald moet worden voor het poststuk wordt overhandigd.

In Letland vinden we de voorschriften met betrekking tot poste restante terug in de circulaires van de post- en telegraafdienst. Ze zijn opgenomen in N. Jakimovs' *The postal and monetary history of Latvia.* Sinds kort kan ik ze illustreren met enige poststukken. Daarom dit artikeltje, want zo vaak kom je ze niet tegen en onbekend maakt onbemind...
De post- en telegraafcirculaire nr. 59 van 30 oktober 1923 meldt dat per 1 november door de afzender 4 santimi extra moet worden betaald voor 'poste restante'-post. Het poste restante-recht moet verantwoord worden door het plakken van postzegels die op de gebruikelijke wijze moeten worden afgestempeld.
Heeft de afzender de 4 santimi niet betaald, dan dient het poststuk behandeld te worden als onvoldoende gefrankeerd. Het ovale piemaksat-stempeltje moet worden gebruikt en de ontvanger draait op voor de 4 santimi. Bovenstaande geldt niet voor houders van een jaarkaart of een postbus.
Circulaire nr. 62 van 7 november meldt dat ook portvrije post gericht aan particulieren onder de poste restante-voorschriften valt.

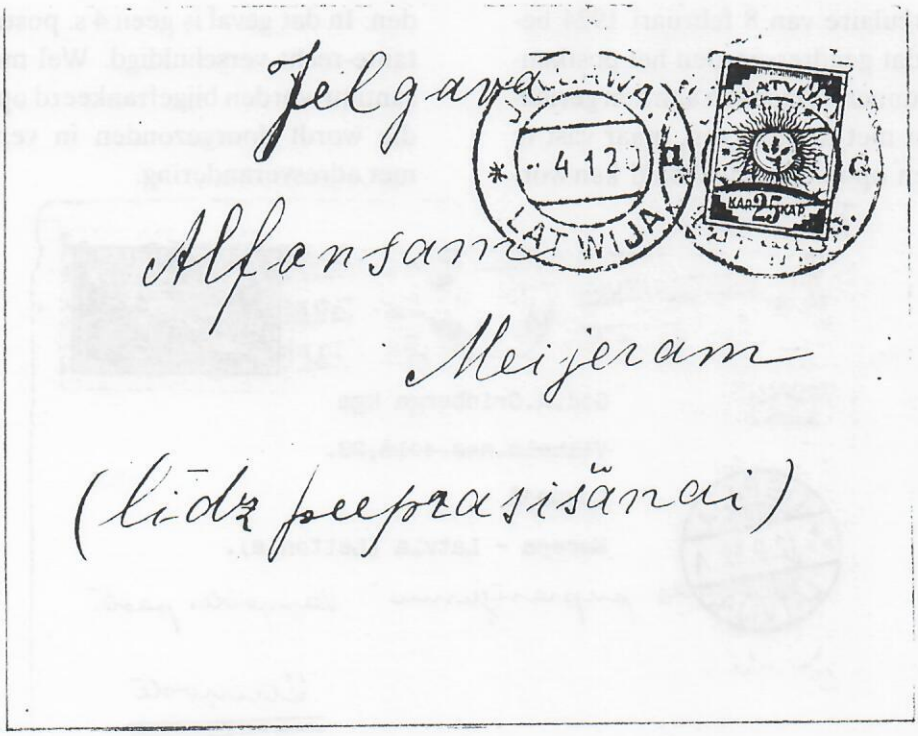

◆ Afbeelding 2: Jelgawa, lokale brief, 4 januari 1919. 'Līdz peeprasisānai' is Lets voor 'poste restante'. Brief uit de periode vóór 1 november 1923; geen poste restante-recht verschuldigd

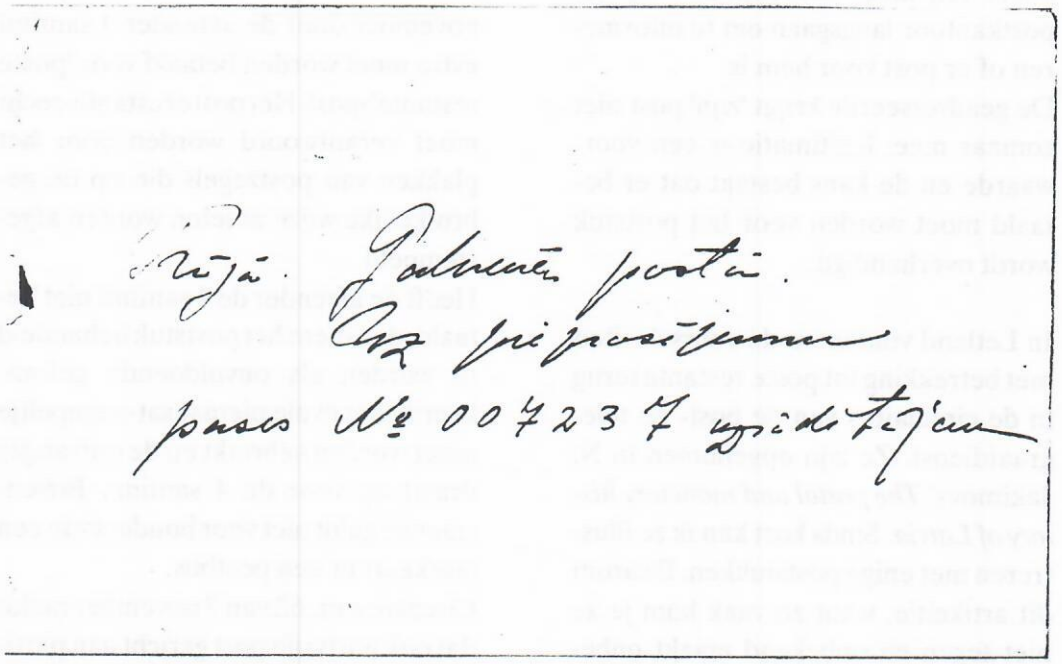

♦ Afbeelding 3: Brief vervoerd met postwagon Rīga-Pļaviņas-Gulbene, 4 juli 1932. Adressering:' Rīga hoofdpostkantoor, Uz pieprasījuma, aan toonder van paspoortnr. 007237'. Frankering: briefporto 20 s. + 4 s. poste restante-recht = 24 s., voldaan met 8 zegels van 3 santimi

De circulaire van 8 februari 1924 bepaalt dat geadresseerden het postkantoor kunnen verzoeken aan hen gerichte post niet te bezorgen, maar vast te houden opdat die afgehaald kan worden. In dat geval is geen 4 s. poste restante-recht verschuldigd. Wel moet 4 santimi worden bijgefrankeerd op post die wordt doorgezonden in verband met adresverandering.

♦ Afbeelding 4: Brief uit Brazilië naar Liepāja, 12 september 1932. Doorgezonden, 'uz pieprasījuma', postkantoor Vaiņode. Bijbetaling 4 santimi, voldaan met 2 zegels van 2 santimi

De circulaire van 30 januari 1925 bepaalt het poste restante-recht (indien niet vooraf 4 s. is voldaan) door de ontvanger te betalen op 12 santimi.
Het achteraf te betalen poste restante-tarief van 12 s. wordt verlaagd naar 10 santimu (datum en circulaire onbekend). Dit komt overeen met het minimumtarief voor strafport. Tevens wordt bepaald dat uit het buitenland afkomstige poste restante-post wordt geretourneerd indien het poststuk niet wordt afgehaald. Het piemaksat-stempel wordt in dat geval doorgestreept.

♦ Afbeelding 5: Brief van Stockholm naar Rīga, 1 juli 1937. Eerste vlucht Stockholm-Rīga-Moskou. Poste restante Rīga. Niet afgehaald (Nav pieprasīta/Non reclamée), Retour à l'expéditeur. Het piemaksat-stempel voorzien van een kruis

De circulaire van 10 juni 1927 geeft aan dat alle post zonder de aanduiding 'poste restante', maar wel geadresseerd aan een postkantoor als adres van de ontvanger, dient te worden behandeld als 'poste restante'-post.

Op 4 november 1927 wordt de circulaire van 10 juni herroepen. Het speciale tarief moet berekend worden als de afzender heeft aangegeven dat het poststuk slechts onder bepaalde voorwaarden mag worden afgegeven, zoals 'poste restante' of 'aan toonder van ...'.

◆ Afbeelding 6: Brief van Jelgawa naar Rīga, 22-23 juli 1927. Adressering: 'Rīgā hoofdpostkantoor, aan toonder van het 5 L. bankbiljet met nummer B 262022'. Poste restante-recht werd vooraf voldaan in Jelgawa, echter niet met zegels verantwoord

◆ Afbeelding 7: Briefkaart van Nomava naar Krustpils, 29 maart-1 april 1934. 'Uz pieprasijumu', postkantoor Krustpils. Tijdens het vervoer is in de postwagon Jēkabpils-Akniste het piemaksat-stempel voor 10 s. poste restante-recht geplaatst

♦ Afbeelding 19: Briefkaart van Lyon naar Rīga, 'Poste Restante', 7-12 oktober 1930. Piemaksat '10 s.' als betaling voor 'poste restante'

Van Letland kan ik u dus aardige voorbeelden van poste restante-post laten zien. Maar hoe zit dat met Estland en Litouwen? Ook daar zal de mogelijkheid hebben bestaan. Echter, nog nooit gezien (al moet ik direct bekennen er pas sinds kort echt op te letten). Over Estland is wel iets bekend. Esa Mattila noemt in zijn *Postal rates of Estonia, 1918-1940* twee tarieven: 1-1-1933 tot 29-2-1940 0,10 en 1-3-1940 tot 5-12-1940 0,15. Hurt en Ojaste vertellen ook iets, tonen stempels en zelfs een complete brief (blz. 300-302).

Ook in Estland kan het poste restante-tarief vooruit voldaan worden door extra zegels te plakken. De toeslag kan worden aangegeven door een gangbaar T-stempel of met speciale stempels (lisamaks, juurdemaks).
Over Litouwen is niets bekend.

'Poste restante' is een stiefkindje. Weinig van bekend, weinig van gezien en toch zeer de moeite waard.
Oproep: wie heeft in z'n collectie poste restante? Graag een kopie, zeker als het Estland of Litouwen betreft.

EEN RUSSISCH-LITOUWS-POOLSE KAART MET ENGELSE CONNECTIE

IVO STEYN

De postzegel fluistert, maar het poststuk spreekt. Eén enkel onschuldig uitziend kaartje kan de nieuwe eigenaar — in dit geval ikzelf — dagenlang martelen met de vragen die het opwerpt.

Het marteltuig in kwestie is een briefkaartformulier uitgegeven in 1872, gefrankeerd met twee zegels van 2 kopeken voor het nationale en internationale briefkaarttarief. Op 1 april 1876 — hoe kon het ook anders! — werd het kaartje toevertrouwd aan de post te Joerboerg/Georgenburg, het huidige Jurbarkas in Litouwen, waar het een fraai enkelringstempel van het zogenaamde Berlijnse type ontving.

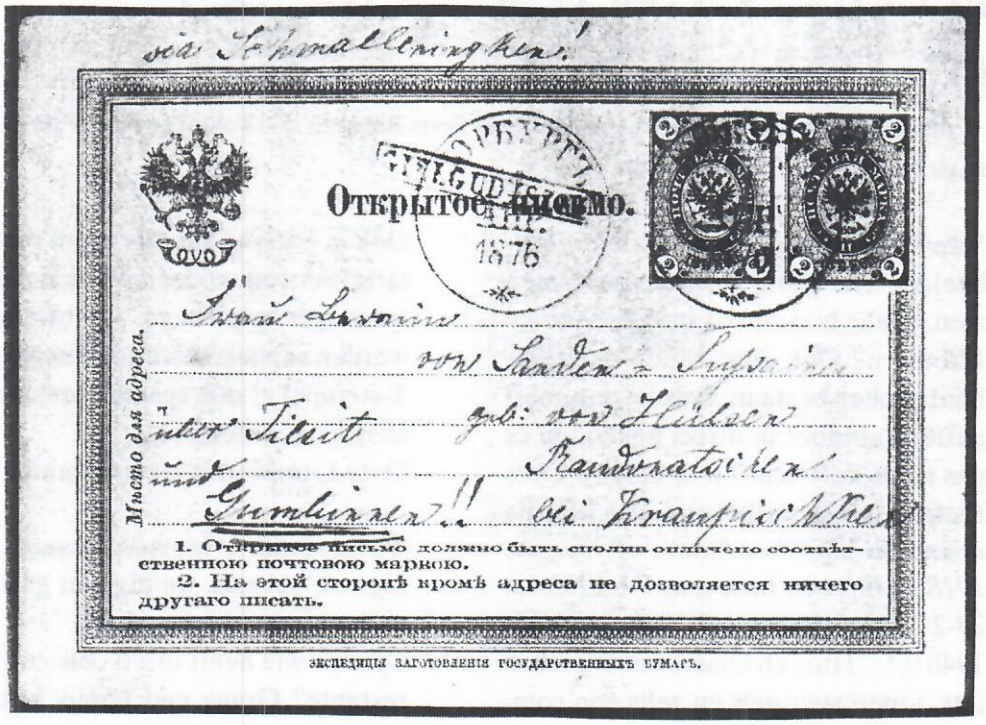

◆ Afbeelding 1: Het bewuste kaartje

De kaart is geadresseerd aan het minuscule gat Baudozatschen, nabij Kraupischken (luide kreten uit het publiek: 'Oh, *daar*!'). Om de post te helpen schreef de verzender nog 'via Schmalleningken/over Tilsit en Gumbinnen.'

Schmalleningken is het grensplaatsje in Oost-Pruisen dat tegenover Joerboerg aan de Russisch-Duitse grens lag, dus de eerste routeringsaanwijzing is begrijpelijk. Tilsit en Gumbinnen zijn twee redelijk belangrijke plaatsen in Oost-

Pruisen (huidige namen Sovjetsk en Goesev, in het Kaliningrad Oblast), en op een oude kaart vond ik het dorpje Kraupischken ruwweg tussen deze twee plaatsen in. Het nog kleinere gehucht Baudozatschen was door mij niet te achterhalen, maar zal ook in die buurt gelegen hebben.

De pikante verrassing van deze kaart is een kaststempel met een tekst in het Latijnse alfabet: GIELGUDISZCZ. Wat? Waar? Waarom?

Om te beginnen met 'waar?', Gielgudiszcz is de Poolse naam van een piepklein dorpje, tegenwoordig Gelgaudiškis geheten en in Litouwen gelegen. Het bevindt zich aan de rivier de Nemunas, waar ook Jurbarkas/Joerboerg aan ligt, ongeveer 25 km van de Litouws-Russische grens.

Wat voor stempel is dit? De Poolse tekst doet sterk vermoeden dat het een Pools stempel is (Sherlock Holmes had ik hier niet voor nodig). Van enkele plaatsen in de buurt van Gelgaudiškis zijn Poolse kaststempels in dit type beschreven in het onmisbare standaardwerk van de heer Fugalevičius: Władisławow, Serey en Kalwarya. Het standaardwerk van Dobin beschrijft geen Poolse stempels, maar hier vinden we een cyrillisch kaststempel van Joerboerg, dat ook in deze familie past. Maar geen van deze stempels is tot nu toe gevonden op een poststuk van na 1850.

Waarom vinden we dit stempel op deze kaart? De relatieve ligging van Joerboerg en Gielgudiszcz doet vermoeden dat de kaart zijn leven begonnen is in Gielgudiszcz, en inderdaad dateerde de schrijver van de kaart zijn epistel met 'Gielg. 12/4/76' (duidelijk een datum nieuwe stijl, dus 30 maart 1876 in de oude kalender). De kaart reisde dus van Gielgudiszcz naar Joerboerg, is daar de volgende dag afgestempeld met een datumstempel, en vervolgde de reis via Schmalleningken en Tilsit naar Kraupischken en Baudozatschen. Het lijkt er dus sterk op dat het kaststempel van Gielgudiszcz een *vertrekstempel* is, dat keurig volgens de voorschriften niet is gebruikt om de zegels te ontwaarden: dat mocht in 1876 eigenlijk alleen maar met een datumstempel. Het kaststempel was waarschijnlijk stokoud, gemaakt in de eerste helft van de 19e eeuw, en deze wedergeboorte in 1876 is moeilijk te begrijpen. Was de schrijver misschien een dusdanig indrukwekkend persoon dat een plaatselijke kinkel in paniek besloot dat er toch echt een stempel op de kaart moest, hoewel er waarschijnlijk in 1876 niet eens een postkantoor in Gielgudiszcz actief was? Suggesties zijn welkom.

Oh, de Engelse connectie? Gielgudiszcz/Gelgaudiškis is niet echt de wereldgeschiedenis ingegaan, maar tenminste één inwoner van dit oord besloot zijn heil elders te zoeken. Hij en/of zijn nakomelingen kwamen in Engeland terecht, waar de familienaam iets vereenvoudigd werd. Deze familie leverde uiteindelijk toch een wereldberoemde telg op: de acteur Sir John Gielgud.

Eigenlijk kocht ik het kaartje alleen maar vanwege het briefkaart-formulier. Maar het poststuk sprak...

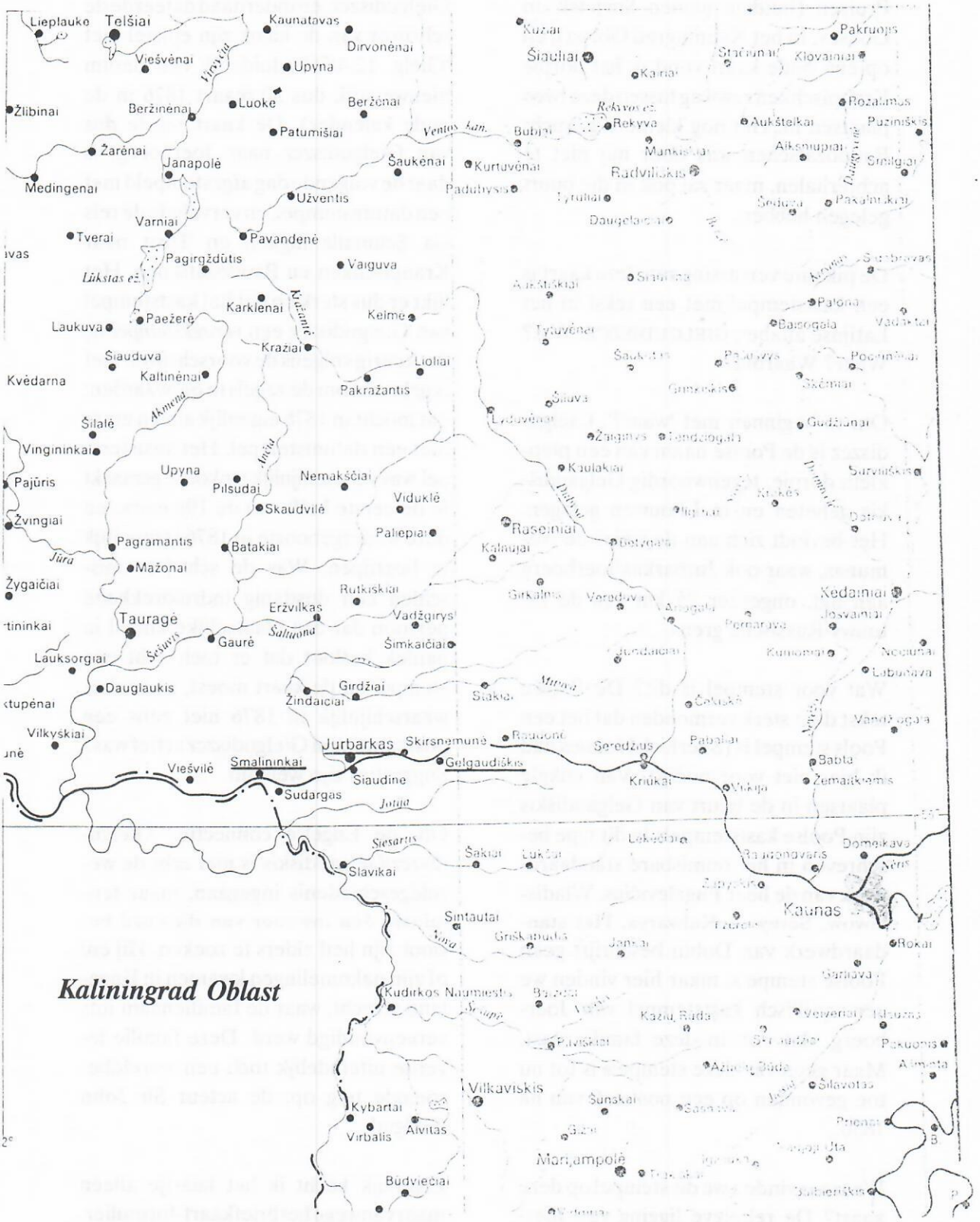

♦ Afbeelding 2: Het relevante deel van de moderne kaart van Litouwen, de relatieve positie van Jurbarkas, Gelgaudiškis en de grens tonend

♦ Afbeelding 3: De oude kaart van het Pruisisch-Russische grensgebied (met excuses voor de slechte leesbaarheid)

EEN MOOIE ... UIT RIGA

RUUD VAN WIJNEN

Op 28 november 1905 schreef Carel in Riga een ansicht aan mej. Willemien in Haarlem. Lang van stof was hij geenszins; geen groet, wens of boodschap kon er vanaf. Een stille liefde wellicht of gewoon een nichtje dat ansichtkaarten verzamelde?

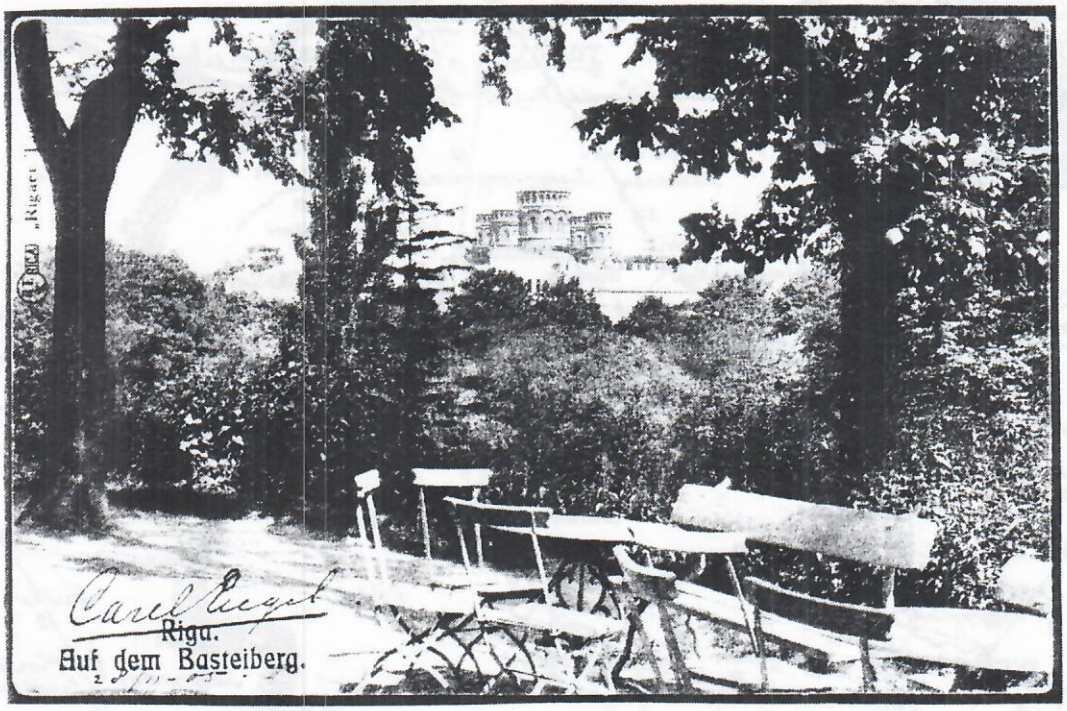

◆ De beeldzijde van de beschreven kaart

Carel stopte de kaart in Riga niet in de brievenbus van de Russische posterijen, maar leverde die af bij de handelsfirma Harff & Heydemann. Die zorgde voor vervoer per schip naar Stettin, alwaar de firma Lohff & Siedler, 'ship brokers and coal agents', de kaart voorzagen van een postzegel (Germania 10 Pfg.) en postten. Twee dagen later, op 15 december, arriveerde de kaart in Haarlem.

Dat de kaart van Riga naar Stettin buiten de post om werd vervoerd, is natuurlijk opvallend, maar geen uniek verschijnsel. Met name uit de eofilatelistische periode zijn heel wat brieven bekend die vanuit Riga of Liepāja buiten de Russische post om werden vervoerd naar Duitse havens aan de Oostzeekust, zoals Memel, Stettin en Danzig. Daarvoor werden zogeheten 'forwarding agents' ingeschakeld: handelskantoren, vertegenwoordigers van rede-

rijen, enzovoort. Vrachtschepen leverden de post aan, de agenten zorgden voor verdere verzending met de officiële postdienst. De redenen laten zich bedenken: snelheid, betrouwbaarheid, kosten.

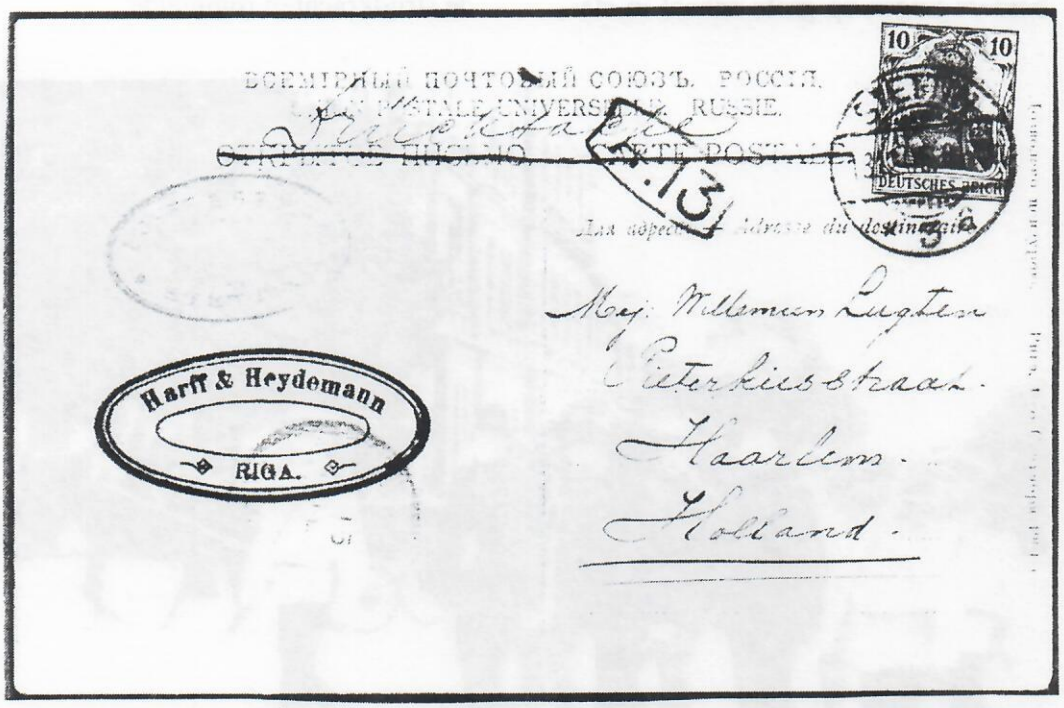

◆ De adreszijde van de beschreven kaart

Toch vraag ik me af of er een speciale reden is waarom Carel z'n kaart aan Willemien niet gewoon per post verzendt. Want opvallend blijft het.
Kijken we eerst naar de datering door de afzender: 28 november 1905. Onze tijdrekening of de in Rusland gebruikte juliaanse kalender?
In het laatste geval hebben we het over + 13 dagen, dus 11 december. Twee dagen later wordt de kaart 's avonds tussen 6 en 7 uur in Stettin afgestempeld. Dat lijkt te kunnen.
Werd de kaart op 'onze' 28 november geschreven, dan kostte het heel wat tijd om hem op of kort voor 13 december in Stettin te krijgen.

Wellicht bieden de historische ontwikkelingen in Rusland, en met name in de Baltische gouvernementen en Riga, een verklaring. Gedurende de jaren 1904 en 1905 vond een aantal ingrijpende gebeurtenissen plaats. Aanslagen door revolutionairen op gezagsdragers, pogroms tegen joden, de opkomst van de arbeidersklasse: binnenslands verloor de regering langzaam haar greep. In 1905 verloor Rusland de oorlog tegen Japan (zie *Het Baltisch Gebied* Nr. 25). Op zondag 22 januari 1905 werd in Sint-Petersburg het vuur geopend op een menigte arbeiders die een petitie wilden aanbieden aan de tsaar. Tussen de 150 en 200 mensen werden gedood.

Deze zogenaamde 'Bloedige Zondag' vormde het startsein voor de revolutie van 1905. Op het platteland werden de landhuizen van de grootgrondbezitters geplunderd en in brand gestoken. Arbeiders gingen op grote schaal in staking en organiseerden manifestaties. Sovjets (raden van arbeidersgedelegeerden) werden gevormd. De muiterij op de pantserkruiser Potemkin op de Zwarte Zee toonde aan dat het ook in de strijdkrachten rommelde.

◆ In Riga wordt een groep gearresteerde revolutionairen weggevoerd (foto uit *Rusland hoe het was*, red. Karel van het Reve, Contact, Amsterdam, 1976)

In de Baltische gouvernementen, en met name ook in Riga, vonden de revolutionaire ontwikkelingen een hoogtepunt gedurende de maanden oktober-december 1905.
Tsaar Nicolaas II zag zich door de gebeurtenissen gedwongen op 30 oktober 1905 het 'Oktober-manifest' te tekenen. Hij zegde daarin een grondwet toe, burgerrechten voor alle Russen en een gekozen parlement (de Rijksdoema).
Maar als reactie op de voortdurende onrust riep hij op 22 november voor het gouvernement Lijfland ook de oorlogstoestand uit. De revolutionaire krachten in Riga reageerden met de oproep tot een algemene staking. Van 25 tot 29 november lag het gehele economische leven, inclusief het verkeer, plat. (De Zweedse en Duitse regeringen zagen zich genoodzaakt schepen te sturen om hun in Riga verblijvende onderdanen in veiligheid te brengen.) Ook op 13 en 14 december kwam het in Riga nog tot een

algemene staking, maar die verliep door het oprukken van troepen naar Riga.

Was daarom dat terrasje op die ansichtkaart zo leeg? Dat Carel z'n kaartje niet gewoon op de post kon of wilde doen, kan ik me wel voorstellen...

Literatuur

— Ernst Benz M.A., *Die Revolution von 1905 in den Ostseeprovinzen Rußlands*, Mainz, 1990.

GELEZEN EN TE LEZEN

RUUD VAN WIJNEN

- *Rossica, the Journal of the Rossica Society of Russian Philately* (nr. 124, april '95) besteedt aandacht aan 'het nieuwe', met name ook uit Moldavië en Wit-Rusland. Ook worden in een ander artikel voorbeelden getoond van portvrij verzonden brieven.
  Zijdelings van belang voor ons verzamelgebied is het artikel van ons lid Alexander Epstein uit Tallinn over de stempels gebruikt op de vijf zegeltjes van het Noordwestelijke Legerkorps (1919). Veel kaf, weinig koren, en daarom zeer de moeite waard. 'Niet alleen bier...' een aardige keuze uit voorbedrukte briefkaarten. Wellicht ooit eens in ons eigen theater...

- *The Post-Rider*, The Canadian Society of Russian Philately (No. 36, juni 1995). Andrew Cronin schrijft over post uit Rusland naar de Centrale mogendheden op grond van het verdrag van Brest-Litovsk van 3 maart 1918. Het gaat met name over de tarieven, een stukje van een legpuzzel die nog niet compleet is. André puzzelt verder in ons eigen blad.
  Twee andere posthistorische artikelen trekken de aandacht: 'Een Hongaarse nooduitgave onder Sovjetbewind' (1944-45) en 'Datum- en censuurstempels uit Transnistrië' (1941-44). Wat er al niet te beleven is — ook buiten je eigen gebied: heel wat, en ook interessant.

Bij de uitgeverij van Harry von Hofmann verschenen twee titels in de 'Schriftenreihe der Forschungsgemeinschaft Lettland':

1. *Lettland Michel 46b* van de hand van Peter Feustel. Een uitvoerige beschrijving van de moedersteen, de plaatfouten, de kenmerken van de diverse loketvellen. Een prima uitgangspunt om uw eigen zegels (èn doubletten) nader te bekijken. Prijs: DM 16,80.
2. *Die Werbestempel von Lettland*, door Harry von Hofmann. Over deze 'reclame'-stempels is eerder gepubliceerd door Tirums/Petrevics in de *Latvian Collector* (1975) en Zariņš in *The postal and monetary history of Latvia* (Jakimovs/Marcilger, 1991). Opvallend genoeg worden beide publikaties/bronnen niet genoemd, en dat terwijl bijvoorbeeld nummering en data geheel of bijna geheel overeenkomen!
   Bij de Letse stempels vallen me twee dingen op. Onder nr. 37 worden twee verschillende stempels van Mežciems getoond, gelijktijdig gebruikt in de zomer van 1939. (Men leze na *Het Baltische Gebied*, nr. 23, blz. 63-64.) Nieuw voor mij is het onder 44*b* getoonde stempel. Von Hofmann besteedt tevens enige aandacht aan de stempels uit de jaren 1945-1990 en na 1991. De vraag is nog steeds of ze van postale oorsprong zijn.
   Veel nieuws biedt dit deeltje dus niet, wel is het een handig overzicht. Prijs: DM 22,—.

Het formaat van beide boekjes is gelijk aan dat van de eerder verschenen handboeken. Handig dus en het wachten is op volgende deeltjes.
Te bestellen bij: Harry von Hofmann Verlag, Postfach 52 05 18, D-22595 Hamburg. Betaling na ontvangst.